# คัณฐีธัมมปทัฏฐกถา
# ยกศัพท์แปล ภาค ๘

## เรื่องปลากปิละ

๑. ๕/๑๗ ตั้งแต่ อถ ภควา ตสฺมึ ขเณ สนนิปติตาย เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว จิตฺตวารํ ซึ่งวาระแห่งจิต ปริสาย ของบริษัท สนฺนิปติตาย อันประชุมกันแล้ว ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น กเถตฺวา ตรัสแล้ว กปิลสุตฺตํ ซึ่งกปิลสูตร สุตฺตนิปาเต ในสุตตนิบาตว่า

**(ธีรา) อ.นักปราชญ์ ท. อาหุ กล่าวแล้ว เอตํ**
**ทุวิธกมฺมํ ซึ่งกรรมอันมีอย่างสองนี้ ธมฺมจริยํ คือ**
**ซึ่งการระพฤติซึ่งธรรม พฺรหฺมจริยํ คือ ซึ่งการ**
**ประพฤติอันประเสริฐ วสุตฺตมํ ว่าเป็นแก้วอันสูง**
**สุด อิติ ดังนี้เป็นต้น**

เทเสตุํ เพื่ออันทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตํขณานุรูปํ อันสมควร

แก่ขณะนั้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**ตณฺหา อ. ตัณหา วฑฺฒติ ย่อมเจริญ มนุสฺส**
**ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้เกิดแต่มนู ปมตฺจาริโน**
**ผู้มีปกติประพฤติประมาทแล้ว มาลุวา วิย ราวกะ**
**อ. เถาย่านทราย (วฑฺฒตี) เจริญอยู่ โส**
**ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ปริปฺลวติ ย่อมเร่รอนไป**
**หุราหุรํในภพใหญ่และภพน้อย วานโร อิว ราวกะ**
**อ. ลิง อิจฺฉํ ตัวต้องการอยู่ ผลํ ซึ่งผลไม้**
**(ปริปฺลวนฺโต) เร่รอนไปอยู่ วนสฺมึ ในป่า**
**ตณฺหา อ. ตัณหา เอสา นั่น ชมฺมี เป็นธรรม-**
**ชาติลามก (หุตฺวา) เป็น วิสตฺติกา อันมีอัน**
**ซ่านไปในอารมณ์อันมีอย่างต่าง ๆ โลเก ในโลก**
**สหเต ย่อมครอบงำ ยํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลใด**
**โสกา อ. ความเศร้าโศก ท. ปวฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญ**
**ทั่ว ตสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลนั้น วีรณํ อิว**
**ราวกะ อ. หญ้าคมบาง อภิวุฏฺฐํ อันอันฝนตกรดแล้ว**
**(วฑฺฒนฺตํ) เจริญอยู่ จ แต่ว่า โย ปุคฺคโล**
**อ. บุคคลใด สหเต ย่อมย่ำยี ตณฺหํ ซึ่งตัณหา**
**เอตํ นั่น ชมฺมึ อันลามก ทุรจฺจยํ อันอันบุคคล**

**ล่วงได้โดยยาก โลเก ในโลก โสกา อ. ความ**
**เศร้าโศก ท. ปปตนฺติ ย่อมตกไป ตมฺหา ปุคฺคลา**
**จากบุคคลนั้น (ปปตนฺตํ) ตกไปอยู่ โปกฺขรา จากใบ**
**บัว ตํ เพราะเหตุนั้น อหํ อ. เรา วทามิ จะกล่าว**
**โว กะท่าน ท. ว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ยาวนฺตา**
**มีประมาณเพียงใด สมาคตา เป็นผู้สมาคมกันแล้ว**
**เอตฺถ ฐาเน ในที่นี้ (อตฺถ) ย่อมเป็น ภทฺทํ**
**อ. ความเจริญ (โหตุ) จงมี โว แก่ท่าน ท.**
**(ตาวนฺตานํ ผู้มีประมาณเพียงนั้น (อิติ) ดังนี้**
**ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ขนถ จงขุด มูลํ ซึ่งรากเหงา**
**ตณฺหาย ของตัณหา อุสีรตฺโล อิว ราวกะ อ. บุคคล**
**ผู้มีความต้องการด้วยหญ้าแฝก (ขนนฺโต) ขุดอยู่**
**วีรณํ ซึ่งหญ้าคมบาง มาโร อ. มาร มา ภญฺชิ**
**อย่างระรานแล้ว โว ซึ่งท่าน ท. ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ**
**โสโต อิว รากกะ อ. กระแส (ภญฺชนฺโต)**
**ระรานอยู่ นฬํ ว ซึ่งไม้อ้อเทียว อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ฌานํ อ.ฌาน นเอว (วฑฺฒติ) ย่อมไม่เจริญนั่นเทียว วิปสฺสนามคฺคผลานิ อ. วิปัสสนาและมารดาและผล ท น วฑฺฒนฺติ ย่อมไม่เจริญ ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล ปมตฺจาริสฺส ผู้ชื่อว่ามีปกติประพฤติประมาทแล้ว ปมาเทน เพราะความประมาท

สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน อันมีการปล่อยลงซึ่งสติเป็นลักษณะ (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปมตฺตจาริโน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปน เหมือนอย่างว่า มาลุวา อ. เถาย่านทราบ คือว่า ลตา อ. เถาวัลลิ์ สํสิพฺพนฺตี หุ้มห่ออยู่ ปริโยนทฺธนฺตี รวบรัดอยู่ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม่ วฑฺฒติ ซึ่งว่าย่อมเจริญ วินาสาย เพื่อความพินาศ ตสฺส รุกฺขสฺส แห่งต้นไม้นั้น ยถา ฉันใด ตณฺหา อ. ตัณหา วฑฺฒติ ชื่อว่าย่อมเจริญ อสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลนั้น ฉ ทฺวารานิ นิสฺสาย ปุนปฺปุนํ อุปฺปชฺชนาโต เพราะอันอาศัย ซึ่งทวาร ท. ๖ แล้วเกิดขึ้น บ่อย ๆ เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปุคฺคโล อ. บุคคล โส นั้น คือว่า ตณฺหาคติโก ผู้มีตัณหาเป็นคติ ปริปฺลวติ ย่อมเร่ร่อนไป คือว่า ธาวติ ย่อมแล่นไป ภเว ในภพ ภเว ในภพ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า โส ปริปฺลวติ หุราหุรํ อิติ ดังนี้ ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น (ปริปฺลวติ) ย่อมเร่ร่อนไป (หุราหุรํ) ในภพใหญ่และภพน้อย ยถา โดยประการใด (ตํ ปการทสฺสนํ) อ. อุทาหรณ์เป็นเครื่องแสดงซึ่งประการนั้น กึ วิย เป็นเพียงดังว่าอะไร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ.อันเฉลยว่า (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น (ปริปฺลวติ) ย่อมเร่ร่อนไป (หุราหุรํ) ในภพใหญ่และภพน้อย

วานโร อิว ราวกะ อ. ลิง อิจฺฉํ ตัวปรารถนาอยู่ ซึ่งผลไม้ (ปริปฺลวนฺโต) เร่รอนไปอยู่ วนสฺมึ ในป่า อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า วานโร อ. ลิง อิจฺฉนฺโต ตัวปรารถนาอยู่ รุกฺขผลํ ซึ่งผลของต้นไม้ ธาวติ ย่อมแล่นไป วนสฺมึ ในป่า คณฺหาติ ย่อมจับ สาขํ ซึ่งกิ่งไม้ รุกฺขสฺส ของต้นไม้ ตสฺส ตสฺส นั้นนั้น มุญฺจิตฺวา ปล่อยแล้ว ตํ สาขํ ซึ่งกิ่งไม้นั้น คณฺหาติ ย่อมจับ อญฺญํ สาขํ ซึ่งกิ่งอื่น มุญฺจิตฺวา ปล่อยแล้ว ตํปิ สาขํ ซึ่งกิ่งแม้นั้น คณฺหาติ ซึ่งความเป็นแห่งสัตว์อันบุคคลพึงกล่าวว่า (โส วานโร) อ.ลิงนั้น อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว สาขํ ซึ่งกิ่งไม้ สนฺนิสินฺโน นั่งด้วยดีแล้ว อิติ ดังนี้ ยา ฉันใด ปุคฺคโล อ. บุคคล ตณฺหา-คติโก ผู้มีตัณหาเป็นคติ ธาวนฺโต แล่นไปอยู่ หุราหุรํ ในภพใหญ่และภพน้อย น อาปชฺชติ ย่อมไม่ถึงทั่ว วตฺตพฺพตํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้อันใคร ๆ พึงกล่าวว่า (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว อารมฺมณํ ซึ่งอารมณ์ ปตฺโต ถึงแล้ว อปฺปวตฺตํ ซึ่งความไม่เป็นไป ตณฺหาย ตามตัณหา อิติ ดังนี้ เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ผลมิจฺฉํว วนสฺมึ วานโร อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ฉทฺวาริกตณฺหา อ. ตัณหาอันเป็นไปในทวาร ๖ เอสา นั่น ชมฺมี ชื่อว่าเป็นธรรมชาติลามก (ตสฺสา ตณฺหาย)

ลามกภาเวน เพราะความที่แห่งตัณหานั้น เป็นธรรมชาติลามก (หุตฺวา) เป็น คตา อันถึงแล้ว สงฺขํ ซึ่งอันนับพร้อมว่า วิสตฺติกา อันมีอันซ่านไปในอารมณ์อันมีอย่างต่าง ๆ อิติ ดังนี้ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสตฺตตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นธรรมชาติซ่านไปแล้ว คือว่า (ตสฺสา ตณฺหาย) อาสตฺตตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้นเป็นธรรมชาติข้องแล้ว รูปาทีสุ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. มีรูปเป็นต้น (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสาหารตาย โดยความที่แห่งตัณหานั้น เป็นธรรมชาติเพียงดังว่าอาหารอันเจือแล้วด้วยยาพิษ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสปุปฺผตาย โดยความที่แห่งตัณหานั้น เป็นธรรมชาติเพียงดังว่าดอกไม้อันเจือแล้วด้วยยาพิษ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสผลตาย โดยความที่แห่งตัณหานั้นเป็นธรรมชาติเพียงดังว่าผลไม้อันเจือแล้วด้วยอาพิษ (ตสฺสา ตณฺหาย) วิสปริโภคตาย โดยความที่แห่งตัณหานั้น เป็นธรรมชาติเพียงดังว่าเครื่องบริโภคอันเจือแล้วด้วยยาพิษ อภิภวติ ย่อมครอบงำ ยํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลใด วีรณติณํ อ. หญ้าชื่อว่าคมบาง ปุนปฺปุนํ วสฺสนฺเตน เทเวน อภิวุฏฺฐํ อันอันฝน อันตกอยู่บ่อย ๆ ตกรดแล้ว วฑฺฒติ ย่อมเจริญ วเน ในป่า ยถา นาม ชื่อฉันใด โสกา อ. ความเศร้าโศก ท. วฏฺฏมูลกา อันมีวัฏฏะเป็นรากเหง้าอภิวฑฺฒนฺติ ย่อมเจริญยิ่ง อนฺโต ในภายใน ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ยํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด สหติ ย่อมย่ำยี คือว่า อภิภวติ ย่อมครอบงำ ตณฺหํ ซึ่งตัณหา เอตํ นั่น

คือว่า วุตฺตปฺปการํ อันมีประการแห่งคำอันอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ทุรจฺจยํ ชื่อว่าอันอันบุคคลล่วงไปได้โดยยาก (ตสฺสา ตณฺหาย) ทุกฺกรตาย เพราะความที่แห่งตัณหานั้น เป็นธรรมชาติอันอันบุคคลกระทำได้โดยยาก อติกฺกมิตุํ เพื่ออันก้าวล่วง คือว่า ปชหิตุํ เพื่ออันละ โสกา อ. ความเศร้าโศก ท. วฏฺฏมูลกา อันมีวัฏฏะเป็นรากเหง้า ปปตนฺติ ย่อมตกไป ตมฺหา ปุคฺคลา จากบุคคลนั้น คือว่า อุทกพินฺทุ อ. หยาดแห่งน้ำ ปติตํ อันตกไปแล้ว โปกฺขเร บนใบบัว คือว่า ปทุมปตฺเต บนใบแห่งปทุม น ปติฏฺฐาติ ย่อมไม่ตั้งอยู่เฉพาะ ยถา นาม ชื่อฉันใด น ปติฏฺฐหนฺติ ย่อมไม่ตั้งอยู่เฉพาะ เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทุรจฺจยํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เตน การเณน เพราะเหตุนั้น อหํ อ. เรา วทามิ จะกล่าว ตุมฺเห กะท่าน ท. (อิติ) ดังนี้ (ปทานํ) แห่งบท ท. ว่า ตํ โว วทามิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภทฺทํ อ. ความเจริญ โหตุ จงมี ตุมฺหากํ แก่ท่าน ท. (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ภทฺทํ โว อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา ปาปุณิตฺถ อย่าถึงแล้ว วินาสํ ซึ่งความพินาศ อยํ กปิโล วิย ราวกะ อ. ภิกษุชื่อว่ากปิละนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ขนถ จงขุด มูลํ ซึ่งรากเหง้า ฉทฺวาริกตณฺหาย ของตัณหาอันเป็นไปในทวาร ๖ อิมิสฺสา

นี้ อรหตฺตมคฺคญฺาเณน ด้วยญาณอันประกอบพร้อมแล้วด้วยอรหัต-
มรรค (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มูลํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (ตุมฺเห) อ. ท่าน ท. (ขนถ) จงขุด (มูลํ) ซึ่งรากเหง้า (ตณฺหาย) ของตัณหา กึ วิย ราวกะ อ. อะไร อิติ ดังนี้ ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า (ตุมฺเห) อ. ท่าน ท. (ขนถ) จงขุด (มูลํ) ซึ่งรากเหง้า (ตณฺหาย) ของตัณหา อุสีรตฺโถ อิว ราวกะ อ. บุคคลผู้มีความต้องการด้วยหญ้าแฝก (ขนนฺโต) ขุดอยู่ วีรณํ ซึ่งหญ้าคมบาง อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปุริโส อ. บุรุษ อตฺถิโก ผู้มีความต้องการ อุสีเรน ด้วยหญ้าแฝก ขนติ ขุดอยู่ วีรณํ ซึ่งหญ้าคมบาง กุทฺทาเลน ด้วยจอบ มหนฺเตน ใบใหญ่ ยถา ฉันใด ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ขนถ จงขุด มูลํ ซึ่งรากเหง้า อสฺสา ตณฺหาย ของตัณหานั้น เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อุสีรตฺโถว วีรณํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า กิเลสมาโร จ อ. มารคอกิเลสด้วย มรณ-มาโร จ อ. มารคือความตายด้วย เทวปุตฺตมาโร จ อ. มารคือเทว-บุตรด้วย มา ภญฺชตุ จงอย่างระราน ตุมฺเห ซึ่งท่าน ท. ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ นทีโสโต วิย ราวกะ อ. กระแสของแม่น้ำ อาคโต อันมาแล้ว มหาเวเคน ด้วยกำลังอันใหญ่ (ภญฺชนฺโต) ระรานอยู่ นฬํ ซึ่งไม้อ้อ ชาตํ อันเกิดแล้ว นทีโสเต ใกล้กระแสของแม่น้ำ อิติ

ดังนี้ (คาถาปาทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบาทแห่งพระคาถาว่า มา โว นฬํว โสโตว มาโร ภญฺชิ ปุนปฺปุนํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องนางลูกสุกร

๒. ៩/๑๒ ตั้งแต่ ตํ สุตฺวา อานนฺทตฺเถรปฺปมุขา ภิกฺขู เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อานนฺทตฺเถรปฺปมุขา ผู้มีพระเถระชื่อว่าอานนท์เป็นหัวหน้า สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องนั้น ปฏิลภึสุ ได้เฉพาะแล้ว สํเวคํ ซึ่งความสังเวช มหนฺตํ อันใหญ่ ฯ สตฺถา อ.พระศาสดา สํเวคํ ยังความสังเวช อุปฺปาเทตฺวา ทรงให้เกิดขึ้นแล้ว เตสํ ภิกฺขูนํ แก่ภิกษุ ท.เหล่านั้น ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ อาทีนวํ ซึ่งโทษ ราคตณฺหาย แห่งความอยากด้วยอำนาจแห่งความกำหนัด อนฺตรวีถิยํ ฐิตโก ว ผู้ประทับยืนอยู่แล้ว ในระหว่างแห่งถนนเทียว อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**รุกฺโข อ. ต้นไม้ มูเล ครั้นเมื่อรากเหง้า อนุ-**
**ปทฺทเว อันไม่มีอุปัทวะ ทฬฺเห อันมั่น (สนฺเต)**
**มีอยู่ ฉินฺโนปิ แม้อันอันบุคคลตัดแล้ว รูหติ ย่อม**
**งอก ปุนเอว อีกนั่นเทียว ยถาปิ แม้ฉันใด อิทํ**
**ทุกฺขํ อ. ทุกข์นี้ ตณฺหานุสเย ครั้นเมื่อความนอน**
**ตามแห่งตัณหา (ปุคฺคเลน) อันบุคคล อนูหเต**

**ไม่ขจัดแล้ว นิพฺพตฺตติ ย่อมบังเกิด ปุนปฺปุนํ**
**บ่อย ๆ เอวํปิ แม้ฉันนั้น ฉตฺตึสติโสตา อ. กระแส**
**๓๖ ท. มนาปสฺสวนา อันไหลไปในอารมณ์อัน**
**เป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ ภุสา อันกล้า (อตฺถิ) มี**
**อยู่ ยสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลใด สงฺกปฺปา**
**อ. ความดำริ ท. มหา เป็นของใหญ่ (หุตฺวา)**
**เป็น ราคนิสฺสิตา อันอาศัยแล้วซึ่งราคะ วหนฺติ**
**ย่อมนำไป (ตํ ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลนั้น ทุทฺทิฏฺฐึ**
**ผู้มีทิฏฐิอันชั่ว โสตา อ. กระแส ท. สวนฺติ ย่อม**
**ไหลไป สพฺพธิ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. ทั้งปวง**
**ลตา (อิว) ราวกะ อ. เถาวัลลิ์ อุพฺภิชฺช แตก**
**ขึ้นแล้ว ติฏฺฐติ ย่อมตั้งอยู่ จ ก็ ตุมฺเห อ. ท่าน**
**ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ตณฺหํ ซึ่งตัณหานั้น ลตํ**
**อันเป็นเพียงดังว่าเถาวัลลิ์ ชาตํ เกิดแล้ว ฉินฺทถ**
**จงตัด มูลํ ซึ่งรากเหง้า ปญฺญาย ด้วยปัญญา**
**โสมนสฺสานิ อ. ความโสมนัส ท. สริตานิ จ อัน**
**ซ่านไปแล้วด้วย สิเนหิตานิ จ อันเปื้อนแล้วด้วย**
**ตัณหาเพียงดังว่ายางเหนียวด้วย ภวนฺติ ย่อมมี**
**ชนฺตุโน แก่สัตว์เกิด เต ชนฺตุโน อ. สัตว์เกิด**
**ท. เหล่านั้น สาตสิตา ผู้อาศัยแล้วซึ่งความสำราญ**
**สุเขสิโน เป็นผู้แสวงหาซึ่งความสุด (โหนฺติ)**

**ย่อมเป็น เต เว นรา อ. นระ ท. เหล่านั้นแล ชาติชรูปคา เป็นผู้เข้าถึงซึ่งชาติและชรา (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปชา อ. หมู่สัตว์ ท. ตสิณาย ปุรกฺขตา ผู้อันตัณหาอันกระทำซึ่งความสะดุ้งกระทำไว้แล้ว ในเบื้องหน้า ปริสปฺปนฺติ ย่อมกระเสือกระสน สโส อิว ราวกะ อ. กระต่าย (ลุทฺทเกน) พาธิโต ตัวอันนายพรานดังได้แล้ว (ปริสปฺปนฺโต) กระเสือกกระสนอยู่ ปชา อ. หมู่สัตว์ ท. สํโยชน-สงฺคสตฺตา ผู้ข้องแล้วในกิเลสเป็นเครื่องประกอบ และเป็นเครื่องข้อง อุเปนฺติ ย่อมเข้าถึง ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ จิราย เพื่อกาลนาน ปชา อ.หมู่สัตว์ ท. ตสิณาย ปุรกฺขตา ผู้อัน ตัณหาอันกระทำซึ่งความสะดุ้งกระทำไว้แล้วใน เบื้องหน้า ปริสปฺปนฺติ ย่อมกระเสือกกระสน สโส อิว ราวกะ อ. กระต่าย (ลุทฺทเกน) พาธิโต ตัวอันนายพรานดักได้แล้ว (ปริสปฺปนฺโต) กระเสือก กระสนอยู่ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ภิกฺขุ อ. ภิกษุ อากงฺขํ หวังอยู่ วิราคํ ซึ่งธรรมอันมีราคะไปปราศ แล้ว อตฺตโน เพื่อตน วิโนทเย พึงบรรเทา ตสิณํ ซึ่งตัณหาอันกระทำซึ่งควาดิ้นรน อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า มูเล ครั้นเมื่อรากเหง้า ปญฺจวิเธ อันมี

อย่าง ๕ คเต อันไปแล้ว จตุสุ ทิสาสุ จ ในทิศ ท. ๔ ด้วย เหฏฺฐา จ ในภายใต้ด้วย อุชุกํเอว ตรงนั่นเทียว (ยสฺส รุกฺขสฺส) ของต้นไม้ใด อนุปทฺทเว ชื่อว่าอันไม่มีอุปัทวะ เฉทนผาลนวิชฺฌนาทีนํ อนฺตรายานํ แห่งอันตราย ท. มีการตัดและการผ่าและการเจาะเป็นต้นหนา อุปทฺทเวน เพราะอุปัทวะ เกจิ อะไร ๆ ทฬฺเห ชื่อว่าอันมั่น (ตสฺส มูลสฺส) ถิรปฺปตฺตตาย เพราะความที่ห่งรากเหง้านั้นเป็นรากถึงแล้วซึ่งความมั่นคง (สนฺเต) มีอยู่ (โส) รุกฺโข อ. ต้นไม้นั้น ฉินฺโนปิ แม้อันอันบุคคลตัดแล้ว อุปริ ในเบื้องบน รุหติ ย่อมงอกได้ ปุนเอว อีกนั่นเทียว วเสน ด้วยอำนาจ สาขานุสาขานํ แห่งกิ่งใหญ่และกิ่งน้อย ท. (ยถา) ฉันใด อิทํ ทุกฺขํ อ. ทุกข์นี้ ชาติอาทิเภทํ อันต่างด้วยทุกข์มีชาติเป็นต้น อนุสเย ครั้นเมื่อความนอนตาม ตณฺหาย แห่งตัณหา ฉทฺวาริกาย อันเป็นไปในทวาร ๖ อรหตฺตมคฺคญาเณน อันญาณอันประกอบพร้อมแล้วด้วยอรหัตมรรค อนูหเต ไม่ขจัดแล้ว คือว่า อสมุจฺฉินฺเน ไม่ตัดขาดด้วยดีแล้ว นิพฺพตฺติเอว ย่อมบังเกิดนั่นเทียว ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ ภเว ในภพ ตสฺมึ ตสฺมึ นั้นนั้น เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า มูเล อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ตณฺหา อ. ตัณหา สมนฺนาคตา อันมาตามพร้อมแล้ว โสเตหิ ด้วยกระแส ท. ฉตฺตึสติยา ๓๖ วเสน ด้วยอำนาจคณฺหาวิจริตานํ แห่งตัณหาวิจริต ท. อิเมสํ เหล่านี้ อิติ คือ ตณฺหา-

วิจริตานิ อ. ตัณหาวิจริต ท. อฏฺฐารส ๑๘ อุปาทาย ด้วยการเข้าไปถือเอา อชฺฌตฺติกสฺส อายตนสฺส ซึ่งอายตนะอันเป็นไปในภายใน ตณฺหา-วิจริตานิ อ. ตัณหาวิจริต ท. อฏฺฐารส ๑๘ อุปาทาย ด้วยการเข้าไปถือเอา พาหิรสฺส อายตนสฺส ซึ่งอายตนะอันเป็นไปในภายนอก อิติ ด้วยประการฉะนี้ มนาปสฺสวนา ชื่อว่าอันไหลไปในอารมณ์อันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ว่า (ตณฺหา) อ. ตัณหา อาสวติ ย่อมไหลไป คือว่า ปวตฺตติ ย่อมเป็นไป รูปาทีสุ อารมฺม-เณสุ ในอารมณ์ ท. มีรูปเป็นต้น มนาเปสุ อันเป็นที่ยังใจให้เอิบอาบ อิติ ดังนี้ ภุสา เป็นธรรมชาติกล้า คือว่า พลวตี เป็นธรรมชาติกำลัง โหติ ย่อมมี ยสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลใด สงฺกปฺปา อ.ความดำริ ท.มหา ชื่อว่าเป็นสภาพใหญ่ (เตสํ สงฺกปฺปานํ) มหนฺภาเวน เพราะความที่แห่งความดำริ ท. เหล่านั้นเป็นสภาพใหญ่ อุปฺปชฺชนโต โดยอันเกิดขึ้น ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ หุตฺวา เป็น อนิสฺสาย ไม่อาศัยแล้ว ฌานํ วา ซึ่งฌานหรือ วิปสฺสนํ วา หรือว่า ซึ่งวิปัสสนา ราคนิสฺสิตา อันอาศัยแล้วซึ่งราคะ วหนฺติ ย่อมนำป ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ทุทฺทิฏฺฐิ ผู้ชื่อว่ามีทิฏฐิอันชั่ว (อตฺตโน) วิปนฺนญฺญาณตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีญาณอันวิบัติแล้ว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ยสฺส อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตณฺหาโสตา อ. กระแสแห่งตัณหา ท.อิเม เหล่านี้ สวนฺติ นาม ชื่อว่าย่อมไหลไป สพฺพธิ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท.ทั้งปวง จกฺขุทฺวาราทีนํ ทฺวารานํ วเสน สพฺเพสุ รูปาทีสุ

อารมฺมเณสุ สวนโต วา เพราะอันไหลไป ในอารมณ์ ท.มีรูป เป็นต้น ทั้งปวง ด้วยอำนาจ แห่งทวาร ท. มีทวารคือจักษุเป็นต้น หรือ สพฺพาปิ ตณฺหา รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพณฺหา ธมฺมตณฺหา อิติ (ตาสํ ตณฺหานํ) สพฺพภเวสุ สวนโต วา หรือว่า เพราะอันไหไปในภพทั้งปวง ท. แห่ง-อ. ตัณหา ท. แม้ทั้งปวง คือ อ. ตัณหาในรูป อ. ตัณหาในเสียง อ. ตัณหาใน กลิ่น อ. ตัณหาในรส อ.ตัณหาในโผฏฐัพพะ อ. ตัณหาในธรรม ตัณหา ท. เหล่านั้น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่ง พระคาถาว่า สวนฺติ สพฺพธี โสตา อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ตณฺหา) อ.ตัณหา ลตา ชื่อว่าลตา (วิคฺคเหน) เพราะวิเคราะห์ว่า (ตณฺหา) อ. ตัณหา ลตา วิย เป็นเพียงดังว่าเถาวัลลิ์ ปลิเวฐนฏฺเฐน จ โดยอรรถว่าเป็นเครื่อง พัวพันด้วย สํสิพฺพนฏฺเฐน จ โดยอรรถว่าเป็นเครื่องรึงรัดไว้ด้วย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ลตา อิติ ดังนี้ น

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ลตาตณฺหา) อ. ตัณหาเพียงดังว่าเถา- วัลลิ์ อุปฺปชฺชิตฺวา เกิดขึ้นแล้ว ทฺวาเรหิ โดยทวาร ท.ฉหิ ๖ ติฏฺฐติ ย่อมตั้งอยู่ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. รูปาทีสุ มีรูปเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ทิสฺวา

เห็นแล้ว ตณฺหาลตํ ซึ่งตัณหาเพียงดังว่าเถาวัลลิ์ ตํ นั้น (ตสฺสา ตณฺหาลตาย) ชาตฏฺฐานวเสน ด้วยอำนาจแห่งที่แห่งตัณหาเพียงดังว่าเถาวัลลิ์นั้นเกิดแล้วว่า ตณฺหา อ. ตัณหา เอสา นั่น อุปฺปชฺชมานา เมื่อเกิดขึ้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น เอตฺถ ปิยรูปสาตรูเป ในปิรูปและสาตรูปนี้ อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ตญฺจ ทิสฺวา อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ฉินฺทถ จงตัด มูเล ที่รากเหง้า มคฺคปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาอันประกอบพร้อมแล้วด้วยมรรค สตฺเถน วเน ชาตํ ลตํ (ปุคฺคโล ฉินฺทนฺโต) วิย ราวกะ อ. บุคคล ตัดอยู่ ซึ่งเถาวัลลิ์ อันเกิดแล้ว ในป่า ด้วยมีด อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปญฺญาย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อนุสฏานิ อันซ่านไปตามแล้ว คือว่า ปยาตานิ อันซึมซาบไปแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สริตานิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จีวราทีสุ ปริกฺขาเรสุ ปวตฺตสิเนหวเสน สิเนหิตานิ จ อันเปื้อนแล้วด้วยตัณหาเพียงดังว่ายางเหนียว ดังอำนาจแห่งความสิเนหาอันเป็นไปแล้ว ในบริขาร ท. มีจีวรเป็นต้นด้วย อตฺโถ อ. อธิบายว่า ตณฺหาสิเนหมกฺขิตานิ อันดันยางเหนียวคือตัณหาฉาบทาแล้ว อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สิเนหิตานิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โสมนสฺสานิ อ. ความโสมนัส ท. เอว-

รูปานิ อันมีรูปอย่างนี้ ภวนฺติ ย่อมมี ชนฺตุโน แก่สัตว์เกิด ตณฺหา-
วสิกสฺส ผู้เป็นไปในอำนาจแห่งตัณหา (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บทว่า โสมนสฺสานิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เต ปุคฺคลา อ. บุคคล ท.เหล่านั้น
คือว่า ตณฺหาวสิกา ผู้เป็นไปในอำนาจของตัณหา สาตนิสฺสิตา เป็นผู้
อาศัยแล้วซึ่งความสำราญ คือว่า สุนิสฺสิตา ว เป็นผู้อาศัยแล้วซึ่ง
ความสุขเทียว หุตฺวา เป็น สุเขสิโน เป็นผู้แสวงหาซึ่งความสุขโดย
ปกติ คือว่า สุขปริเยสิโน เป็นผู้เสาะหาซึงความสุโดยปกติ ภวนฺติ ย่อมเป็น
(อิติ) ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เต สาตสิตา
อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นรา อ. นระ ท. เอวรูปา ผู้มีรูป
อย่างนี้ เย เหล่าใด เต นรา อ. นระ ท.เหล่านั้น ชาติชราพฺยาธิ-
มรณานิ อุปคจฺฉนฺติเอว ย่อมเข้าถึง ซึ่งชาติและชาและพยาธิและ
มรณะ ท. นั่นเทียว อิติ เพราะเหตุนั้น (เต นรา) อ. นระ ท.
เหล่านั้น ชาติชรูปคา นาม ชื่อว่าเป็นผู้เข้าถึงซึ่งชาติและชรา โหนฺติ
ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เต เว อิติ ดังนี้
เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อิเม สตฺตา อ. สัตว์ ท.เหล่านี้
ตาสกรเณน ตสิณา อิติ สงฺขํ คตาย ตณฺหาย ปุรกฺขตา เป็นผู้อัน
ตัณหา อันถึงแล้ว ซึ่งอันนับพร้อมว่า ตสิณา ดังนี้ เพราะอันกระทำ
ซึ่งความสะดุ้ง กระทำไว้แล้วในเบื้อหน้า คือว่า ปริวาริตา เป็นผู้

อันตัณหาแวดล้อมแล้ว หุตฺวา เป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บทว่า ปชา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (เต สตฺตา) อ. สัตว์ ท.เหล่านั้น
ปริสปฺปนฺติ ย่อมกระเสือกกระสน คือว่า ภายนฺติ ย่อมกลัว สโส วิย
ราวกะ อ. กระต่าย ลทฺทเกน อรญฺเญ พทฺโธ ตัวอันนายพรานดัก
ได้แล้วในป่า (ปริสปฺปนฺโต) กระเสือกกระสนอยู่ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส)
แหงบทว่า พาธิโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สตฺตา อ. สัตว์ ท.ทสวิเธน สํโยชเนน
จเอว สตฺตวิเธน ราคสงฺคาทินา สงฺเคน จ พทฺธา วา เป็นผู้อัน
กิเลสเป็นเครื่องประกอบไว้ อันมีอย่าง ๑๐ ด้วยนั่นเทียว อันกิเลส
เป็นเครื่องข้อง อันมีอย่าง ๗ อันมีกิเลสเป็นเครื่องข้องคือราคะเป็นต้น
ด้วย ผูกพันไว้แล้วหรือ ตสฺมึ สํโยชนาทิกิเลเส ลคฺคา วา หรือว่า
เป็นผู้ข้องแล้ว ในกิเลสมีกิเลสเป็นเครื่องประกอบเป็นต้นนั้น หุตฺวา
เป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สํโยชนสงฺคสตฺตา อิติ
ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า (สตฺตา) อ. สัตว์ ท. อุปคจฺฉนฺติ ย่อม
เข้าถึง ทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ ชาติอาทิกํ อันมีชาติเป็นต้น ปุนปฺปุนํ บ่อย ๆ
จิรํ สิ้นกาลนาน คือว่า ทีฆมทฺธานํ สิ้นกาลยืดยาวนาน อิติ ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบทว่า จิราย อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ.อรรถว่า สตฺตา อ. สัตว์ ท. ตสิณาย ปุรกฺขตา ผู้
อันตัณหาอันกระทำซึ่งความสะดุ้งกระทำไว้แล้วในเบื้องหน้า คือว่า

(ตสิณาย) ปลิเวิฐิตา ผู้อันตัณหาอันกระทำซึ่งความสะดุ้งผัวพันแล้ว ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปฏฺเจนฺโต ปรารถนาอยู่ อากงฺมาโน ชื่อว่าหวังอยู่ วิราคํ ซึ่งธรรมอันมีราคะไปปราศแล้ว คือว่า นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน ราคาทิวิคมนํ อันเป็นที่ไปปราศแห่งกิเลสมีราคะเป็นต้น อตฺตโน เพื่อตน วิโนทเย พึงบรรเทา คือว่า ปนุทิตฺวา พึงบรรเทาแล้ว นีหริตฺวา พึงนำออกแล้ว ฉฑฺเฑยฺย พึงทิ้ง ตํ ตสิณํ ซึ่งตัณหาอันกระทำซึ่งความสะดุ้งนั้น อรหตฺตมคฺเคนเอว ด้วยอรหัตมรรคนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตสฺมา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องวิพภันติกภิกษุ

๓. ๑๕ /๑๐ ตั้งแต่ เถโร ปิณฺฑาย จริตุํ ปวิสนฺโต ทํ เป็นต้นไป.

เถโร อ.พระเถระ ปริสนฺโต เข้าไปอยู่ จริตุํ เพื่ออันเที่ยวไป ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนั้น นีหริยมานํ ผู้อันราชบุรุษนำออกไปอยู่ ทกฺขิณทฺวาเรน โดยประตูแห่งทิศทักษิณ การตฺวา ยังราชบุรุษให้กระทำแล้ว พนฺธนํ ซึ่งเครื่องผูก สิถิลํ ให้หย่อน อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ อาวชฺเชหิ จงรำลึก กมฺมฏฺฐานํ ซึ่งกรรมฐาน ตยา ปริจิตํ อันอันเธอสั่งสมแล้ ปุพฺเพ ในกาลก่อน ปุน อีก อิติ ดังนี้ ฯ โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว สตุปฺปาทํ ซึ่งความเกิดขึ้นแห่งสติ เตน โอวาเทน เพราะโอวาทนั้น จตุตฺถชฺฌานํ ยังฌานที่สี นิพฺพตฺเตสิ ให้บังเกิดแล้ว ปุน อีก ฯ อถ ครั้งนั้น (ราชปุริสา) อ. ราชบุรุษ ท. เนตฺวา นำไปแล้ว นํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนั้น อาฆาตนํ สู่ที่เป็นที่ฆ่า อุตฺตาเสสุํ ยังบุรุษให้นอนหงายแล้ว สูเล บนหลาว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า มยํ อ. เรา ท. ฆาเตสฺสาม จักฆ่า อิติ ดังนี้ ฯ โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น น ภายติ ย่อมไม่กลัว น สนฺตสติ ย่อมไม่สะดุ้งด้วยดี ฯ

อถ ครั้งนั้น มนุสฺสา อ. มนุษย์ ท. ฐิตา ผู้ยืนอยู่แล้ว ทิสาภาเค ในส่วนแห่งทิศ ตสฺมึ ตสฺมึ นั้นนั้น อุกฺขิปิตฺวาปิ แม้ยกขึ้นแล้ว อาวุธานิ ซึ่งอาวุธ ท. อสิสตฺติโตมราทีนิ มีดาบและหอกและโตมรเป็นต้น อสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนั้น อสนฺตสฺตํเอว ผู้ไม่สะดุ้งด้วยดีอยู่นั่นเทียว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า โภนฺโต แน่ะผู้เจริญ ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงเห็น อิมํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษนี้เถิด (โส ปุริโส) อ. บุรุษนั้น นเอว อจฺฉมฺภติ ย่อมไม่หวั่นไหวนั่นเทียว น เวธติ ย่อมไม่สะทกสะท้าน มชฺเฌ ในท่ามกลาง ปุริสานํ แห่งบุรุษ ท. อาวุธหตฺถานํ ผู้มีอาวุธในมือ อเนกสตานํปิ ผู้แม้มีร้อยมิใช่หนึ่งเป็นประมาณ อโห โอ อจฺฉริยํ อ. ความน่าอัศจรรย์ อิติ ดังนี้ อจฺฉริยพฺภูตชาตา ผู้มีความอัศจรรย์และความประหลาดเกิดแล้ว นทิตฺวา บันลือแล้ว มหานาทํ บันลืออันดัง อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตึ ซึ่งความเป็นไปนั้น รญฺโญ แก่พระราชา ฯ ราชา ตรัสแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วิสฺสชฺเชถ จงปล่อย นํ ปุรฺสํ ซึงบุรุษนั้นเถิด อิติ ดังนี้ คนฺตวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกํปิ แม้สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ผริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตสฺส ปุริสสฺส แก่บุรุษนั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด นิพฺพนฏฺโฐ ผู้มีอาลัย เพียงดังว่าหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่าออกแล้ว วนาธิมุตฺ-โต ผู้น้อมไปแล้วในป่า วนมุตฺโต เป็นผู้พ้นแล้ว จากป่า (หุตฺวา) เป็น ธาวติ ย่อมแล่นไป วนํเอว สู่ป่านั่นเทียว ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู ตํ ปุคฺคลํเอว ซึ่งบุคคลนั้นนั่นเทียว (โส ปุคฺคโล) อ. บุคคลนั้น มุตฺโต ผู้พ้นแล้ว (พนฺธนา) จากเครื่องผูก ธาวติ ย่อมแล่นไป พนฺธนํเอว สู่เครื่องผูกพันนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด นิพฺพนฏฺโฐ ชื่อว่าผู้มีอาลัยเพียงดังว่าหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่าออกแล้ว คิหิภาเว อาลย-สงฺขาตํ วนฏฺฐํ ฉฑฺเฑตฺวา (อตฺตโน) ปพฺพชิตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ทิ้งแล้ว ซึ่งหมู่ไม้อันตั้งอยู่ในป่า อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอาลัย ในความเป็นแห่งคฤหัสถ์บวชแล้ว อธิมุตฺโต เป็นผู้น้อมไปแล้ว ตโปวเน ในป่าคือตบะ วิหารสงฺขาเต อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าธรรมเป็นเครื่องอยู่ มุตฺโต เป็นผู้พันแล้ว ตณฺหาวนา จากป่าคือตัณหา ฆราวาสพนฺธนสงฺขาตา อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าเครื่องผูกพันคือการอยู่ครองซึ่งเรือน หุตฺวา เป็น ธาวติ ย่อมแล่นไป ตณฺหาวนํเอว สู่ป่าคือตัณหานั่นเทียว หราวาสพนฺธนํ อันเป็นเครื่องผูกพันคือการอยู่ครองซึ่งเรือน ตํ นั้น ปุน อีก ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ปสฺสถ จงดู ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น เอวํ อย่างนี้ เอโส ปุคฺคโล

อ. บุคคลนั่น มุตฺโต พ้นแล้ว ฆราวาสพนฺธนโต จากเครื่องผูกพัน คือการอยู่ครองซึ่งเรือน ธาวติ ย่อมแล่นไป ฆราวาสพนฺธนํเอว สู่เครื่องผูกพันคือการอยู่ครองซึ่งเรือนนั่นเทียว ปุน อีก อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

โส ปุริโส อ. บุรุษนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว อิมํ ธมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ สูลคฺเค นิสินฺโน ว ผู้นั่งแล้ว บนปลายแห่งหลาวเทียว อนฺตเร ในระหว่าง ราชปุริสานํ ของราชบุรุษ ท ปฏฺฐ-เปตฺวา เริ่มตั้งไว้แล้ว อุทยพฺพยํ ซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว ติลกฺขณํ สู่ลักษณะ ๓ สมฺมสนฺโต พิจารณาอยู่ สงฺขาเร ซึ่งสังขาร ท. ปตฺวา บรรลุแล้ว โสตาปตฺติผลํ ซึ่งโสดาปัตติผล อนุภวนฺโต เสวยอยู่ สมาปตฺติสุขํ ซึ่งความสุขอันเกิดแล้วจากสมาบัติ อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว เวหาสํ สู่เวหาส อาคนฺตฺวา มาแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อากา-เสนเอว โดยอากาศนั่นเทียว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สราชิกาย ปริสาย มชฺเฌเอว ในท่ามกลางแห่งบริษัท อันเป็นไปกับด้วยพระราชานั่นเทียว อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องเรือนจำ

๔. ๑๗/๔ ตั้งแต่ เอกสฺมึ กิร กาเล พหู สนฺธิจฺเฉทก-
เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า เอกสฺมึ กาเล ในกาลหนึ่ง (ราชปุริสา) อ. ราชบรุษ ท. อาเนตฺวา นำมาแล้ว โจเร ซึ่งโจร ท. สนฺธิจฺเฉทกปนฺถฆาตกมนุสฺสฆาตเก ผู้ตัดซึ่งที่ต่อและฆ่าในทางเปลี่ยวและฆ่าซึ่งมนุษย์ พหู มาก ทสฺเสสุํ ทูลแสดงแล้ว โกสลรญฺโญ แก่พระราชาพระนามว่าโกศล ฯ ราชา อ. พระราชา พนฺธาเปสิ ทรงยังราชบุรุษให้จองจำแล้ว เต โจเร ซึ่งโจร ท.เหล่านั้น อนฺทุพนฺธนรชฺชุพนฺธนสงฺขลิพนฺธนหิ ด้วยเครื่องจองจำคือขื่อและเครื่องจองจำคือเชือกและเครื่องจองจำคือตรวน ท. ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ชานปทา ผู้อยู่ในชนบท ตึสมตฺตาปิ โข ผู้แม้มี ๓๐ รูปเป็นประมาณแล ทฏฺฐุกามา ผู้ใคร่เพื่ออันเฝ้า สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาคนฺตฺวา มาแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว จรนฺตา เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต สาวตฺถิยํ ในเมืองสาวัตถี ปุนทิวเส ในวันใหม่ คนฺตฺวา ไปแล้ว พนฺธนาคารํ สู่เรือนอันเป็นที่จองจำ ทิสฺวา เห็นแล้ว เต โจเร ซึ่งโจร ท. เหล่านั้น ปิณฺฑปาตปฺปฏิกฺกนฺตา ผู้ก้าวกลับแล้วจากบิณฑบาต อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต สายณฺหสมเย ในสมัย

แห่งวันในเวลาเย็น ปุจฺฉึสุ ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อชฺช ในวันนี้ โจรา อ. โจร ท. พหู มาก พนฺธนาคาเร ในเรือนอันเป็นที่จองจำ (ราชปุริเสหิ) พทฺธา ผู้อันราชบุรุษ ท. จองจำแล้ว อนฺทุพนฺธนาทีหิ พนฺธเนหิ ด้วยเครื่องจองจำ ท. มีเครื่องจองจำคือขื่อเป็นต้น อนุภวนฺตา เสวยอยู่ มหาทุกฺขํ ซึ่งทุกข์อันใหญ่ อมฺเหหิ อันข้าพระองค์ ท. จรนฺเตหิ ผู้เที่ยวไปอยู่ ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ทิฏฺฐา เห็นแล้ว เต โจรา อ. โจร ท. เหล่านั้น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ ตานิ พนฺธนานิ ฉินฺทิตฺวา ปลายิตุํ เพื่ออันตัดซึ่งเครื่องจองจำ ท. เหล่านั้น แล้วหนีไป ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พนฺธนํ นาม ชื่อ อ. เครืองจองจำ อญฺญํ อื่น ถิรตรํ อันมั่นคงกว่า เตหิ พนฺธเนหิ กว่าเครื่องจองจำ ท. เหล่านั้น อตฺถิ นุ โข มีอยู่หรือหนอแล อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตานิ พนฺธนานิ อ. เครื่องจองจำ ท. เหล่านั่น กึพนฺธนานิ นาม ชื่อว่าเป็นเครื่องจองจำอะไร (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า กิเลสพนฺธนํ อ.เครื่องจองจำคือกิเลส ตณฺหาสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าตัณหา ธนธญฺญปุตฺตทาราทีสุ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณเกสุ ในทรัพย์อันเป็นไปกับด้วยวิญญาณและทรัพย์อันไม่มีวิญญาณ ท. มีทรัพย์และข้าวเปลือกและบุตรและเมียเป็นต้น ยํ เอตํ นั่นใด เอตํ กิเลสพนฺธนํ อ.เครื่องจองจำคือกิเลสนั่น ถิรตรํ เป็นธรรมชาตมั่นคงกว่า เอเตหิ พนฺธเนหิ กว่าเครื่องจองจำ ท.เหล่านั่น สตคุเณน ด้วยอันคูณด้วยร้อย

สหสฺสคุเณน ด้วยอันคุณด้วยพัน สตสหสฺสคุเณน ด้วยอันคูณด้วยแสน (โหติ) ย่อมเป็น ปน แต่ว่า โปราณกปณฺฑิตา อ. บัณฑิตในกาลก่อน ท. ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว พนฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำ เอตํ นั่น มหนฺตํปิ แม้อันใหญ่ เอวํ อย่างนี้ ทุจฺฉินฺทิยํ อันอันบุคคลตัดได้โดยยาก ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว หิมวนฺตํ สู่ประเทศชื่อว่าหิมวันต์ ปพฺพชึสุ บวชแล้ว อิติ ดังนี้ อาหริ ทรงนำมาแล้ว อตีรํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว ฯ

๕. ๑๘/๒๐ ตั้งแต่ สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา เตน เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้วนี้ ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ อุทานํ ซึ่งอุทาน เตน โพธิสตฺเตน อุทานิตํ อันอันพระโพธิสัตนั้น เปล่งแล้ว อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ทง อิมา เหล่านี้ว่า

**ยํ พนฺธนํ อ. เครื่องจองจำใด อยสํ จ อันเกิดแต่เหล็กด้วย ทารุปพฺพชํ จ อันเกิดแต่ไม้และเกิดแต่หญ้าปล้องด้วย ธรา อ. นักปราญ์ ท. น อาหุ ไม่กล่าวแล้ว ตํ พฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำนั้น ทฬฺหํ ว่ามั่นคง ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. อาหุ**

**กล่าวแล้ว เอตํ (เย ชนา) สารตฺตรตฺตา**
**มณิกุณฺฑเลสุ (โหนฺติ เตสํ ชนานํ ราคํ จ)**
**ปุตฺเตสุ จ ทาเรสุ จ ยา อเปกฺขา (ตํ อเปกฺขํ**
**จ) ซึ่ง - อ. ชน ท. เหล่าใด เป็นผู้กำหนัดแล้ว**
**และกำหนัดนักแล้ว ในแก้วมณีและตุ้มหู ท.**
**ย่อมเป็น ความกำหนัด แห่งชน ท.เหล่านั้นด้วย**
**ซึ่ง - อ. ความเยือใย ในบุตร ท. ด้วย ในทาระ ท.**
**ด้วยใด ความเยื่อใยนั้นด้วยนั่น พนฺธนํ ว่าเป็นเครื่อง**
**จองจำ ทฬฺหํ อันมั่น โอหารินํ อันมีปกติเหยี่ยวลง**
**สิถิลทุปฺปมุญฺจํ อันหย่อนและอันบุคคลเปลื้องได้**
**โดยยาก (ธีรา) อ. นักปราชญ์ ท. เฉตฺวาน**
**ตัดแล้ว เอตํปิ พนฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำแม้นั่น**
**อนเปกฺขิโน เป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย (หุตฺวา)**
**เป็น ปหาย ละแล้ว กามสุขํ ซึ่งความสุขในกาม**
**ปริพฺพชนฺติ ย่อมเว้นรอบ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปณฺฑิตปุริสา อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ท. พุทฺธาทโย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น น วทนฺติ ย่อมไม่กล่าว (พนฺธนํ) ซึ่งเครื่องจองจำ นิพฺพตฺตํ อันบังเกิดแล้ว อยสา แต่เหล็ก อยสงฺขลิกสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าตรวนอันเป็นวิการแห่งเหล็ก อยสํ ชื่อว่า อันเกิดแต่เหล็ก ทารุชํ อันเกิดแต่ไม้ อนฺทุพนฺธนสงฺขาตํ อันอันบัณฑิต นับพร้อมแล้วว่าเครื่องจองจำคือขื่อ รชฺชุพนฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำคือ

เชือก ปพฺพชติเณหิ วา อญฺเญหิ วากาทีหิ วตฺถูหิ วา รชฺชุํ กตฺวา กตํ อันอันบุคคลกระทำแล้ว ด้วยหญ้าปล้อง ท. หรือ หรือว่า ด้วยวัตถุ ท. มีปอเป็นต้น เหล่าอื่น กระทำ ให้เป็นเชือก ว่า ถิรํ เป็นของมั่นคง อิติ ดังนี้ (ตสฺส พนิธนสฺส) สกฺกุเณยฺยภาเวน เพราะความที่แห่งเครื่องจองจำนั้น เป็นของอันบุคคลอาจ ฉินฺทิตุํ เพื่ออันตัด อสิอาทีหิ วตฺถูหิ ด้วยวัตถุ ท. มีดาบเป็นต้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธีรา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สารตฺตา เป็นผู้กำหนัดแล้ว หุตฺวา เป็น รตฺตา เป็นผู้อันราคะย้อมแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สารตฺตรตฺตา อิติ ดังนี้ ฯ อตฺโถ อ. อธิบายว่า พหลราครตฺตา เป็นผู้อันราคะอันหนาย้อมแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มณีสุ จ ในแก้วมณี ท. ด้วย กุณฺฑเลสุ จ ในตุ้มหู ท.ด้วย วา อีกอย่างหนึ่ง กุณฺฑเลสุ ในตุ้มหู ท. มณิจิตฺเตสุ อันวิจิตรและด้วยแก้วมณี (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มณิกุณฺฑเลสุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เย ชนา มณิกุณฺฒเลสุ สารตฺตรตฺตา (โหนฺติ) เตสํเอว ชนานํ โส ราโค จ อ.ชน ท.เหล่าใด เป็นผู้กำหนัดแล้วและอันราคะย้อมแล้ว ในแก้วมณีและตุ้มหู ท. ย่อมเป็น อ. ความกำหนัดนั้น แห่งชน ท. เหล่านั้นนั่นเทียวด้วย ยา ปุตฺตทาเรสุ อเปกฺขา ตณฺหา จ อ. ความเยื่อใย คือว่า อ. ความอยาก ในบุตรและเมีย ท.ใดด้วย ปณฺฑิตปุริสา อ. บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ท. วทนฺติ

ย่อมกล่าว เอตํ ราคาเปกฺขํ ซึ่งความกำหนัดและความเยื่อใยนั่น พนฺธนํ อันเป็นเครื่องจองจำ กิเลสมยํ อันสำเร็จแล้วด้วยกิเลส ว่า ทฬฺหํ เป็นของมั่นคง อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอตํ ทฬฺหํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ยํ พนฺธนํ) อ. เครื่องจองจำใด อวหรติ ย่อมนำลง คือว่า หรติ ย่อมนำไป เหฏฺฐา ในภายใต้ อากฑฺฒิตฺวา จตูสุ อปาเยสุ ปาตนโต เพราะอันคร่ามาแล้วให้ตกไปในอบาย ท. ๔ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ พนฺธนํ) อ.เครื่องจองจำนั้น โอหารินํ ชื่อว่ามีปกติเหนี่ยวลง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โอหารินํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ยํ พนฺธนํ) อ.เครื่องจองจำใด น ฉินฺทติ ย่อมไม่ตัด ฉวิจมฺมมํสานิ ซึ่งผิวและหนังและเนื้อ ท. พนฺธนฏฺฐาเน ในที่อันเป็นที่จองจำ คือว่า น นีหรติ ย่อมไม่นำออก โลหิตํ ซึ่งโลหิต (พนฺธนฏฺฐาเน) ในที่อันเป็นที่จองจำ คือว่า อชานาเปตฺวา ไม่ยังบุคคลให้รู้แล้ว พฺธนภาวํปิ แม้ซึ่งความเป็นคืออันจองจำ เทติ ย่อมให้ กาตุํ เพื่ออันกระทำ กมฺมานิ ซึ่งการงาน ท. ถลปถชลปถาทีสุ ปเถสุ ในทาง ท. มีทางบนบกและทางบนน้ำเป็นต้น อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ พนฺธนํ) อ. เครื่องจองจำนั้น สิถิลํ ชื่อว่าอันหย่อน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สิถิลํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ กิเลสพนฺธนํ อ.เครื่องจองจำคือกิเลส อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว โลภวเสน ด้วยอำนาจแห่งความโลภ

เอกวารํปิ แม้สิ้นวาระหนึ่ง ทุมฺโมจิยํ เป็นธรรมชาตอันบุคคลเปลื้อง ได้โดยยาก โหติ ย่อมเป็น กจฺฉโป วิย ราวกะ อ.เต่า (ทุมฺมุญฺจนฺโต) พ้นได้โดยยากอยู่ พนฺธนฏฺฐานโต จากที่อันเป็นที่จองจำ อิติ เพราะ เหตุนั้น (ตํ กิเลสพนฺธนํ) อ. เครื่องจองจำคือกิเลสนั้น ทุปฺปมุญฺ ชื่อว่าอันบุคคลเปลื้องได้โดยยาก (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ทุปฺปมุญฺจํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ธีรา) อ. นักปราชญ์ ท. ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว กิเลสพนฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำคือกิเลส เอตํ นั่น ทฬฺหํปิ แม้อันมั่น เอวํ อย่างนี้ ญาณขคฺเคน ด้วยพระขรรค์คือญาณ อนเปกฺขิโน เป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย หุตฺวา เป็น ปหาย ละแล้ว กามสุขํ ซึ่งความสุข ในกาม ปริพฺพชนฺติ ย่อมเว้นรอบ คือว่า ปกฺกมนฺติ ย่อมหลีกไป อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปพฺพชนฺติ ย่อมบวช อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอตํปิ เฉตฺวาน อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระนางเขมา

๖. ๒๑/๙ ตั้งแต่ เขมาปิ เทวี ปวิสมานา ว ตํ อิตฺถึ เป็นต้นไป.

เทวี อ.พระเทวี เขมาปิ แม้พระนามว่าเขมา ปวิสมานา ว เสด็จเข้าไปอยู่เทียว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ อิตฺถึ ซึ่งหญิงนั้น จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้วว่า (ชนา) อ. ชน ท. วทนฺติ ย่อมกล่าวว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า กเถติ ย่อมตรัส โทสํ ซึ่งโทษ รูปสฺส ของรูป อิติ ดังนี้ จ ก็ อยํ อิตฺถี อ. หญิงนี้ วีชมานา ฐิตา ยืนพัดอยู่แล้ว สนฺติเก ในที่ใกล้ อสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น อหํ อ. เรา น อุเปมิ ย่อมไม่เข้าถึง กลภาคํปิ แม้ซึ่งส่วนแห่งเสี้ยว อิมิสฺสา อิตฺถิยา ของหญิงนี้ อิตฺถีรูปํ อ. รูปแห่งหญิง อีทิสํ อันเช่นนี้ น มยา ทิฏฺฐปุพฺพํ เป็นรูอันเรา ไม่เคยเห็นแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น (ชนา) อ. ชน ท. อพฺภาจิกฺขนฺติ มญฺญฌ ชะรอยจะกล่าวตู่ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อภูเตน วจเนน ด้วยคำอันไม่มีแล้ว อิติ ดังนี้ อนิสาเมตฺวา ไม่ทรงพิจารณาแล้ว กถาสทฺทํปิ แม้ซึ่งเสียงแห่งถ้อยคำ ตถาคตสฺส ของพระตถาคต โอโลกยมานา อฏฺฐาสิ ได้ประทับยืนทรงแลดูอยู่แล้ว ตํเอว อิตฺถึ ซึ่งหญิงนั้นนั่นเทียว ฯ

สตฺวา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตสฺสา เขมาย ตสฺมึ รูเป อุปฺปนฺนพหุมานตํ ซึ่งความที่แห่งพระเทวีพระนามว่าเมานั้น ทรงเป็นผู้มีพระมานะอันมาก อันเกิดขึ้นแล้ว ในรูปนั้น ทสฺเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ตํ รูปํ ซึ่งรูปนั้น ปฐมวยาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งวัยมีปฐมวัยเป็นต้น ทสฺเสสิ ทรงแสดงแล้ว กตฺวา ทรงกระทำ อฏฺฐิมตฺตาวสานํ ให้สิ้นสุดลงสักว่ากระดูก ปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลง เหฏฺฐา วุตฺตนเยนเอว ตามนัยแห่งคำอันอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ในภายใต้นั่นเทียว ฯ เขมา อ. พระเทวีพระนามว่าเขมา ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ รูปํ ซึ่งรูปนั้น จินฺเตสิ ทรงดำริแล้วว่า ตํ รูปํ อ. รูปนั้น เอวรูปํปิ นาม ชื่อแม้อันมีรูปอย่างนี้ ปตฺตํ ถึงแล้ว ขยวยํ ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป มุหุตฺเตนเอว โดยครู่เดียวนั่นเทียว สาโร อ. สาระ อิมสฺมึ รูเป ในรูปนี้ นตฺถิ วต ย่อมไม่มีหนอ อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว จิตฺตาวารํ ซึ่งวาระแห่งจิต ตสฺสา เขมาย ของพระเทวีพระนามว่าเมขานั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า เขเม ดูก่อนเขมา ตฺวํ อ. เธอ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า สาโร อ. สาระ อิมสฺมึ รูเป ในรูปนี้ อตฺถิ มีอยู่หรือ อิติ ดังนี้ อิทานิ ในกาลนี้ ตฺวํ อ. เธอ ปสฺส จงดู อสฺส รูปสฺส นิสฺสารภาวํ ซึ่งความที่แห่งรูปนั้น เป็นรูปมีสาระออกแล้ว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**เขเม ดูก่อนเขมา ตฺวํ อ. เธอ ปสฺส จงดู**
**สมุสฺสยํ ซึ่งกายเป็นที่อันกระดูกยกขึ้น อาตุรํ**
**อันกระสับกระส่าย อสุจึ อันไม่สะอาด ปูตึ อันเน่า**
**อุคฺฆรนฺตํ อันไหลเข้าอยู่ ปคฺฆรนฺตํ อันไหลออกอยู่**
**พาลานํ อภิปตฺถิตํ อันอันคนเขลา ท. ปรารถนา**
**เฉพาะแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ**

คาถาปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระคาถา สา เขมา อ. พระเทวีพระนามว่าเขมานั้น ปติฏฺฐหิ ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตฺติผเล ในพระโสดาปัตติผล ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า เขเม ดูก่อนเขมา อิเม สตฺตา อ. สัตว์ ท.เหล่านี้ ราครตฺตา เป็นผู้อันราคะย้อมแล้ว โทสทุฏฺฐา เป็นผู้อันโทสะประทุษร้ายแล้ว โมหมูฬฺหา เป็นผู้หลงแล้วเพราะโมหะ (หุตฺวา) เป็น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ สมติกฺกมิตุํ เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี ตณฺหาโสตํ ซึ่งกระแสแห่งตัณหา อตฺตโน ของตน ลคฺคนฺติ ย่อมข้อง ตตฺถเอว ตณฺหาโสเต ในกระแสแห่งตัณหานั้นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ นํ เขมํ กะพระเทวีพระนามว่าเขมานั้น เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**เย สตฺตา อ. สัตว์ ท. เหล่าใด ราครตฺตา เป็นผู้**
**อันราคะย้อมแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น (เต สตฺตา)**
**อ. สัตว์ ท. เหล่านั้น อนุปตนฺติ ย่อมตกไปตาม**
**โสตํ ซึ่งกระแส กตํ อันอันกระทำแล้ว สยํ เอง**

**มกฺกฏโก อิว ราวกะ อง แมลงมุม (อนุปตนฺโต)**
**ตกไปตามอยู่ ชาลํ ซึ่งข่าย กตํ อันอันตนกระทำแล้ว**
**สยํ เอง ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. เฉตฺวาน ตัดแล้ว**
**เอตํปิ ตณฺหาโสตํ ซึ่งกระแสแห่งตัณหาแม้นั่น**
**อนเปกฺขิโน เป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย (หุตฺวา)**
**เป็น ปหาย ละแล้ว สพฺพทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ทั้งปวง**
**วชนฺติ ย่อมไป อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า มกฺกโก อ.แมลงมุม กตฺวา กระทำแล้ว สุตฺตชาลํ ซึ่งข่ายคือใย นิปนฺโน นอนแล้ว นาภิมณฺฑเล ทีมณฑล แห่งสะดือ มชฺฌฏฺฐาเน ในที่แห่งท่ามกลาง คนฺตฺวา ไปแล้ว เวเคน โดยเร็ว วิชฺฌิตฺวา เจาะแล้ว ปฏงฺคํ วา ซึ่งตั๊กแตนหรือ มกฺขิกํ วา หรือว่า ซึ่งแมลง ปติตํ ตัวตกแล้ว ปริยนฺเต ณ ที่สุดรอบ ปิวิตฺวา ดื่มแล้ว รสํ ซึ่งรส ตสฺส ปฏงฺคสฺส วา มกฺขิกสฺส วา ของตั้งแตนหรือ หรือว่าของแมลงนั้น อาคนฺตฺวา มาแล้ว นิปชฺชติ ย่อมนอน ตสฺมึเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว ปุน อีก ยถา นาม ชื่อฉันใด เย สตฺตา อ.สัตว์ ท.เหล่าใด ราครตฺตา เป็นผู้อันราคะย่อมแล้ว โทสทุฏฺฐา เป็นผู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว โมหมูฬฺหา เป็นผู้หลงแล้วเพราะโมหะ (โหนฺติ) ย่อมเป็น เต สตฺตา อ. สัตว์ ท. เหล่านั้น อนุปตนฺติ ย่อมตกไปตาม ตณฺหาโสตํ ซึ่งกระแสแห่งตัณหา กตํ อันอันตนกระทำแล้ว สยํ เอง คือว่า น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ สมติกฺกมิตุํ เพื่ออันก้าวล่วงด้วยดี ตํ ตณฺหาโสตํ ซึงกระแส

แห่งตัณหานั้น เอวํเอว ฉันนั้นนั่นเทียว (ตณฺหาโสตํ) อ. กระแส
แห่งตัณหา ทุรติกฺกามํ เป็นธรรมชาตอันบุคคลก้าวล่วงได้โดยยาก เอวํ
อย่างนี้ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.
เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า มกฺกฏโกว
ชาลํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท.ฉินฺทิตฺวา ตัดแล้ว
เอตํ พนฺธนํ ซึ่งเครื่องจองจำนั่น อนเปกฺขิโน เป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย
คือว่า นิราลยา เป็นผู้ไม่มีความอาลัย หุตฺยา เป็นหาย ละแล้ว
สพฺพทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ ทั้งปวง อรหตฺตมคฺคน ด้วยอรหัตมรรค วชนฺติ
ย่อมไป คือว่า คจฺฉนฺติ ย่อมดำเนินไป อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา เขมา อ. พระ-
เทวีพระนามว่าเขมา ปติฏฺจหิ ทรงตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อรหตฺฌต ในความ
เป็นแห่งพรอรหันต์ ฯ เทสนา อ. เทศนา สาตฺถิกา อันมี
วาจาเป็นไปกับด้วยประโยชน์ อโหสิ ได้มีแล้ว มหาชนสฺสอปิ แม้แก่
มหาชน ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาห ตรัสแล้วว่า มหาราช
ดูกอนมหาบพิตร เขมาย ปพฺพชิตุํ วา อ. อันอันพระเทวีพระนามว่า
เขมาบวชหรือ (เขมาย) ปรินิพฺพายิตุํ วา หรือว่า อ. อันอันพระ-
เทวีพระนามว่าเขมาปรินิพพาน วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ ราชานํ
กะพระราชา ฯ (ราชา) อ. พระราชา (อาห) กราบทูลแล้วว่า
ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. นํ เขมํ

ยังพระเทวีพระนามว่าเขมานั้น ปพฺพาเชถ จงให้บวชเถิด อลํ อ.
อย่าเลย ปรินิพฺพาเนน ด้วยการรินิพพาน อิติ ดังนี้ ฯ สา เขมา
อ. พระเทวีพระนามว่าเขมานั้น ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว อคฺคสาวิกา
เป็นสาวิกาผู้เลิศ อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้แล ฯ

## เรื่องเศรษฐีบุตรชื่ออุคคเสน

๗. ๒๖/๔ ตั้งแต่ ตสฺมึ ขเณ สตฺถา นครํ ปวิสนฺโต เป็นต้นไป.

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปวิสนฺโต เสด็จเข้าไปอยู่ นครํ สู่พระนคร ปริสา อ. บริษัท น โอโลเกสิ ไม่แลดูแล้ว ตํ อุคฺคเสนํ ซึ่งบุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสนนั้น ยถา โดยประการใด กตฺวา ทรงกระทำแล้ว เอวํ โดยประการนั้น โอโลกาเปสิ ทรงยังบริษัทให้แลดูแล้ว อตฺตานํเอว ซึ่งพระองค์นั่นเทียว ฯ อุคฺคเสโน อ. บุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสน โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว ปริสํ ซึ่งบริษัท โทมนสฺสปฺปตฺโต ผู้ถึงแล้วซึ่งความโทมนัสว่า ปริสา อ. บริษัท น โอโลเกติ ย่อมไม่ดูแล มํ ซึ่งเรา อิติ ดังนี้ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า อิทํ สิปฺปํ อ. ศิลปะนี้ มยา อันเรา กตฺตพฺพํ พึงกระทำ สํวจฺฉเร ในปี จ ก็ สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา ปวิสนฺเต เสด็จเข้าไปอยู่ นครํ สู่พระนคร ปริสา อ. บริษัท อโนโลเกตฺวา ไม่แลดูแล้ว มํ ซึ่งเรา โอโลเกติ ย่อมแลดู สตฺถารํเอว ซึ่งพระศาสดานั่นเทียว สิปฺปทสฺสนํ อ. การแสดงซึ่งศิลปะ เม ของเรา โมฆํ วต เป็นของเปล่าหนอ ชาตํ เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

สติถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว จิตฺตํ ซึ่งจิต ตสฺส อุคฺคเสนสฺส ของบุตรของเศรษฐีชื่อว่า อุคคเสนนั้น อามนฺเตตฺวา

ทรงเรียกแล้ว มหาโมคฺคลฺลานํ ซึ่งพระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ อาห ตรัสแล้วว่า โมคฺคลฺลาน ดูก่อนโมคคัลลานะ ตฺวํ อ. เธอ คจฺฉ จงไป วเทหิ จงกล่าวว่า กิร ได้ยินว่า (อุคฺคเสโน) อ. บุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสน ทสฺเสตุ จงแสดง สิปฺปํ ซึ่งศิลปะเถิด (อิติ) ดังนี้ เสฏฺฐิปุตฺตํ กะบุตรของเศรษฐี อิติ ดังนี้ ฯ เถโร อ. พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว วํสสฺส เหฏฺฐา ฐิโต ว ยืนอยู่แล้ว ในภายใต้ แห่งไม้แป้นเทียว อามนฺเตตฺวา เรียกแล้ว เสฏฺฐิปุตฺตํ ซึ่งบุตรของเศรษฐี อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ เสฏฺฐิปุตฺตํ ซึ่งบุตรของเศรษฐี อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**อุคฺคเสน ดูก่อนอุคคเสน นฏปุตฺต ผู้เป็นบุตร**
**ของนักฟ้อน มหพฺพล ผู้มีกำลังมาก อิงฺฆ เชิญเถิด**
**ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺส จงดูเถิด ตฺวํ อ. ท่าน กโรหิ**
**จงกระทำ ราคํ ซึ่งความยินดี ปริสาย แก่บริษัทเถิด**
**มหาชนํ ยังมหาชน หาสยสฺสุ จงให้ร่าเริงเถิด**
**อิติ ดังนี้ ฯ**

โส อุคฺคเสโน อ. บุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสนนั้น สุตฺวา ฟังแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ เถรสฺส ของพระเถระ ตุฏฺฐมานโส เป็นผู้มีฉันทะมันในใจอันยินดีแล้ว หุตฺวา เป็น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า สตฺถา อ. พระศาสดา ปสฺสิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันทอดพรเนตรดู สิปฺปํ ซึ่งศิลปะ มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ วํสมตฺถเก ฐิตโก ว ผู้ยืนอยู่แล้ว บนที่สุดแห่งไม้แป้งเทียว อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**โมคฺคลฺลาน ข้าแต่ท่านโมคคัลลานะ มหาปญฺญ**
**ผู้มีปัญญามาก มหิทฺธิก ผู้มีฤทธิ์มาก อิงฺฆ เชิญเถิด**
**ตฺวํ อ. ท่าน ปสฺส จงดูเถิด อหํ อ. ข้าพเจ้า**
**กโรมิ จะกระทำ ราคํ ซึ่งความยินดี ปริสาย**
**แก่บริษัท มหาชนํ ยังมหาชน หาสยามิ จะให้**
**ร่าเริง อิติ ดังนี้ ฯ**

จ ปน ก็แล (อุคฺคเสโน) อ. บุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสน วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อพฺภุคฺคนฺตวา กระโดดขึ้นไปแล้ว วํสมตฺถกโต จากที่สุดแห่งไม้แป้น เวหาสํ สู่เวหาส ปริวตฺติตฺวา เป็นไปรอบแล้ว อากาเส ในอากาศ จุทฺทสกฺขตฺตุํ ๑๔ ครั้ง โอรุยฺห ลงแล้ว อฏฺฐาสิ ได้ยินอยู่แล้ว วํสมตฺถเก บนที่สุดแห่งไม้แป้น ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า อุคฺคเสน ดูก่อนอุคคเสน ปณฺฑิเตน นาม อตีตานาคตปฺปจฺจุปฺปนฺเนสุ ขนฺเธสุ อาลยํ นิกนฺตึ ปหาย ชาติอาทีหิ ทุกฺเขหิ มุจฺจิตุํ อ. อันชื่ออันบัณฑิตละ ซึ่งความอาลัย ซึ่งความพอใจ ในขันธ์ ท. อันเป็นอดีตละอนาคต และปัจจุบันแล้วพ้น จากทุกข์ ท. มีชาติเป็นต้น วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ นํ อุคฺคเสนํ กะบุตรของเศรษฐีชื่อว่าอุคคเสนนั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**ตฺวํ อ.ท่าน มุญฺจ จงเปลื้อง (อาลยํ) ซึ่งอาลัย**
**ปุเร ในก่อน มุญฺจ จงเปลื้อง (อาลยํ) ซึ่งอาลัย**
**ปจฺฉโต ข้างหลัง มุญฺจ จงเปลื้อง (อาลยํ)**

**ซึ่งอาลัย มชฺเฌ ในท่ามกลาง ตฺวํ อ. ท่าน ปารคู เป็นผู้ถึงซึ่งฝั่ง ภวสฺส แห่งภพ (หุตฺวา) เป็น วิมุตฺตมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันพ้นวิเศษแล้ว สพฺพตฺถ ธมฺเม ในธรรมทั้งปวง น อุเปหิสิ จักไม่เข้าถึง ชาติชรํ ซึ่งชาติและชรา ปุน อีก อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. ท่าน มุญฺจ จงเปลื้อง อาลยํ ซึ่งอาลัย คือว่า นิกนฺตึ ซึ่งความพอใจ คือว่า อชฺโฌสานํ ซึ่งความหมกมุ่น คือว่า ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา คือว่า ปริยุฏฺฐานํ ซึ่งความขลุกขลุ่ย คือว่า ตณฺหํ ซึ่งความอยาก ขนฺเธสุ ในขันธ์ ท. อตีเตสุ อันเป็นอดีต (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า มุญฺจ ปุเร อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ.ท่าน มุญฺจ จงเปลื้อง อาลยาทีนิ การณานิ ซึ่งเหตุ ท. มีอาลัยเป็นต้น ขนฺเธสุ ในขันธ์ ท. อนาคเตสุปิ แม้อันเป็นอนาคต (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปจฺฉโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. ท่าน มุญฺจ จงเปลื้อง ตานิ อาลยาทิการณานิ ซึ่งเหตุมีอาลัยเป็นต้น ท. เหล่านั้น ปจฺจุปฺปนฺเนสุปิ ขนฺเธสุ ในขันธ์ ท.แม้อันเป็นปัจจุบัน (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มชฺเฌ อติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ ตฺวํ อ. ท่าน ปารคู เป็นผู้ถึงซึ่งฝั่ง คือว่า ปารคโต เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งฝั่ง ภวสฺส แห่งภพ ติวิธสฺสอปิ แม้อันมีอย่างสาม อภิญฺญา-ปริญฺญาปหานภาวนาสจฺฉิกิริยาวเสน ด้วยอำนาจแห่งการกำหนดรู้แล้วการละและการให้เจริญและการกระทำให้แจ้ง ด้วยความรู้ยิ่ง หุตฺวา เป็น วิมุตฺตมานโส ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันพ้นวิเศษแล้ว สพฺพสงฺขเต ธมฺเม ในธรรมอันอันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ทั้งปวง ขนฺธธาตุอายตนาทิเภเท อันต่างด้วยธรรมมีขันธ์และธาตุและอายตนะเป็นต้น วิหรนฺโต อยู่อยู่ น อุปคจฺฉสิ จะไม่เข้าถึง ชาติชรามรณานิ ซึ่งชาติและชราและมรณะ ท. ปุน อีก อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ภวสฺส ปารคู อิติ ดังนี้ ฯ

## เรื่องจูฬธนุคคหบัณฑิต

๘. ๓๐/๑๗ ตั้งแต่ สตฺถา สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกฺขุ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ อุกฺกณฺฐิโต เป็นผู้กระสันขึ้นแล้ว อสิ ย่อมเป็น สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (ภนฺเต) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ. ข้าพระองค์ (อุกฺกณฺฐิโต) เป็นผู้กระสันขึ้นแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น สจฺจํ จริง อิติ ดังนี้ (เตน ภิกฺขุนา) อันภิกษุนั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ.เธอ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สาสเน ในศาสนา พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า อารทฺธวิริยสฺส ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว มาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยเรา อวทาเปตฺวา ไม่ยังบุคคลให้เรียกแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตนว่า โสตาปนฺโน อิติ วา อ. พระโสดาบัน ดังนี้หรือ สกทาคามี อิติ วา หรือว่า ว่า อ. พระสกทาคามี ดังนี้ วทาเปสิ ยังบุคคลให้เรียกแล้วว่า อุกฺกณฺฐิโต เป็นผู้กระสันขึ้นแล้ว อิติ ดังนี้ กสฺมา เพราะเหตุอะไร กมฺมํ อ. กรรม ภาริยํ อันหนัก เต อันเธอ กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ อุกฺกณฺฐิโต เป็นผู้กระสันขึ้นแล้ว อสิ ย่อมเป็น กึการณา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ เอกา อิตฺถี อ. หญิงคนหนึ่ง อาห กล่าวแล้ว
เอวํ อย่างนี้ มํ กะข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ (เตน ภิกฺขุนา)
อันภิกษุนั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อน
ภิกษุ เอตํ กิริยํ อ. กิริยานั่น ตสฺสา อิตฺถิยา ของหญิงนั้น อนจฺฉริยํ
เป็นกิริยาไม่น่าอัศจรรย์ (โหติ) ย่อมเป็น หิ เพราะว่า ปุพฺเพ
ในกาลก่นอ สา อิตฺถี อ.หญิงนั้น ปหาย ละแล้ว อคฺคปณฺฑิต
ซึ่งบัณฑิตผู้[redacted]ศ สกลชมฺพุทีเป ในชมพูทวีปทั้งสิ้น สิเนหํ ยังความ
สิเนหา เอกสฺมึ ปุริเส ในบุรุษคนหนึ่ง ตํมุหุตฺตทิฏฺจเก ผู้อันตน
เห็นแล้วครู่เดียวนั้น อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ตํ อคฺคปณฺฑิตํ
ยังบัณฑตผู้เลิศนั้น ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความิ้นไป
แห่งชีวิต อิติ ดังนี้ ตสฺส วตฺถุสฺ ปกาสนตฺถํ ภิกฺขูหิ ยาจิโต
ผู้อันภิกษุ ท. ทูลวิงวินแล้ว เพื่ออันทรงประกาศ ซึ่งเรื่องนั้น อาวิกตฺวา
ทรงกระทำให้แจ้งแล้ว อตีเต กาเล (อตฺตโน) จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตกาเล
ตกฺกสิลายํ ทิสาปาโมกฺขสฺส อาจริยสฺส สนฺติเก สิปฺ) อุคฺคเหตฺวา
เตน อาจริเยน ตุฏฺฌเชน ทินฺนํ ธีตรํ อาทาย พาราณสึ คจฺฉนฺตสฺส
เอกสฺมึ อฏวีมุเข เอกูนปญฺญาสาย กณฺเฑหิ เอกูนปญฺญาส โจเร
ฆาเฏตฺวา กณฺเฑสุ ขีเณสุ (จูฬธนุคฺคหปณฺฑิเตน) โจรเชฏฺจกํ
คเหตฺวา ภูมิยํ ปาเตตฺวา ภทฺเท อสึ อาหร อิติ (วจเน) วุตฺเต
ตาย อิตฺถิยา ตํขณฑทิฏฺจโจเร สิเนหํ กตฺวา โจรสฺส หตฺเถ อสิถรุํ
ฐเปตฺวา โจเรน จูฬธนุคฺคหปณฺฑิตสฺส มาริตภาวํ จ ซึ่งความที่แห่ง
บัณฑิตชื่อว่า จูฬธนุคคหะ ผู้เรียนเอาแล้ว ซึ่งศิลปะ ในสำนัก

ของอาจารย์ ชื่อว่าทิสาปาโมกข์ ในเมืองตักกสิลา พาเอาแล้ว ซึ่งธิดา ผู้อันอาจารย์นั้น ผู้ยินดีแล้ว ให้แล้ว ไปอยู่ สู่เมือง พาราณสี ครั้นเมื่อคำว่า แน่ะนางผู้เจริญ อ. เธอ จงนำมา ซึ่งดาบ ดังนี้ อันบัณฑิตชื่อว่าจูฬธนุคคหะ ฆ่าแล้ว ซึ่งโจร ท. ๕๐ หย่อน หนึ่ง ด้วยลูกศร ท. ๕๐ หย่อนหนึ่ง ที่ปากแห่งดง แห่งหนึ่ง ครั้น เมื่อลูกศร ท. สิ้นแล้ว จับแล้ว ซึ่งโจรผู้เจริญที่สุด ยังโจรผู้เจริญที่ สุดให้ล้มลงแล้ว บนภาคพื้น กล่าวแล้วเป็นผู้อันหญิงนั้น กระทำ แล้ว ซึ่งความสิเนหาในโจรผู้อันตนเห็นแล้วในขณะนั้น วางไว้แล้ว ซึ่งด้ามแห่งดาบ ในมือของโจร ให้ให้ตายแล้วในกาลอันล่วง ไปแล้ว คือว่า ในกาลแห่งตนเป็นบัณฑิตชื่อว่าจูฬธนุคคหะด้วย โจเรน ตํ อิตฺถึ อาทาย คจฺฉนฺเตน มํปิ เอสา อิตฺถี อญฺญํ ปุริสํ ทิสฺวา อตฺตโน สามิกํ (มาราเปนฺติ) วิย มาราเปสฺสติ กึ ปโยชนํ เม อิมาย อิตฺถิยา อิติ (จินฺเตตฺวา) เอกํ นทึ ทิสฺวา โอริมตีเร ตํ อิตฺถึ ฐเปตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา ภณฺฑกํ อาทาย ตฺวํ อิธเอว ฐเน โหหิ ยาว อหํ ภณฺฑกํ อุตฺตาเรมิ อิติ (วตฺวา) ตตฺถเอว ฐาเน ตํ อิตฺถึ ปหาย คมนภาวํ จ ซึ่งความเป็นคืออัน อันโจร ผู้พาเอา ซึ่งหญิงนั้น แล้วไปอยู่ คิดแล้วว่า อ. หญิงนี้เห็น แล้ว ซึ่งบุรุษอื่น ยังแม้เรา จักให้ตาย เพียงดังว่า ยังสามี ของตน ให้ตายอยู่ อ. ประโยชน์อะไรของเรา ด้วยหญิงนี้ ดังนี้ เห็นแล้ว ซึ่งแม่น้ำสายหนึ่ง พักไว้แล้ว ซึ่งหญิงนั้น ที่ฝั่งอันมีในฝั่งใน ถือเอา แล้ว ซึ่งสิ่งของ ของหญิงนั้น กล่าวแล้วว่า อ. เธอ จงมี ในที่นี้

นั่นเทียว อ. ฉันยังสิ่งของ ย่อมให้ข้ามขึ้น เพียงใด เพียงนั้น ดังนี้ ละซึ่งหญิงนั้น ในที่นั้นนั่นเทียว แล้วไปด้วย จูฬธนุคฺคหชาตกํ ยังชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยบัณฑิตชื่อว่าจูฬธนุคคหะ ปญฺจก-นิปาเต ในปัญจกนิบาต อิมํ นี้ว่า

**(อิตฺถี) อ. หญิง (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (ปฐมํ) ที่หนึ่งว่า พฺราหฺมณ ข้าแต่พราหมณ์ ตฺวํ อ.ท่าน สมาทาย ถือเอาด้วยดีแล้ว ภณฺฑํ ซึ่งสิ่งของ สพฺพํ ทั้งปวง ติณฺโณ เป็นผู้ข้ามแล้ว ปารํ ซึ่งฝั่ง อสิ ย่อมเป็น ปจฺจาคจฺฉ จงกลับมา ลหุํ เร็ว ขิปฺปํ พลัน โภ ข้าแต่ผู้เจริญ ตฺวํ อ. ท่าน มํปิ แม้ยังดิฉัน ตาเรหิ จงให้ข้าม อิทานิ ในกาลนี้ (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(โจโร) อ. โจร (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (ทุติยํ) ที่สองว่า โภตี อ. นางผู้เจริญ มินาติ ย่อมแลก มํ ซึ่งฉัน อสนฺถุตํ ผู้อันตนไม่เชยชิดแล้ว อธุวํ ผู้เป็นผัวหามิได้ ธุเวน ด้วยผัว จิรสนฺถเตน ผู้อันตนเชยชิดแล้วสิ้นกาลนาน โภตี อ. นางผู้เจริญ นิมิเนยฺย พึงแลก อญฺญํ ปุริสํ ซึ่งบุรุษอื่น มยาปิ แม้ด้วยฉัน อหํ อ. ฉัน คมิสฺสํ จักไป ทูรตรํ ฐานํ สู่ที่อันไกลกว่า อิโต ฐานโต กว่าที่นี้ (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(สิคาโล) อ. สุนัขจิ้งจอก (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (ตติยํ) ที่สามว่า กา อยํ อิตฺถี อ. หญิงอะไรนี้ กโรติ กระทำอยู่ มหาหาสิยํ ซึ่งการหัวเราะอันดัง เอพคณิคุมฺเพ ที่พุ่มอง ตะไคร้น้ำ นจฺจํ วา อ. การฟ้อนหรือ คีตํ วา หรือว่า อ. การับร้อง ตาฬํ วา หรอว่า อ. การ ประโคม สุสมาหิตํ อันอันบุคคลตั้งไว้พร้อมดีแล้ว น (อตฺถิ) ย่อมไม่มี อิธ ธเน ในที่นี้ โสภเณ แน่ะนางงาม สุสฺโสณิ ผู้มีตะโพกอันงาม ตฺวํ อ. ท่าน ชคฺฆสิ ย่อมซิกซี้ อนมฺหิ กาเล ในกาลนี้ กึ นุ เพราะเหตุอะไรหนอ (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(อิตฺถี) อ. หญิง (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (จตุตฺถํ) ที่สี่ว่า สิกาล แน่ะสุนัขจิ้งจอก ชมฺพุก ชื่อว่าชัมพุกะ พาล ผู้เชลา ทุมฺเมธ ผู้มีปัญญาชั่ว ตฺวํ อ. ท่าน อปฺปปฺปญฺโญ เป็นผู้มี ปัญญาอันน้อย อสิ ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน ฉินฺโน ตัดขาดแล้ว มจฺฉํ จ ซึ่งปลาด้วย เปสึ จ ซึ่งชิ้นเนื้อด้วย ฌายสิ ซบเซาอยู่ กปโณ วิย ราวกะ อ.สัตว์ผู้กำพร้า (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(สิคาโล) อ. สุนัขจิ้งจอก (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถา (ปญฺจมํ) ที่ห้าว่า วชฺชํ อ. โทษ**

**อญฺเญสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่าอื่น (ปุคฺคเลน) อันบุคคล สุทสฺสํ เห็นได้โดยง่าย ปน ส่วนว่า (วชฺชํ) อ.โทษ อตฺตโน ของตน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ทุทฺทสํ เห็นได้โดยยาก ตฺวํเอว อ. ท่านนั่นเทียว ฉินฺนา ตัดขาดแล้ว ปตึ จ ซึ่งผัวด้วย ชารํ จ ซึ่งชายชู้ ด้วย ฌายสิ ซเซาอยู่ มํปิ แม้กว่าฉัน (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(อิตฺถี) อ. หญิง (อาห) กล่าวแล้ว (คาถํ) ซึ่งคาถาว่า มิคราช แน่ะเนื้อผู้พระราชา ชมฺพุก ชื่อว่าชัมพุกะ ตฺวํ อ. ท่าน ภาสสิ กล่าวอยู่ ยถา ฉันใด เอตํ วตฺถุ อ.เรื่องนั่น (โหติ) ย่อมมี เอวํ ฉันนั้น สา อหํ อ. ดิฉันนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อิโต ฐานโต จากที่นี้ วสานุคา จักเป็นผู้ไปตามซึ่งอำนาจ ภตฺตุ ของภัสดา เหสฺสํ จักเป็น นูน แน่ (อิติ) ดังนี้ ฯ**

**(สกฺโก) อ. ท้าวสักกะ (อาห) ตรัสแล้ (โอสานคาถํ) ซึ่งคาถาอันเป็นที่สุดลงว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด หเร พึงนำไป ถาลํ ซึ่งถาด มตฺติกํ อันเป็นวิการแห่งดินเหนียว โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น หเร พึงนำไป กํสถาลํปิ แม้ซึ่งถาดอันเป็นวิการแห่งสำริด ปาปํ กมฺมํ อ. กรรมอันลามก ตยา อันท่าน กตํเอว กระทำ**

**แล้วนั่นเทียว ตฺวํ อ. ท่าน กริสฺสสิ จักกระทำ**
**เอวํ อย่างนี้ ปุนปิ แม้อีก (อิติ) ดังนี้ อิติ**
**ดังนี้**

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า จูฬธนุคฺคหปณฺฑิโต อ. บัณฑิตชื่อว่าจูฬธนุคคหะ ตทา ในกาลนั้น ตฺวํ เป็นเธอ อโหสิ ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น (ตทา) ในกาลนั้น อยํ กุมาริกา เป็นเด็กหญิงนี้ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว เอตรหิ ในกาลบัดนี้ เทวราชา อ. เทวดาผู้พระราชา สกฺโก พระนามว่าสักกะ สิคาลรูเปน อาคนฺตฺวา ตสฺสา อิตฺถิยา นิคฺคหการโก ผู้เสด็จมาแล้ว ด้วยรูปของสุนัขจิ้งจอก กระทำซึ่งการข่มขี่ซึ่งหญิงนั้น (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ โอวทิตฺวา ตรัสสอนแล้ว ตํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนั้น ว่า สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น โวโรเปสิ ปลงลงแล้ว อคฺคปณฺฑิตํ ซึ่งบัณฑิตผู้เลิศ สกลชมฺพุทีเป ในชมพูทวีปทั้งสิ้น สิเนเหน ด้วยความสิเนหา เอกสฺมึ โจเร ในโจรคนหนึ่ง ตํมุหุตฺตทิฏฺฐเก ผู้อันตนเห็นแล้วครูเดียวนั้น ชีวิตา จากชีวิต เอวํ อย่างนี้ ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ ฉินฺทิตฺวา จงตัดแล้ว ตณฺหํ ซึ่งตัณหา ตว ของเธอ อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อารพฺภ ปรารภ ตํ อิตฺถึ ซึ่งหญิงนั้น วิหร จงอยู่เถิด อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ว่า

**ตณฺหา อ. ตัณหา ปวฑฺฒติ ย่อมเจริญทั่ว ภิยฺโย**
**ยิ่ง ชนฺตุโน แก่สัตว์เกิด วิตกฺกมถิตสฺส ผู้อัน**

**วิตกย่ำยีแล้ว ติพฺพราคสฺส ผู้มีราคะอันกล้า**

**สุภานุปสฺสิโน ผู้มีปกติตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่างาม**

**เอโส โข ปุคฺคโล อ. บุคคลนั่นแล กโรติ**

**ย่อมกระทำ พนฺธนํ ซึ่งเรื่องจองจำ ทฬฺหํ ให้มั่น**

**จ ส่วนว่า โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด รโต ยินดีแล้ว**

**วิตกฺกูปสเม ในธรรมที่เข้าไปสงบแห่งวิตก สโต**

**ผู้มีสติ สทา ในกาลทุกเมื่อ อสุภํ ยังอารมณ์**

**อันไม่งาม ภาวยติ ย่อมให้เจริญ เอโส โข**

**ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั่นแล กาหติ จักกระทำ (ตณฺหํ)**

**ซึ่งตัณหา พฺยนฺตึ ให้เป็นธรรมชาติมีที่สุดไป**

**ปราศแล้ว เอโส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั่น ฉินฺทติ**

**จะตัด มารพนฺธนํ ซึ่งเครื่องผูกพันของมาร อิติ**

**ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ.อรรถว่า กามวิตกฺกาทีหิ ตีหิ วิตกฺเกหิ นิมฺมถิตสฺส ผู้อันวิตก ท. ๓ มีกามวิตกเป็นต้น ย่ำยีแล้ว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า วิตกฺกมถิตสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า พหลราคสฺส ผู้มีราคะอันหนา (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ติพฺพราคสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อนุปฺสนฺตสฺส ชื่อว่าผู้ตามเห็นอยู่ (อารมฺมณํ) ซึ่งอารมณ์ว่า สุภํ งาม อิติ ดังนี้ (อตฺตโน)

วิสฺสฏฺฐมานสตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีฉันทะอันมีใจใจอันสละ
วิเศษแล้ว อิฏฺฐารมฺมเณสุ ในอารมณ์อันอันบุคคลปรารถนาแล้ว ท.
สุภนิมิตฺตคฺคาหาทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งการยึดถือเอามีการยึดถือเอา
โดยนิมิตว่างามเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สุภานุ
ปสฺสิโน อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ฌานาทีสุ คุเณสุ ในคุณ ท. มีฌานเป็นต้น
หนา เอกํปิ ฌานํ อ. ฌานแม้อันหนึ่ง น วฑฺฒติ ย่อมไม่เจริญ
เอวรูปสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้มีรูปอย่างนี้ อถโข ที่แท้ ฉทฺวาริก-
ตณฺหา อ. ตัณหาอันเป็นไปในทวาร ๖ วฑฺฒติ ย่อมเจริญ ภิยฺโย
ยิ่ง (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตณฺหา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอโส โข ปุคฺคโล อ. บุคคลนั่นแล
กโรติ ย่อมกระทำ ตณฺหาพนฺธนํ ซึ่งเครื่องผูกพันคือตัณหา ถิรํ
นาม ชื่อว่าให้มั่น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เอส โข
อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทสสุ อสุเภสุ ในอสุภะ ท. ๑๐ หนา
ปฐมชฺฌาเน ในปฐมฌาน วูปสมสงฺขาเต อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่า
ธรรมเป็นที่เข้าไปสงบวิเศษ มิจฺฉาวิตกฺกานํ แห่งมิจฉาวิตก ท. (อิติ)
ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า วิตกฺกูปสเม อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด อภิรโต เป็นผู้
ยินดียิ่งแล้ว เอตฺถ ปฐมชฺฌาเน ในปฐมฌานนี้ หุตฺวา เป็น สโต
ชื่อว่าผู้มีสติ (อตฺตโน) อุปฏฺฐิตสฺสติตาย เพราะความที่แห่งตนเป็น

ผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว นิจฺจํ เป็นนิจ ตํ อสุภฌานํ ยังอสุภฌาน นั้น ภเวติ ให้เจริญอยู่ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า สทา สโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอโส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั่น กริสฺสติ จักกระทำ ตณฺหํ ซึ่งตัณหา อุปฺปชฺชนกํ อันเป็นเครื่องเกิดขึ้น ตีสุ ภเวสุ ในภพ ท. ๓ วิคตํ ให้ไปปราศแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า พฺยนฺติกาหติ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เอโส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั่น ฉินฺทิสฺสติ จักตัด มารพฺธนํปิ แม้ซึ่งเครื่องผูกพันของมาร เตภูมิกวฏฺฏสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าวัฏฏะอันเป็นไปในภูมิสาม อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มารพนฺธนํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องมาร

๙. ๓๕/๘ ตั้งแต่ สตฺถา คฺธกุฏิ̣ยํ นิปนฺโน ตสฺส มารภาวํ เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา นิปนฺโน ทรงบรรทมแล้ว คนฺธกุฏิยํ ในพระคันธกุฎี ญตฺวา ทรงทราบแล้ว ตสฺส หตฺถิโน มารภาวํ ซึ่งความที่แห่งช้างนั้นเป็นมาร วตฺวา ตรัสแล้วว่า มาร ดูก่อนมาร สตสหสฺเสนอปิ แม้อันแสน ตาทิสานํ ชนานํ แห่งชน ท. ผู้เช่นกับด้วยท่าน น สกฺกา ไม่อาจ ภยํ อุปฺปาเทตุํ เพื่ออันยังความกลัวให้เกิดขึ้น ปุตฺตสฺส แก่บุตร มม ของเรา หิ เพราะว่า ปุตฺโต อ. บุตร เม ของเรา อสนฺตาสี เป็นผู้ไม่สะดุ้งด้วยดีโดยปกติ วีตตณฺโห เป็นผู้มีตัณหาไปปราศแล้ว มหาวิริโย เป็นผู้มีความเพียรใหญ่ มหาปญฺโญ เป็นผู้มีปัญญามาก (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**(โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด คโต ถึงแล้ว**
**นิฏฺฐํ ซึ่งความสำเร็จ อสนฺตาสี ผู้ไม่สะดุ้งด้วย**
**ดีโดยปกติ วีตตณฺโห ผู้มีตัณหาไปปราศแล้ว**
**อนงฺคโณ ผู้ไม่มีกิเลสเพียงดังว่าเนิน อจฺฉินฺทิ**
**ได้ตัดแล้ว ภวสลฺลานิ ซึ่งลูกศรอันมีปกติยังสัตว์**
**ให้ไปสู่ภพ ท. อยํ สมุสฺสโย อ. กายอันเป็นที่อัน**

**กรรมยกขึ้นด้วยดีนี้ (ตสฺส ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล นั้น อนฺติโม เป็นกายมีในที่สุด (โหติ) ย่อม เป็น (โย ปุคฺคโล) อ. บุคลใด วีตตณฺโห ผู้มีตัณหาไปปราศแล้ว อนาทาโน ผู้ไม่ถือมั่น นิรุตฺติปทโกวิดท ผู้ฉลาดในบทแห่งนิรุกติ อกฺข- รานํ สนฺนิปาตํ ชญฺญา จ พึงรู้ ซึ่งอันประชุมแห่ง อักษร ทง ด้วย (อกฺขรานํ) ปุพฺพาปรานิ ชญฺญา จ พึงรู้ ซึ่งเบื้องต้นและเบื้องปลาย ท. แห่งอักษร ท. ด้วย โส เว ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้นแล อนฺติมสารีโร ผู้มีสรีระอันมีในที่สุด (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อม เรียกว่า มหาปญฺโญ ผู้มีปัญญามาก (มหาปุริโส) เป็นมหาบุรุษ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า อรหตฺตํ อ. ความเป็นแห่งพระอรหันต์ นิฏฺจํ นาม ชื่อว่าความสำเร็จ ปพฺพชิตานํ แห่งบรรพชิต ท. อิมสฺมึ สาสเน ในพระศาสนานี้ คโต ผู้ถึงแล้ว คือว่า ปตฺโต ผู้บรรลุแล้ว ตํ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์นั้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า นิฏฺจั คโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อสนฺตสโก ชื่อว่าผู้ไม่สะดุ้งด้วยดี อภาเวน เพราะความไม่มี ราคสนฺตาสาทีนํ สนฺตาสานํ แห่งความสะดุ้งด้วยดี ท. มีความสะดุ้งด้วยดีคือราคะเป็นต้น อพฺภนฺตเร ในภายใน (อิติ) ดังนี้

(ปทสฺส) แห่งบทว่า อสนฺตาสี อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อจฺเฉชฺชิ ได้ตัดแล้ว ภวคามิสลฺลานิ ซึ่งลูกศรอันมีปกติยังสัตว์ให้ไปสู่ภพ ท. สพฺพานิปิ แม้ทั้งปวง (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อจฺฉินฺทิ ภสลฺลานิ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยํ เทโห อ. กายนี้ ตสิส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น อนฺติโม เป็นกายมีในที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมุสฺสโย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิคฺคหคณ ผู้ไม่ยึดถือเอา ขนฺธาทีสุ ธมฺเมสุ ในธรรม ท. มีขันธ์เป็นต้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อนาทาโน อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เฉโก ผู้เฉียบแหลม ปฏิสมฺภิทาสุ ในปฏิสัมภิทา ท. จตูสุปิ แม้สี่ อิติ คือ นิรุตฺติยํ จ ในนิรุกติด้วย เสสปเทสุ จ ในบทอันเหลือ ท. ด้วย อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า นิรตฺติปทโกวิโท อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อกฺขรานํ สนฺนิปาตสงฺขาตํ อกฺขรปิณฺฑํ ชานาติ จ ย่อมรู้ ซึ่งกลุ่มแห่งอักษร อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าการประชุม แห่งอักษร ท. ด้วย ปุพฺพกฺขเรน อปรกฺขรํ ชานาติ จ ย่อมรู้ ซึ่งอักษรเบื้องปลาย ด้วยอักษรเบื้องต้นด้วย อปรกฺขเรน ปุพฺพกฺขรํ ชานาติ จ ย่อมรู้ ซึ่งอักษรเบื้องต้น ด้วยอักษรเบื้องปลายด้วย ชานาติ นาม ชื่อว่าย่อมรู้ อปรกฺขรํ ซึ่งอักษรเบื้องปลาย ปุพฺพกฺขเรน

ด้วยอักษรเบื้องต้น คือว่า อาทิมฺหิ ครั้นเมื่อเบื้องต้น ปญฺญายมาเน
ปรากฏอยู่ มชฺฌปริโยสาเนสุ ครั้นเมื่อท่ามกลางและที่สุดลงรอบ ท.
อปฺปญฺญายมาเนสุปิ แม้ไม่ปรากฏอยู่ ชานาติ ยอมรู้ว่า อิทํ อกฺขรํ
อ. อักษรนี้ มชฺฌํ เป็นท่ามกลาง อิเมสํ อกฺขรานํ แห่งอักษร ท.
เหล่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น อิทํ อกฺขรํ อ. อักษรนี้ ปริโยสานํ
เป็นที่สุดลงรอบ (อิเมสํ อกฺขรานํ) แห่งอักษร ท. เหล่านี้ (โหติ)
ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ชานาติ นาม ชื่อว่าย่อมรู้ ปุพฺพกฺขรํ ซึ่งอักษร
เบื้องต้น อปรกฺขเรน ด้วยอักษรเบื้องปลาย คือว่า อนฺเต ครั้นเมื่อ
ที่สุด ปญฺญายมาเนสุปิ แม้ไม่ปรากฏอยู่ ชานาติ ย่อมรู้ว่า
อิทํ อกฺขรํ อ. อักษรนี้ มชฺฌํ เป็นท่ามกลาง อิเมสํ อกฺขรานํ
แห่งอักษร ท.เหล่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น อยํ อกฺขโร อ. อักษรนี้
อาทิ เป็นเบื้องต้น (อิเมสํ อกฺขรานํ) แห่งอักษร ท. เหล่านี้
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ มชฺเฌ ครั้นเมื่อท่ามกลาง ปญฺญายมาเน
ปรากฏอยู่ อาทิปริโยสาเนสุ ครั้นเมื่อเบื้องต้นและที่สุดลงรอบ ท.
อปฺปญฺญายมาเนสุปิ แม้ไม่ปรากฏอยู่ ชานาติเอว ย่อมรู้ว่า อยํ
อกฺขโร อ. อักษรนี้ อาทิ เป็นเบื้องต้น อิเมสํ อกฺขรานํ แห่ง
อักษร ท.เหล่านี้ (โหติ) ย่อมเป็น อยํ อกฺขโร อ. อักษรนี้
อนฺโต เป็นที่สุด (อิเมสํ อกฺขรานํ) แห่งอักษร ท. เหล่านี้ (โหติ)
ย่อมเป็น อิติ ดังนี้นั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาททฺวยสฺส) แห่ง
หมวดสองแห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อกฺขรานํ สนฺนิปาตํ ชญฺญา

ปุพฺพาปรานิ จ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เอโส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั่น จิตสรีโร ผู้มีสรีระอันตั้งอยู่แล้ว โกฏฺยํ ในที่สุด (สตฺถารา) อันพระศาสดา มหนฺตานํ อตฺถธมฺมนิรุตฺติปฏิภาณานํ จ สีลกฺขนฺธาทีนํ คุณานํ จ ปริคฺคาหิกาย ปญฺญาย (อตฺตโน) สมนฺนาคตตฺตา มหาปญฺโญ (อิติ วุจฺจติ) จ ย่อมตรัสเรียกว่า ชื่อว่าผู้มีปัญญามากดังนี้ เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว ด้วยปัญญา อันเป็นเครื่องกำหนดถือเอา ซึ่งอรรถและธรรมและนิรุกติและปฏิภาณ ท. ด้วย ซึ่งคุร ท. มีกองแห่งศีลเป็นต้นด้วย อันใหญ่ด้วย วิมุตฺตจิตฺตํ โข (ปุคฺคลํ) อหํ สารีปุตฺต มหาปุริโส อิติ วทามิ อิติ วจนโต (อตฺตโน) วิมุตฺตจิตฺตตาย มหาปุริโส อิติ วุจฺจติ จ ย่อมตรัสเรียกว่า ชื่อว่าเป็นมหาบุรุษ ดังนี้ เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีจิตอันหลุดพ้นแล้ว โดยพระดำรัสว่า ดูก่อนสารีบุตร อ. เรา ย่อมเรียก ซึ่งบุคคลผู้มีจิตอันหลุดพ้นแล้วแลว่า เป็นมหาบุรุษ ดังนี้ ดังนี้ด้วย อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มหาปญฺโญ อิติ ดังนี้ ฯ

## เรื่องท้าวสักกเทวราช

๑๐. ๓๙/๑๗ ตั้งแต่ สกฺโก ตาตา อิเมสํ ปญฺหานํ อญฺโญ เป็นต้นไป.

สกฺโก อ. เทวดาผู้พระราชาพระนามว่าสักกะ วตฺวา ตรัสแล้ว ว่า ตาตา แน่ะพ่อ ท. อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น น สกฺโกติ ย่อมไม่อาจ ชานิตุํ เพื่ออันรู้ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ อิเมสํ ปญฺหานํ แห่งปัญหา ท.เหล่านี้ เอเต ปญฺหา อ. ปัญหา ท. เหล่านี้ พุทฺธวิสยา เป็ฯวิสัยของพระพุทธเจ้า (โหนฺติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ปน ก็ สตฺถา อ. พระศาสดา วสติ ย่อม เสด็จประทับอยู่ กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้วว่า (สตฺถา) อ. พระศาสดา (วสติ) ย่อม เสด็จประทับอยู่ เชตวเน ในพระเชตวัน (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เอถ จงมาเถิด มยํ อ. เรา ท. คมิสฺสาม จักไป สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส สตฺถุ ของ พระศาสดานั้น อิติ ดังนี้ เชตวนํ ยังพระเชตวัน สกลํ ทั้งสิ้น โอภาเสตฺวา ให้สว่างแล้ว รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา สทฺธึ กับ เทวคเณน ด้วยหมู่ แห่งเทพ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ฐิโต ประทับยืนอยู่แล้ว

เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง (วจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัสว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ตฺวํ อ. พระองค์ อาคโต เป็นผู้เสด็จมาแล้ว สทฺธึ กับ เทวคเณน ด้วยหมู่แห่งเทพ มหตา หมู่ใหญ่ อสิ ย่อมเป็น กึ เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว อาห ทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิเม นาม ปญฺหา อ. ปัญหา ท. ชื่อเหล่านี้ เทวคเณน อันหมู่แห่งเทพ สมุฏฺฐาปิตา ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว อญฺโญ ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น สมตฺโถ นาม ชื่อว่าผู้สามารถ ชานิตุํ เพื่ออันทราบ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ อิเมสํ ปญฺหานํ แห่งปัญหา ท. เหล่านี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. ปกาเสถ ขอจงทรงประกาศ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความ อเหสํ ปญฺหานํ แห่งปัญหา ท.เหล่านี้ โน แก่ข้าพระองค์ ท.เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร สาธุ อ. ดีละ สพฺพญฺญุตญฺญาณํ อ. ญาณคือความเป็นแห่งพระสัพพัญญู มยา อันอาตมภาพ ปารมิโย ยังบารมี ท. ตึส ๓๐ ปูเรตฺวา ให้เต็มแล้ว ปริจฺจชิตฺวา บริจาคแล้ว มหาปริจฺจาเค ซึ่งการบริจาคอันใหญ่ ท. ปฏิวิทฺธํ แทงตลอดแล้ว ตุมฺหาทิสานํ ชนานํ กงฺขาเฉทนตฺถํเอว เพื่ออันตัดซึ่งความสงสัย ของชน ท. ผู้เช่นกับด้วยพระองค์นั่นเทียว ตฺวํ อ. พระองค์ สุณาหิ จงทรงสดับ ตยา ปุจฺฉิตปญฺเห ซึ่งปัญหาอันอันพระองค์ถามแล้ว ท. เถิด สพฺพทานานํ แห่งทานทั้งปวง ท. หนา ธมฺมทานํ อ. ธรรมทาน เสฏฺฐํ เป็นทาน

ประเสริฐที่สุด (โหติ) ยอมเป็น สพฺพรสานํ แห่งรสทั้งปวง ท. หนา ธมฺมรโส อ. รสแห่งธรรม เสฏฺโฐ เป็นรสประเสริฐที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น สพฺพรตีน฿ แห่งความยินดีทั้งปวง ท. หนา ธมฺมรติ อ. ความยินดีในธรรม เสฏฺฐา เป็นความยินดีประเสริฐที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า ตณหกฺขโย อ. ความสิ้นไปแห่งตัณหา เสฏฺโฐเอว ชื่อว่าเป็นธรรมประเสริฐที่สุดนั่นเทียว (ตสฺส ตณฺฆกฺขยสฺส) สมฺปาปกตฺตา เพราะความที่แห่งความสิ้นไปแห่งตัณหานั้น เป็นธรรมยังสัตว์ให้ถึงด้วยดี อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**ธมฺมทานํ อ.ธรรมทาน ชินาติ ย่อมชนะ**
**สพฺพทานํ ซึ่งทานทั้งปวง ธมฺมรโส อ. รสแห่ง**
**ธรรม ชินาติ ย่อมชนะ สพฺพรสํ ซึ่งรสทั้งปวง**
**ธมฺมรติ อ. ความยินดีในธรรม ชินาติ ย่อมชนะ**
**สพฺพรตึ ซึ่งความยินดีทั้งปวง ตณฺหกฺขโย อ**
**ความสิ้นไปแห่งตัณหา ชินาติ ย่อมชนะ สพฺพทุกฺขํ**
**ซึ่งทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ ก็ สเจ ถ้าว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ทเทยฺย พึงถวาย ติจีวรานิ ซึ่งจีวร ๓ ผืน ท. กทลิคพฺภสทิสานิ อันเช่นกับด้วยห้องแห่งกล้วย พุทฺธปจิเจกพุทฺธีณาสวานํ แห่พระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าและพระขีณาสพ ท. นิสินฺนานํ ผู้นั่งแล้ว จกฺกวาฬคพฺเภ ในห้องแห่งจักรวา ยาว เพียงใด พฺรหฺมโลกา

แต่พรหมโลก กตฺวา กระทำ นิรนฺตรํ ให้มีระหว่างออกแล้วไซร้ อนุโมทนา ว อ. อันอนุโมทนาเทียว (พุทฺเธน) กตา อันอัน พระพุทธเจ้าทรงกระทำแล้ว คาถาย ด้วยพระคาถา จตุปฺปทิกาย อัน ประกอบด้วยบาท ๔ ตสฺมึ สมาคเม ในสมาคมนั้น เสฏฺฐา เป็น ธรรมชาติประเสริฐที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น หิ ก็ ตํ ทานํ อ. ทานนั้น น อคฺฆติ ยอมไม่ถึงค่า กลํ ซึ่งเสี้ยว โสฬสึ ที่ ๑๖ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น เทสนาปิ อ. การแสดงก็ดี วาจนาปิ อ. การบอก ก็ดี สวนํปิ อ. การฟังก็ดี ธมฺมสฺส ซึ่งธรรม มหนฺตํ เป็นคุณชาตใหญ่ (โหติ) ย่อมเป็น เอวํ อย่างนี้ จ อนึ่ง ธมฺมสฺสวนํ อ. การฟังซึ่ง ธรรม เยน ปุคฺคเลน อันบุคคลใด การิตํ ให้กระทำแล้ว มหานิสํโส อ. อานิสงส์อันใหญ่ (โหติ) ย่อมมี ตสฺสเอว ปุคฺคลสฺส แก่บุคคล นั้นนั่นเทียว ธมฺมทานํเอว อ. ธรรมทานนั้นเทียว (พุทฺธาทิปณฺฑิเตหิ) อันอันบัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท. ปวตฺติตํ ให้เป็นไปแล้ว อนุ-โมทนวเสนอปิ แม้ด้วยอำนาจแห่งอันอนุโมทนา คาถาย ด้วยพระคาถา จตุปฺปทิกาย อันประกอบด้วยบาท ๔ อนฺตมโส โดยที่สุด เสฏฺฐํ เป็น ทานประเสริฐที่สุด ตถารูปายเอว ปริสาย ปณีตปิณฺฑปาตสฺส ปตฺเต ปูเรตฺวา (ทายเกน) ทินฺนทานโตปิ กว่าทานอันอันทายก ยังบาตร ท. ให้เต็มแล้ว ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ถวายแล้ว แก่บริษัท อันมี รูปอย่างนั้นนั่นเทียวบ้าง สปฺปิเตลาทีนํ วตฺถูนํ ปตฺเต ปูเรตฺวา (ทายเกน) ทินฺนเภสชฺชทานโตปิ กว่าเภสัชทานอันอันทายก ยังบาตร ท. ให้เต็มแล้ว ด้วยวัตถุ ท. มีเนยใสและน้ำมันเป็นต้น ถวายแล้วบ้าง

มหาวิหารสทิสานํ วิหารานํ จ โลหปาสาทสทิสานํ ปาสาทานํ จ
อเนกานิ สตสหสฺสานิ กาเรตฺวา (ทายเกน) ทินฺนเสนาสนทานโตปิ
กว่าเสนาสนทานอันอันทายก ยังบุคคลให้กระทำแล้ว ซึ่งแสน ท.
อันมิใช่หนึ่ง แห่งวิหาร ท. อันเช่นกับด้วยมหาวิหารด้วย แห่งปราสาท
ท. อันเช่นกับด้วยโลหปราสาทด้วย ถวายแล้วบ้าง อนาถปิณฺฑิกาทีหิ
ชเนหิ วิหาเร อารพฺภ กตปริจฺจาคโตปิ กว่าการบริจาคอันอันชน
ท. มีเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกเป็นต้น ปรารภ ซึ่งวิหาร ท. กระทำ
แล้วบ้าง (โหติ) ย่อมเป็น ฯ (ปุจฺฉา) อ. อันถามว่า (ธมฺมทานํ)
อ. ธรรมทาน (สฏฺฐํ) เป็นทานประเสริฐที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น
กึการณา เพราะเหตุอะไร (อิติ) ดังนี้ ฯ (วิสฺสชฺชนํ) อ. อันเฉลยว่า
หิ เพราะว่า (ชนา) อ. ชน ท. กโรนฺตา เมื่อจะกระทำ ปุญฺญานิ
ซึ่งบุญ ท. เอรูปานิ อันมีรูปอย่างนี้ ธมฺมํ สุตฺวา ว ฟังแล้ว ซึ่งธรรม
เทียว กโรนฺติ ย่อมกระทำ อสฺสุตฺวา [redacted]ม่ฟังแล้ว (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม
โน (กโรนฺติ) ย่อมไม่กระทำ หิ ก็ สเจ ถ้าว่า อิเม สตฺตา อ. สัตว์
ท. เหล่านี้ น สุเณยฺยุํ ไม่พึงฟัง ธมฺมํ ซึ่งธรรมไซร้ น ทเทยฺยุํ ไม่พึง
ถวาย ยาคุํปิ แม้ซึ่งข้าวยาคู อุฬุงฺกมตฺตํ อันมีกระบวยเป็นประมาณ
ภตฺตํปิ แม้ซึ่งภัต กฏจฺฉุมตฺตํ อันมีทัพพีเป็นประมาณ อิมินา การเณน
เพราเหตุนี้ ธมฺมทานํเอว อ. ธรรมทานทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น
(อิติ) ดังนี้ ฯ อปิจ อีกอย่างหนึ่ง สารีปุตฺตาทโยปิ สาวกา อ. สาวก
ท. แม้มีพระเถระชื่อว่าสารีบุตรเป็นต้น ฐเปตฺวา เว้น พุทฺเธ จ ซึ่ง

พระพุทธเจ้า ท. ด้วย ปจฺเจกพุทฺเธ จ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ด้วย สมนฺนาคตา ผู้มาตามพร้อมแล้ว ปญฺญาย ด้วยปัญญา สมตฺถาย อัน สามารถ สกลกปฺปํ เทเว วสฺสนฺเต อุทกพินฺทูนิ คเณตุํ เพื่ออัน ครั้นเมื่อฝน ตกอยู่ ตลอดกัปทั้งสิ้น นับซึ่งหยาดแห่งน้ำ ท. น อสกฺขึสุ ไม่ได้อาจแล้ว อธิคนฺตุํ เพื่ออันถึงทับ โสตาปตฺติผลาทีนิ อริยผลานิ ซึ่งอริยผล ท. มีโสดาปัตติผลเป็นต้น ธมฺมตาย ตามธรรมดา อตฺตโน ของตน อสฺสชิตฺเถราทีหิ เถเรหิ กถิตํ ธมฺมํ สุตฺวา ว ฟังแล้ว ซึ่งธรรม อันอันพระเถระ ท. มีพระเถระชื่อว่า อัสสชิเป็นต้น กล่าวแล้วเทียว สจฺฉิกรึสุ กระทำให้แจ้งแล้ว สาวกปารมีญาณํ ซึ่ง ปัตติผล จ อนึ่ง สจฺฉิกรึสุ กระทำให้แจ้งแล้ว สาวกปารมีญาณํ ซึ่ง สาวกบารมีญาณ ธมฺมเทสนาย ด้วยพระธรรมเทศนา สตฺถุ ของพระ-ศาสดา มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อิมินาอปิ การเณน เพราะเหตุ แม้นี้ ธมฺมทานํเอว อ. ธรรมทานนั่นเทียว เสฏฺฐํ เป็นทานประเสริฐ ที่สุด (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สพฺพทานํ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ธมฺมทานํ อ. ธรรมทาน ชินาติ ย่อมชนะ สพฺพทานํ ซึ่งทานทั้งปวง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

ปน อนึ่ง รสา อ. รส ท. สพฺเพ ทั้งปวง ขนฺธรสาทโย มีรส อันเกิดจากลำต้นเป็นต้น สุธาโภชนรโสปิ แม้ อ. รสแห่งโภชนะ อันหมดจด เทวตานํ ของเทวดา ท. อุกฺกํสโต โดยส่วนสูง ปจฺจโย เป็นปัจจัย สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺสเอว แห่งอันยังสัตว์

ให้ตกไป ในสังสารวัฏ แล้วเสวยซึ่งทุกข์นั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น
ป ส่วนว่า ธมฺมรโส อ. รสแห่งธรรม สตฺตตฺตึสโพธิปกฺขิยธมฺมสงฺขาโต
จ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าธรรมอันมีในฝักฝ่ายแห่งพระปัญญาเป็น
เครื่องตรัสรู้ ๓๗ ด้วย นวโลกุตฺตรธมฺมสงฺขาโต จ อันอันบัณฑิตนับ
พร้อมแล้วว่าธรรมอันเป็นโลกุตระ ๘ ด้วย โย เอโส นั่นใด อยํเอว (โส)
ธมฺมรโส อ. รสแห่งธรรมนี้นั้นนั่นเทียว เสฏฺโฐ เป็นรสประเสริฐที่สุด
สพฺพรสานํ กว่ารสทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น ฯ เตน การเณน
เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ธมฺมรโส อ. รสแห่งธรรม
ชินาติ ย่อมชนะ สพฺพรสํ ซึ่งรสทั้งปวง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา)
อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

ปน อนึ่ง ปุตฺตรติ จ อ. ความยินดีในบุตรด้วย ธีตุรติ จ
อ. ความยินดีในธิดาด้วย ธนรติ จ อ. ความยินดีในทรัพย์ด้วย อิตฺถีรติ
จ อ. ความยินดีในหญิงด้วย นจฺจคีตวาทิตาทิรติปฺปเภทา อเนกปฺปเภทา
รติ จ อ. ความยินดี อันมีประเภทมิใช่หนึ่ง อันตางด้วยความยินดี
มีความยินดีในการฟ้อนและการขับร้องและการประโคมเป็นต้นด้วย ยา
เอสา นั่นใด สาปิ รติ อ. ความยินดีแม้นั้น ปจฺจโย เป็นปัจจัย
สํสารวฏฺเฏ ปาเตตฺวา ทุกฺขานุภวนสฺสเอว แห่งอันยังสัตว์ให้ตกไป
ในสังสารวัฏ แล้วเสวยซึ่งทุกข์นั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น ปน
ส่วนว่า ปีติ อ. ความอิ่มใจ อุปฺปชฺชมานา อันเกิดขึ้นอยู่ อนฺโต
ในภายใน (ปุคฺคลสฺส) ของบุคคล กเถนฺตสฺส วา ผู้กล่าวอยู่ก็ดี
สุณนฺตสฺส วา ผู้ฟังอยู่ก็ดี วาเจนฺตสฺส วา ผู้บอกอยู่ก็ดี ธมฺมํ ซึ่งธรรม

ยา เอสา นั่นใด อุทคฺคภาวํ ยังความเบิกบานใจ ชเนติ ย่อมให้เกิด อสฺสูนิ ยังน้ำตา ท. ปวตฺเตติ ย่อมให้เป็นไป โลมหํสํ ยังความชูชัน แห่งขน ชเนติ ย่อมให้เกิด สา ปีติ อ. ความอิ่มใจนั้น สํสารวฏฺฏสฺส อนฺตํ กตฺวา อรหตฺตปริโยสานา เป็นธรรมชาตกระทำ ซึ่งที่สุด แห่งสังสารวัฏ แล้วมีความเป็นแห่งพระอรหันต์เป็นที่สุดลงรอบ โหติ ย่อมเป็น เอวรูปา ธมฺมรติเอว อ. ความยินดีในธรรมอันมีรูปอย่างนี้ นั่นเทียว เสฏฺฐา เป็นธรรมชาติประเสริฐที่สุด สพฺพรตีนํ กว่าความ ยินดีทั้งปวง ท. (โหติ) ย่อมเป็น ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ธมฺมรติ อ. ความยินดีในธรรม ชินาติ ย่อมชนะ สพฺพรตึ ซึ่งความยินดีทั้งปวง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อัน พระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

ปน ส่วนว่า ตณฺหกฺขโย อ. ความสิ้นไปแห่งตัณหา อรหตฺตํ คือ อ. ความเป็นแห่งพระอรหันต์ อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว ขยนฺเต ในที่สุดแห่งความสิ้นไป ตณฺหาย แห่งตัณหา ตํ อรหตฺตํ อ. ความ เป็นแห่งพระอรหันต์นั้น สพฺพเสฏฺฐํเอว เป็นคุณชาตประเสริฐที่สุด กว่าธรรมทั้งปวงนั่นเทียว อภิภวนโต เพราะอันครอบงำ วฏฺฏทุกฺขสฺส ซึ่งทุกข์ในวัฏฏะ สกลสฺสอปิ แม้ทั้งสิ้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ตณฺหกฺขโย อ. ความสิ้นไปแห่งตัณหา ชินาติ ย่อมนะ สพฺพทุกฺขํ ซึ่งทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา เอวํ อิมิสฺสา คาถาย อตฺถํ

กเถนฺเตเอว ตรัสอยู่ ซึ่งเนื้อความ แห่งพระคาถานี้ อย่างนี้นั่นเทียว ธมฺมาภิสมโย อ. การตรัสรู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสหสฺสานํ แก่พันแห่งสัตว์ผู้มีลมปราณ ท. จตุราสีติยา ๘๔ ฯ สกฺโกปิ แม้ อ. ท้าวสักกะ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ธมฺมกถํ ซึ่งพระ-ธรรมกถา สตฺถุ ของพระศาสดา วนฺทิตฺวา ความบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. น ทาเปถ ย่อมไม่ทรงยังภิกษุให้ให้ ปตฺตึ ซึ่งส่วนบุญ ธมฺมทาเน ในธรรมทาน เชฏฺฐเก นาม ชื่อว่าอันเจริญที่สุด เอวํ อย่างนี้ อมฺหากํ แก่ข้าพระองค์ ท. กิมตฺถํ เพื่ออะไร ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห อง พระองค์ ท. กเถตฺวา จงตรัสแล้ว ภิกฺขุ-สงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ ทาเปถ จงทรงยังภิกษุให้ให้ ปตฺตึ ซึ่งส่วนบุญ โน แก่ข้าพระองค์ ท. ปฏฺฐาย จำเดิม อิโต กาลโต แต่กาลนี้ อิติ ดังนี้ ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตสฺส สกฺกสฺส ของท้าวสักกะนั้น ภิกฺขุสงฺฆํ ยังหมู่แห่งภิกษุ สนฺนิปาตาเปตฺวา ทรงให้ประชุมกันแล้ว อาห ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. กเถตฺวา กล่าวแล้ว มหาธมฺมสฺสวนํ วา ซึ่งการฟังซึ่งธรรมอันใหญ่ก็ดี ปกติธมฺมสฺสวนํ วา ซึ่งการฟังซึ่งธรรมตามปกติก็ดี อุปนิสินฺนกถํ วา ซึ่งถ้อยคำกะบุคคลผู้นั่งใกล้แล้วก็ดี อนุโมทนํปิ แม้ซึ่งอนุโมทนา อนฺตมโส โดยที่สุด ทเทยฺยาถ พึงให้ ปตฺตึ ซึ่งส่วนบุญ สพฺพสตฺตานํ แก่สัตว์ทั้งปวง ท. กตฺวา กระทำ อชฺช ในวันนี้ อาทึ ให้เป็นต้น อิติ ดังนี้ ฯ

## เรื่องอปุตตกเศรษฐี

๑๑. ๔๔/๑๕ ตั้งแต่ อถ นํ เสฏฺฐึ อิทานิ ตาเวส เอวํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น เสฏฺฐี อ. เศรษฐี (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อิทานิ ในกาลนี้ เอโส ทารโก อ. เด็กนี้ วเทติ ย่อมกล่าว เอวํ อย่างนี้ ตาว ก่อน ปน ก็ อิมสฺส ทารกสฺส วุฑฺฒิปฺปตฺตกาเล ในกาลแห่งเด็กนี้ถึงแล้วซึ่งความเจริญ โก อ. ใคร รกฺขิสฺสติ จักรักษา โภเค ซึ่งโภคะ ท. อิมสฺมึ เคเห ในเรือนนี้ อิติ ดังนี้ เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ ทารกํ ซึ่งเด็กนั้น อรญฺญํ สู่ป่า คเหตฺวา จับแล้ว นํ ทารกํ ซึ่งเด็กนั้น คีวายํ ที่คอ ปีเฬตฺวา ปีบแล้ว คีวํ ซึ่งคอ มูลกนฺทํ (ปีเฬนฺโต ปุคฺคโล) วิย ราวกะ อ. บุคคล บีบอยู่ ซึ่งหัวมัน มาเรตฺวา ยังเด็กให้ตายแล้ว คจฺฉมูเล ที่โคนแห่งกอไม้ เอกสฺมึ กอหนึ่ง ฉฑฺเฑสิ ทิ้งแล้ว ตตฺถเอว ฐาเน ในที่นั้นนั่นเทียว ฯ อิทํ กมฺมํ อ. กรรมนี้ ปุพฺพกมฺมํ เป็นกรรมในกาลก่อน อสฺส เสฏฺฐิสฺส ของเศรษฐีนั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร คหปติ อ. คฤหบดี เสฏฺฐี ผู้เป็นเศรษฐี โส นั้น ปจฺเจกพุทฺธํ ยังพระปัจเจกพุทธเจ้า ตครสิขึ ชื่อว่าตครสิขี ปฏิปาเทสิ

ให้ถึงเฉพาะแล้ว ปิณฺฑปาเตน ด้วยบิณฑบาต ยํ โข ใดแล อุปปฺชิ เข้าถึงแล้ว สุคตึ ซึ่งสุคติ สคฺคํ ซึ่งสวรรค์ โลกํ ซึ่งโลก สตฺตกฺขตฺตุํ ๗ ครั้ง วิปาเกน เพราะผล ตสฺส กมฺมสฺส องกรรมนั้น กาเรสิ ยังบุคคลให้กระทำแล้ว เสฏฺฐิตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งเศรษฐี สาวตฺถิยา ในเมืองสาวัตถี อิมิสฺสาเอว นี้นั่นเทียว สตฺตกฺขตฺตุํ ๗ ครั้ง วิปากา-วเสเสน เพราะผลอันเหลือลง ตสฺสเอว กมฺมสฺส ของกรรมนั้นนั่นเทียว ฯ มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร โส เสฏฺฐี คหปติ อ. คฤหบดีผู้เป็นเศรษฐีนั้น ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน วิปฺปฏิสารี เป็นผู้มีความเดือดร้อนว่า ทาสา วา อ. ทาส ท. หรือ กมฺมกรา วา หรือว่า อ. กรรมกร ท. ภุญฺเชยฺยุํ พึงบริโภค ปิณฺฑปาตํ ซึ่งบิณฑบาต วรํ อันประเสริฐ เอตํ นั่น อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปจฺฉา ในภายหลัง ยํ โข ใดแล จิตฺตํ อ. จิต อสฺส เสฏฺฐิโน องเศรษฐีนั้น น นมติ ย่อมไม่น้อมไป ภตฺตโภคาย เพื่ออันบริโภคซึ่งภัต อุฬาราย อันอุฬาร วิปาเกน เพราะผล ตสฺส กมฺมสฺส ของกรรมนั้น (จิตฺตํ) อ. จิต อสฺส เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีนั้น น (นมติ) ย่อมไม่น้อมไป วตฺถโภคาย เพื่ออันใช้สอยซึ่งผ้า อุฬาราย อันอุฬาร (ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน) เพราะผล ของกรรมนั้น (จิตฺตํ) อ. จิต อสฺส เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีนั้น น (นมติ) ย่อมไม่น้อมไป ยานโภคาย เพื่ออันใช้สอยซึ่งยาน อุฬาราย อันอุฬาร (ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน) เพราะผล ของกรรมนั้น จิตฺตํ อ. จิต อสฺส เสฏฺฐิโน ของเศรษฐีนั้น น นมติ ย่อมไม่น้อมไป โภคาย เพื่ออันบริโภค กามคุณานํ ซึ่ง

กามคุณ ท. ปญฺจนฺนํ ๕ อุฬารานํ อันอุฬาร (ตสฺส กมฺมสฺส วิปาเกน) เพราะผล ของกรรมนั้น มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร โส เสฏฺฐี คหปติ อ. คฤหบดี ผู้เป็นเศรษฐีนั้น โวโรเปสิ ปลงลงแล้ว เอกปุตฺตกํ ซึ่งบุตรน้อยคนเดียว ภาตุ ของพี่ชาย ชีวิตา จารชีวิต การณา เพราะเหตุ สาปเตยฺยสฺส แห่งทรัพย์สมบัติ ยํ โข ใดแล (โส เสฏฺฐี คหปติ) อ. คฤหบดี ผู้เป็นเศรษฐีนั้น (อคฺคินา) อันไฟ ปจฺจิตฺถ ไหม้แล้ว นิรเย ในนรก วสฺสานิ สิ้นปี ท. พหูนิ มาก วสฺสสตานิ สิ้นร้อยแห่งปี ท. พหูนิ มาก วสฺสสหสฺสานิ สิ้นพันแห่งปี ท. พหูนิ มาก วสฺสสตสหสฺสานิ สิ้นแสนแห่งปี ท. พหูนิ มาก วิปาเกน เพราะผล ตสฺส กมฺมสฺส แห่งกรรมนั้น (ชนา) อ. ชน ทง สาปเตยฺยํ ยังทรัพย์สมบัติ อปุตฺตกํ อันไม่มีบุตร สตฺตมํ ที่ ๗ อิทํ นี้ ปเวเสนฺติ ย่อมให้เข้าไป ราชโกสํ สู่พระคลังหลวง วิปากาวเสเสน เพราะผลอันเหลือลง ตสฺสเอว กมฺมสฺส ของกรรมนั้นนั่นเทียว มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร ปน อนึ่ง ตสฺส โข เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส ปุราณกํ ปุญฺญํ ปริกฺขีณํ จ อ. บุญอันมีในก่อน ของคฤหบดี ผู้เป็นเศรษฐีนั้นแล สิ้นรอบแล้วด้วย (ตสฺส เสฏฺฐิสฺส คหปติสฺส) นวํ ปุญฺญํ อนุปจิตรํ จ อ. บุญอันใหม่ อันคฤหบดี ผู้เป็นเศรษฐีนั้น ไม่เข้าไปสั่งสมแล้วด้วย มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร จ ปน ก็แล คหปติ อ. คฤหบดี เสฏฺฐี ผู้เป็นเศรษฐี (อคฺคินา) อันไฟ ปจฺจติ ไหม้อยู่ นิรเย ในนรก มหาโรรุเว ชื่อว่า มหาโรรุวะ อชฺช ในวันนั้น อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

เรื่องอังกุรเทพบุตร

๑๒. ๔๖/๑๖ ตั้งแต่ โส กิร อนุรุทฺธตฺเถรสฺส อนฺโตคามํ เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส อินฺทโก อ. เทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น ทาเปสิ ยังบุคคลให้ถวายแล้ว กฏจฺฉุภิกฺขํ ซึ่งภิกษุอันมีทัพพีเป็นประมาณ อาภตํ อันอันบุคคลนำมาแล้ว อตฺตโน เพื่อตน อนุรุทฺธตฺเถรสฺส แก่พระเถระชื่อว่าอนุรุทธะ ปวิฏฺฐสฺส ผู้เข้าไปแล้ว อนฺโตคามํ สู่ภายในแห่งบ้าน ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ตํ ปุญฺญํ อ. บุญนั้น อสฺส อินฺทกสฺส ของเทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น มหปฺผลตรํ เป็นบุมีผลมากกว่า องฺกุเรน ทสวสฺสสหสฺสานิ ทฺวาทสโยชนิกํ อุทฺธนปนฺตึ กตฺวา ทินฺนทานโต กว่าทานอันอันเทพบุตรชื่อว่าอังกุระ กระทำแล้ว ซึ่งแถวแห่งเตา อันประกอบด้วยโยชน์ ๑๒ ถวายแล้ว สิ้นพันแห่งปี ๑๐ ท. ชาตํ เกิดแล้ว ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส อินฺทโก) อ. เทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น อาห กราบทูลแล้ว เอวํ อย่างนี้ ฯ

เอวํ วจเน ครั้นเมื่อคำอย่างนี้ (เตน อินฺทเกน) อันเทพบุตรชื่อว่าอินทกะนั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า องฺกุร ดูก่อนอังกุระ ทานํ นาม วิเจยฺย ทาตุํ อ. อันเลือกแล้วให้ ชื่อซึ่งทาน วฏฺฏติ ย่อมควร ตํ ทานํ อ. ทานนั้น

มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น สุวุตฺตพีชํ วิย ราวกะ อ. พืชอันอันบุคคลหว่านดีแล้ว สุกฺเขตฺเต ในนาอันดี เอวํ อย่างนี้ ปน แต่ว่า ตฺวํ อ. ท่าน น อกาสิ ไม่ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ทานํ อ. ทาน เต ของท่าน มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก ชาตํ เกิดแล้ว น หามิได้ อิติ ดังนี้ อิมํ อตฺถํ วิภาเวนฺโต เมื่อจะทรงยังเนื้อความนี้ให้เป็นแจ้ง วตฺวา ตรัสแล้วว่า

**ทินฺนํ ทานํ อ. ทาน อันอันบุคคลให้แล้ว ยตฺถ เขตฺเต ในเขตใด มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก (โหติ) ย่อมเป็น ทานํ อง ทาน (ปุคฺคเลน) อันบุคคล วิเจยฺย พึงเลือกแล้ว ทาตพฺพํ พึงให้ (ตตฺถ เขตฺเต) ในเขตนั้น วิเจยฺย ทานํ อ. อันเลือกแล้วให้ สุคตปฺปสตฺถํ เป็นทานอันพระสุคตทรงสรรเสริญแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น ทกฺขิเณยฺยา อ. บุคคลผู้ควรเพื่อทักษิณา ท. เย เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิธ ชีวโลเก ในโลกแห่งสัตว์ผู้ยังเป็นอยู่นี้ ทินฺนานิ ทานานิ อ. ทาน ท. อันอันบุคคลให้แล้ว เอเตสุ ทกฺขิเณยฺเยสุ ในบุคคลผู้ควรเพื่อทักษิณา ท. เหล่านั่น มหปฺผลานิ เป็นทานมีผลมาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น วีชานิ อ. พืช ท. วุตฺตานิ อันอันบุคคลหว่านแล้ว สุเขตฺเต ในนาอันดี (มหปฺผลานิ) เป็นพืชมีผลมาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น ยถา ฉันใด**

**(ตถา) ฉันนั้น อิติ ดังนี้**

เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปชา อ. หมู่สัตว์ อยํ นี้ ราคโทสา เป็นผู้มีราคะเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะ เพราะเหตุนั้นแล ทานํ อ. ทาน ทินฺนํ อันอันบุคคลให้แล้ว วีตราเคสุ ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีราคะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ โทสโทสา เป็นผู้มีโทสะเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทาน อันอันบุคคลให้แล้ว วีตโทเสสุ ปคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีโทสะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ โมหโทสา เป็นผู้มีโมหะเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ)**

**ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วีตโมเหสุ ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีโมหะไปปราศแล้ว มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา อ. หมู่สัตว์นี้ อิจฺฉาโทสา เป็นผู้มีความอยากเป็นเครื่องประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะเหตุนั้นแล หินฺนํ ทานํ อ.ทานอันอันบุคคลให้แล้ว วีคติจฺเฉสุ ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีความอยากไปปราศแล้ว ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีความอยากไปปราศแล้ว มหปผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ จริงอยู่ ติณานิ อ. หญ้า ท. สามากาทีนิ มีข้าวฟ่างเป็นต้น อุฏฺฐหนฺตานิ เมื่องอกขึ้น ทเสนฺติ ย่อมประทุษร้าย ปุพฺพณฺณาปรณฺณกฺเขตฺตานิ ซึ่งนาแห่งวัตถุอันบุคคลพึงกินในก่อนและวัตถุอันบุคคลพึงกินในภายหลัง ท. เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ตานิ เขตฺตานิ อ. นา ท. เหลานั้น พหุฏฺฐานิ เป็นนางเอกขึ้นมาก โหนฺติ ย่อมเป็น น หามิได้ ราโค อ. ราคะ อุปฺปชฺชนฺโต เมื่อเกิดขึ้น อนฺโต ในภายใน สตฺตานํปิ แม้ของสัตว์ ท. ทูเสติ ชื่อว่าย่อมประทุษร้าย สตฺเต ซึ่งสัตว์ ท. เตน การเณน เพราะเหตุนั้น ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว เตสุ ราคทุฏฺฐปุคฺคเลสุ

ในบุคคลผู้อันราคะประทุษร้ายแล้ว ท. เหล่านั้น มหปฺผลํ เป็นทานมี
ผนมาก โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ ปน ส่วนว่า ทินฺนํ ทานํ อ.
ทานอันอันบุคคลให้แล้ว ขีณาสเวสุ ในพระขีณาสพ ท. มหปฺผลํ เป็น
ทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท
ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ติณโทสานิ อิติ ดังนี้ ฯ

**เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า**
**เขตฺตานิ อ. นา ท. ติณโทสานิ เป็นที่มีหญ้าเป็น**
**เครื่องประทุษร้าย (โหนฺติ) ย่อมเป็น อยํ ปชา**
**อ. หมู่สัตว์นี้ ราคโทสา เป็นผู้มีราคะเป็นเครื่อง**
**ประทุษร้าย (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา หิ เพราะ**
**เหตุนั้นแล ทินฺนํ ทานํ อ. ทานอันอันบุคคลให้แล้ว**
**วีตราเคสุ ปุคฺคเลสุ ในบุคคล ท. ผู้มีราคะไป**
**ปราศแล้ว มหาปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ**
**ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา**
**วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ**

เรื่องภิกษุ ๕ รูป

๑๓. ๔๙/๑๐ ตั้งแต่ สตฺถา เอกํ ภิกฺขุํปิ อโนสาเทตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา เอกํ ภิกฺขุํปิ อโนสาเทตฺวา ไม่ทรงยังภิกษุแม้รูปหนึ่งให้น้อยใจแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอตานิ ทฺวารานิ อ. ทวาร ท. เหล่านั่น สพฺพานิปิ แม้ทั้งปวง ทุรกฺขานิเอว เป็นทวารอันบุคคลรักษาได้โดยยากนั่นเทียว (โหนฺติ) ย่อมเป็น อปิจ โข อีกอย่างหนึ่งแล ตุมฺเห อ. เธอ ท. อสํวุตา เป็นผู้ไม่สำรวมแล้ว ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. ปญฺจสุ ๕ (อตฺถ) ย่อมเป็น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ (ตุมฺเห) อ. เธอ ท. อสํวุตา เป็นผู้ไม่สำรวมแล้ว (ปญฺสุ ทฺวาเรสุ) ในทวาร ท. ๕ (อตฺถ) ย่อมเป็น ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน จ ก็ ตุมฺเห อ. เธอ ท. อวตฺติตฺวา ไม่ประพฤติแล้ว โอวาเท ในโอวาท ปณฺฑิตานํ ของบัณฑิต ท. ปาปุณิตฺถ พึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต (เตสํ ทฺวารานํ อตฺตนา) อสํวุตตฺตาเอว เพราะความที่แห่งทวาร ท. เหล่านั้น เป็นทวารอันตนไม่สำรวมแล้วนั่นเทียว อิติ ดังนี้ เตหิ ภิกฺขุหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้นทูลวิงวอนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (อสํวุตา) เป็นผู้ไม่สำรวมแล้ว (ปญฺจ-ทฺวาเรสุ) ในทวาร ๕ ท. (อวตฺติตฺวา) ไม่ประพฤติแล้ว (โอวาเท)

ในโอวาท (ปณฺฑิตานํ) ของบัณฑิต ท. (ปาปุณิมฺหา) ถึงแล้ว
(ชีวิตกฺขยํ) ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต กทา ในกาลไร อิติ ดังนี้ วตฺถุํ
ยังเรื่อง ตกฺสิลชาตกสฺส แห่งตักกสิลชาดก วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้
พิสดารแล้ว ทสฺเสตฺวา ทรงแสดงแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**มยํ อ. เรา ท. น อคมิมฺห เส ไม่ได้ถึงแล้วสิ วสํ**
**กุสลูปเทเส ธิติยา ทฬฺหาย อวฏฺฐิตตฺตา จ เพราะ**
**ความที่แห่งเรา ท. เป็นผู้ตั้งลงแล้ว ด้วยความเพียร**
**อันมั่น ในอุบายเป็นเครื่องแนะนำของบัณฑิตผู้**
**ฉลาดด้วย (อมฺหากํ) ภยภีรุตาย จ เพราะความที่**
**แห่งเรา ท. เป็นผู้ขลาดต่อภัยด้วย โส โสตฺถิภาโว**
**อง ความเป็นแห่งความสวัสดีนั้น ภเยน จากภัย**
**มหตา อันใหญ่ (อโหสิ) ได้มีแล้ว เม แก่เรา**
**อิติ ดังนี้**

มหาสตฺเตน อันอันพระมหาสัตว์ ราชกุเล ครั้นเมื่อพระราชตระกูล ปตฺเต
ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต วเสน ด้วยอำนาจ รกฺขสีนํ
ของผีเสื้อ ท. ปตฺตาภิเสเกน ู้มีอภิเษกอันถึงแล้ว นิสินฺเนน ผู้
ประทับนั่งแล้ว ราชาสเน เหนือพระราชอาสน์ เหฏฺฐา ในภายใต้
เสตจฺฉตฺตสฺส แห่งฉัตรอันขาว โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว สิริสมฺปตฺตึ
ซึ่งสมบัติอันเป็นสิริ อตฺตโน ของพระองค์ วตฺวา ตรัสแล้วว่า วิริยํ
นาม ชื่อ อ. ความเพียร เอตํ นี้ สตฺเตหิ อันสัตว์ ท. กตฺตพฺพํเอว

พึงกระทำนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อุทานิตํ ทรงเปล่งแล้ว อุทานวเสน ด้วยอำนาจแห่งอุทาน ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ตทาปิ แม้ในกาลนั้น ตุมฺเห อ. เธอ ท. ปญฺจชนา เป็นชน ๕ คน (หุตฺวา) เป็น อาวุธหตฺถา ผู้มีอาวุธในมือ ปริวาเรตฺวา แวดล้อมแล้ว มหาสตฺตํ ซึ่งพระมหาสัตว นิกฺขมนิตํ ผู้เสด็จออกไปอยู่ คหณตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่อันยึดเอา ตกฺกสิลรชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชาในเมืองตักกสิลา คจฺฉนฺตา ไปอยู่ มคฺคํ สู่หนทาง อสํวุตา ไม่สำรวมแล้ว รูปารมฺมณาทีสุ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. มีอารมณ์คือรูปเป็นต้น รกฺขสีหิ อุปนีเตสุ อันอันผีเสื้อ ท. นำเข้าไปแล้ว จกฺขุทฺวาราทิวเสน ด้วยอำนาจแห่งทวารมีทวารคือจักษุเป็นต้น อนฺตรามคฺเค ในระหว่างแห่งหนทาง อวตฺติตฺวา ไม่ประพฤติแล้ว โอวาเท ในโอวาท ปณฺฑิตสฺส ของบัณฑิต โอโลกยนฺตา แลดูอยู่ รกฺขสีหิ ขาทิตา ผู้อันผีเสื้อ ท. เคี้ยวกินแล้ว ปาปุณิตฺถ ถึงแล้ว ชีวิตกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต ปน ส่วนว่า ราชา อ. พระราชา สํวุโต ผู้ทรงสำรวมแล้ว เตสุ อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. เหล่านั้น อนาทยิตฺวา ไม่ทรงเอื้อเฟื้อแล้ว ยกฺขินึ ซึ่งนางยักษิณี เทววณฺณํ ผู้มีวรรณะเพียงดังว่าวรรณะแห่งเทวดา อนุพนฺธนิตํปิ ผู้แม้ติดตามอยู่ ปิฏฺฐิโต ข้างหลัง ปิฏฺฐิโต ข้างหลัง คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ตกฺกสิลํ สู่เมืองตักกสิลา โสตฺถินา โดยสวัสดี ปตฺโต ทรงถึงแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ)

ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า ทฺวารานิ อ. ทวาร ท. สพฺพานิปิ แม้ทั้งปวง ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ สํวริตพฺพานิ พึงสำรวม หิ เพราะว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ เอตานิ ทฺวารานิ สํวริตฺวาเอว สำรวมแล้ว ซึ่งทวาร ท.เหล่านั่นนั่นเทียว ปมุจฺจติ ย่อมหลุดพ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**สํวโร อ. การสำรวม จกฺขุนา ด้วยจักษุ สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. ความสำรวม โสเตน ด้วยหู สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. ความสำรวม ฆาเนน ด้วยจมูก สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. ความสำรวม ชิวฺหาย ด้วยลิ้น สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. การสำรวม กาเยน ด้วยกาย สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. การสำรวม วาจาย ด้วยวาจา สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. ความสำรวม มนสา ด้วยใจ สาธุ เป็นคุณยังระโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น สํวโร อ. การสำรวม สพฺพตฺถ ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. ทั้งปวง**

**สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อม**
**เป็น ภิกฺขุ อ. ภิกษุ สํวุโต ผู้สำรวมแล้ว สพฺพตฺถ**
**ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. ทั้งปวง ปมุจฺจติ ย่อม**
**หลุดพ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ ฯ**

(วินิจฺฉโย) อ. วินิจฉัย ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปเท) ในบทว่า จกฺขุนา อิติ ดังนี้เป็นต้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ หิ ก็ ยทา ในกาลใด รูปารมฺมณํ อ. อารมณ์คือรูป อาคจฺฉติ ย่อมมา อาปาถํ สู่คลอง จกฺขุทฺวาเร ในทวารคือจักษุ ภิกฺขุโน ของภิกษุ ตทา ในกาลนั้น (ภิกฺขุโน) เมื่อภิกษุ อรชนฺตสฺส ไม่กำหนัดอยู่ อิฏฺฐารมฺมเณ ในอารมณ์อันอันบุคคลปรารถนาแล้ว อทุสฺสนฺตสฺส ไม่ประทุษร้ายอยู่ อนิฏฺฐารมฺมเณ ในอารมณ์อันอันบุคคลไม่ปรารถนาแล้ว โมหํ อนุปฺปาเทนฺตสฺส ไม่ยังความหลงให้เกิดขึ้นอยู่ อสมเปกฺขเน ในเพราะความเพ่งเล็งอันไม่สม่ำเสมอ สํวโร อ. ความสำรวม คือว่า ถกนํ อ. ความกั้น คือว่า ปิทหนํ อ. ความปิด คือว่า คุตฺติ อ. ความคุ้มครอง (ภิกฺขุนา) กตา นาม ชื่อว่าเป็นกิริยาอันภิกษุกระทำแล้ว ตสฺมึ ทฺวาเร ในทวารนั้น โหติ ย่อมเป็น สํวโร อ. การสำรวม จกฺขุนา ด้วยจักษุ โส นั้น เอวรูโป อันมีรูปอย่างนี้ ตสฺส ภิกฺขุโน แห่งภิกษุนั้น สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น ฯ นโย อ.นัย เอโสเอว นี้นั่นเทียว โสตทฺวาราทีสุ ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. มีทวารคือโสตะเป็นต้น ฯ

ปน ก็ สํวโร วา อ. การสำรวมหรือ อสํวโร วา หรือว่า อ. การไม่สำรวม น อุปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น จกฺขุทฺวาราทีสุเอว ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. มีทวารคือจักษุเป็นต้นนั่นเทียว ปน แต่ว่า เอโส สํวราสํวโร อ. การสำรวมและการไม่สำรวมนี้ (ปณฺฑิเตน) อันบัณ-ฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ ชวนวีถิยํ ในวิถีแห่งชวนจิต ปุรโต ข้างหน้า หิ จริงอยู่ ตทา ในกาลนั้น อสํวโร อ. การไม่สำรวม อุปฺปชฺชนฺโต เมื่อจำเกิดขึ้น อยํ ปญฺจวิโธ เป็นอกุศลธรรมมีอย่างห้านี้ อิติ คือ อสฺสทฺธา อ. ความไม่เชื่อ อกฺขนฺติ อ. ความไม่อดทน โกสชฺชํ อ. ความเกียจคร้าน มุฏฺฐสจฺจํ อ. ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีสติอันหลงแล้ว อญฺญาณํ อ. ความไม่รู้ (หุตฺวา) เป็น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ อกุสลวีถิยํ ในวิถีแห่งอกุศล ฯ สํวโร อ. การสำรวม อุปฺปชฺชนฺโต เมื่อเกิดขึ้น อยํ ปญฺจวิโธ เป็นกุศลธรรมอันมีอย่างห้านี้ อิติ คือ สทฺธา อ. ความเชื่อ ขนฺติ อ. ความอดทน วิริยํ อ. ความเพียร คือ สทฺธา อ. ความเชื่อ ขนฺติ อ. ความอดทน วิริยํ อ.ความเพียร สติ อ. ความระลึกได้ ญาณํ อ. ความรู้ (หุตฺวา) เป็น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ กุสลวีถิยํ ในวิธีแห่งกุศล ฯ

ปน ก็ ปสาทกาโยปิ อ. ปสาทกายก็ดี โจปนกาโยปิ อ. โจปน-กายก็ดี (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต ลพฺภติ ย่อมได้ เอตฺถ ปททฺวเย ในหมวดสองแห่งบทว่า กาเยน สํวโร อิติ ดังนี้ ฯ ปน ก็ เอตํ ปสาทกายโจปนกายชาตํ อ. ปสาทกายและโจปนกายนั่น อุภยํปิ แม้-ทั้งสอง กายทฺวารํเอว เป็นทวารคือกายนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น สํวราสํวโร อ. การสำรวมและการไม่สำรวม (สตฺถารา) อันพระ-

ศาสดา กถิโต ว ตรัสแล้วเทียว ตตฺถ ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. เหล่านั้นหนา ปสาททฺวาเร ในทวารคือปสาท ฯ ปาณาติปาตอทินฺนาทานมิจฺฉาจารา อ. ปาณาติบาตและอทินนาทานและมิจฉาจาร ท. ตํวตฺถุกา อันมีปสาททวารนั้นเป็นที่ตั้ง (สตฺถารา) อันพระศาสดา (กถิตา) ตรัสแล้ว โจปนทฺวาเรปิ แม้ในโจปนทวาร ฯ ปน ก็ ตํ ทฺวารํ อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) อสํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุไม่สำรวมแล้ว เตหิ อกุสลธมฺเมหิ เพราะอกุศลธรรม ท.เหล่านั้น อุปฺปชฺชนฺเตหิ อันเกิดขึ้นอยู่ อกุสลวีถิยํ ในวิถีแห่งอกุศล สทฺธึ กับ เตหิ ปสาททฺวารโจปนทฺวาเรหิ ด้วยปสาททวารและโจปนทวาร ท.เหล่านั้น โหติ ย่อมเป็น (ตํ ทฺวารํ) อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) สํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุสำรวมแล้ว ปาณาติปาตาเวรมณีอาทีหิ กุสลธมฺเมหิ เพราะกุศลธรรม ท. มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้น อุปฺปชฺชนฺเตหิ อันเกิดขึ้นอยู่ กุสลวีถิยํ ในวิถีแห่งกุศล (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

โจปนวาจา อ. โจปนวาจา (สตฺถารา) อันพระศาสดา (กถิตา) ตรัสแล้ว เอตฺถอปิ ปททฺวเย ในหมวดสองแห่งบทแม้นี้ว่า สาธุ วาจาย อิติ ดังนี้ ฯ ตํ ทฺวารํ อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) อสํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุไม่สำรวมแล้ว มุสาวาทาทีหิ วจีทุจฺจริเตหิ เพราะวจีทุจริต ท. มีมุสาวาทเป็นต้น อุปฺปชฺชนฺเตหิ อันเกิดขึ้นอยู่ สทฺธึ พร้อม ตาย โจปนวาจาย ด้วยโจปนวาจานั้น โหติ ย่อมเป็น (ตํ ทฺวารํ) อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) สํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุ

สำรวมแล้ว มุสาวาทาเวรมณีอาทีหิ วิรตีหิ เพราะวิรัติ ท. มีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากมุสาวาทเป็นต้น (อุปฺปชฺชนฺเตหิ) อันเกิดขึ้นอยู่ (สทฺธึ) พร้อม (ตาย โจปนวาจาย) ด้วยโจปนวาจานั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อภิชฺฌาทโย อกุสลธมฺมา อ. อกุศลธรรม ท. มีอภิชฌาเป็นต้น สทฺธึ พร้อม มเนน ด้วยใจ อญฺเญน อื่น ชวนมนโต จากใจดวงแล่นไป นตฺถิ ย่อมไม่มี เอตฺถอปิ ปทฺทเย ในหมวดสองแห่งบทแม้นี้ว่า มนสา สํวโร อิติ ดังนี้ ฯ ปน แต่ว่า ตํ ทฺวารํ อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) อสํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุไม่สำรวมแล้ว อภิชฺฌาทีหิ อกุสลธมฺเมหิ เพราะอกุศลธรรม ท. มีอภิชฌาเป็นต้น อุปฺปชฺชนฺเตหิ อันเกิดขึ้นอยู่ ชวนกฺขเณ ในขณะแห่งชวนจิต มโนทฺวาเร ในมโน-ทวาร โหติ ย่อมเป็น (ตํ ทฺวารํ) อ. ทวารนั้น (ภิกฺขุนา) สํวุตํ ชื่อว่าเป็นทวารอันภิกษุสำรวมแล้ว อนภิชฺฌาทีหิ กุสลธมฺเมหิ เพราะกุศลธรรม ท. มีอนภิชฌาเป็นต้น (อุปฺปชฺชนฺเตหิ) อันเกิดขึ้นอยู่ (ชวนกฺขเณ) ในขณะแห่งชวนจิต (มโนทฺวาเร) ในมโนทวาร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สํวโร อ. การสำรวม สพฺเพสุปิ ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. แม้ทั้งปวง จกฺขุทฺวาราทีสุ มีทวารคือจักษุเป็นต้น เตสุ เหล่านั้น สาธุ เป็นคุณยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า สาธุ สพฺพตฺถ อิติ ดังนี้ ฯ

หิ ก็ อฏฺฐ สํวรทฺวารานิ จ อ. ทวารอันเป็นเหตุอันภิกษุสำรวม ท. ๘ ด้วย อฏฺฐ อสํวรทฺวารานิ จ อ. ทวารอันเป็นเหตุอันภิกษุไม่สำรวม ท. ๘ ด้วย (สตฺถารา) อันพระศาสดา กถิตานิ ตรัสแล้ว เอตฺตาวตา วจเนน ด้วยพระดำรัสอันมีประมาณเท่านี้ ฯ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ฐิโต ผู้ตั้งอยู่แล้ว อสํวรทฺวาเรสุ ในทวารอันเป็นเหตุอันภิกษุไม่สำรวม ท. อฏฺฐสุ ๘ เตสุ เหล่านั้น น มุจฺจติ ย่อมไม่พ้น สกลวฏฺฏมูลกทุกฺขโต จากทุกข์อันมีวัฏฏะเป็นมูลทั้งสิ้น ปน ส่วนว่า ฐิโต ภิกฺขุ อ. ภิกษุผู้ตั้งอยู่แล้ว สํวรทฺวาเรสุ ในทวารอันเป็นเหตุอันภิกษุสำรวม ท. มุจฺจติ ย่อมพ้น วฏฺฏมูลกทุกฺขโต จากทุกข์อันมีวัฏฏะเป็นมูล สพฺพสฺมาปิ แม้ทั้งปวง เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (วจนํ) อ. พระดำรัสว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ สํวุโต ผู้สำรวมแล้ว สพฺพตฺถ ทฺวาเรสุ ในทวาร ท. ทั้งปวง ปมุจฺจติ ย่อมหลุดพ้น สพฺพทุกฺขา จากทุกข์ทั้งปวง อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว ฯ

เรื่องภิกษุฆ่าหงส์

๑๔. ๕๕/๘ ตั้งแต่ สตฺถา อิมํ อตีตํ อาหริตฺวา เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้วนี้ ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า

**(ตทา) คณิกา (เอตรหิ) อุปฺปลวณฺณา (อโหสิ) จ อ. หญิงแพศยา ในกาลนั้น เป็นภิกษุณีชื่อว่าอุบลวรรณา ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย ตทา โทวาริโก (เอตรหิ) ปุณฺโณ (อโหสิ) จ อ. บุคคลผู้รักษาซึ่งประตู ในกาลนั้น เป็นภิกษุชื่อว่าปุณณะ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) วชฺชุคาโห (เอตรหิ) กจฺจาโน (อโหสิ) จ อ. อำมาตย์ผู้ถือเอาซึ่งเชือก ในกาลนั้น เป็นภิกษุชื่อว่ากัจจานะ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) โทณมาตา (เอตรหิ) โกลิโต (อโหสิ) จ อ. อำมาตย์ผู้ตวงด้วยทะนาน ในกาลนั้น เป็นภิกษุชื่อว่าโกลิตะ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย ตทา เสฏฺฐี (เอตรหิ)**

**สารีปุตฺโต (อโหสิ) จ อ. เศรษฐี ในกาลนั้น เป็นภิกษุชื่อว่าสารีบุตร ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ ด้วย (ตทา) สารถิ (เอตรหิ) อนุรุทฺโธ (อโหสิ) จ อ. นายสารถี ในกาลนั้น เป็นภิกษุ ชื่อว่าอนุรุทธะ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) พฺราหฺมโณ (เอตรหิ) กสฺสโป เถโร (อโหสิ) จ อ. พราหมณ์ ในกาลนั้น เป็นพระ เถระชื่อว่ากัสสปะ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) อุปราชา (เอตรหิ) นนฺทปณฺฑิโต (อโหสิ) จ อ. อุปราช ในกาลนั้น เป็นภิกษุ ชื่อว่านันทบัณฑิต ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) มเหสี (เอตรหิ) ราหุลมาตา (อโหสิ) จ อ. พระมเหสี ในกาลนั้น เป็นพระมารดาของ พระกุมารพระนามว่าราหุล ได้เป็นแล้ว ในกาล บัดนี้ด้วย (ตทา) ชเนตฺติกา (เอตรหิ) มายา- เทวี (อโหสิ) จ อ. พระชนนี ในกาลนั้น เป็น พระนางมายาเทวี ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย (ตทา) กุรุราชา (เอตรหิ) โพธิสตฺโต (อโหสิ) จ อ. พระราชาพระนามว่ากุรุ ในกาลนั้น เป็น พระโพธิสัตว์ ได้เป็นแล้ว ในกาลบัดนี้ด้วย**

**ตุมฺเห อ. ท่าน ท. ธาเรถ จงทรงจำ ชาตกํ ซึ่ง**

**ชาดก เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้**

วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ปณฺฑิตา อ. บัณฑิต ท. ปุพฺเพ ในกาลก่อน กุกฺกุจฺเจ ครั้นเมื่อความรังเกียจ อปฺปมตฺตเกปิ แม้อันมีประมาณอันน้อย อุปฺปนฺเน เกิดขึ้นแล้ว กรึสุ กระทำแล้ว สีลเภทํ ซึ่งความแตกแห่งศีล อตฺตโน ของตน อาสงฺกํ ให้เป็นเครื่องรังเกียจ เอวํ อย่างนี้ ปน ส่วนว่า ตฺวํ อ. เธอ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สาสเน ในศาสนา พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า มาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยเรา กโรนฺโต กระทำอยู่ ปาณาติปาตํ ซึ่งปาณาติบาต อกาสิ ได้กระทำแล้ว กมฺมํ ซึ่งกรรม อติภาริยํ อันหนักยิ่ง ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ สญฺญเตน พึงเป็นผู้สำรวมแล้ว หตฺเถหิ จ ด้วยมือ ท. ด้วย ปาเทหิ จ ด้วยเท้า ท. ด้วย วาจาย จ ด้วยวาจาด้วย ภวิตพฺพํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**(โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด หตฺถสญฺญโต**

**เป็นผู้สำรวมแล้วด้วยมือ ปาทสญฺญโต เป็นผู้**

**สำรวมแล้วด้วยเท้า วาจาสญฺญโต เป็นผู้สำรวม**

**แล้วด้วยวาจา สญฺญตตฺตโม เป็นผู้มีตนอันสำรวม**

**แล้ว อชฺฌตฺตรโต เป็นผู้ยินดีแล้วในธรรมอันเป็น**

**ไปในภายใน สมาหิโต เป็นผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว**

**เอโก เป็นคนเดียว สนฺตุสิโต เป็นผู้ยินดีด้วยดี**
**แล้ว (โหติ) ย่อมเป็น (ปณฺฑิตา) อ. บัณฑิต**
**ท. อาหุ กล่าวแล้ว ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้นว่า**
**ภิกฺขุ เป็นภิกษุ (อิติ) ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หตฺถสญฺญโต ชื่อว่าเป็นผู้สำรวมแล้ว ด้วยมือ อภาเวน เพราะความไม่มี หตฺถกีฬาปนาทีนํ อาการานํ วา แห่งอาการ ท. มีการยังมือให้เล่นเป็นต้นหรือ หตฺฌถน ปเรสํ ชนานํ ปหรณาทีนํ การณานํ วา หรือว่าแห่งเหตุ ท. มีการประหาร ซึ่งชน ท. เหล่าอื่น ด้วยมือ เป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า หตฺถสญฺญโต อิติ ดังนี้ ฯ นโย อ. นัย เอโสเอว นี้นั่นเทียว ทุติยปเทปิ แม้ในบทที่สอง ฯ ปน ก็ วาจาสญฺญโจ ชื่อว่าเป็นผู้สำรวมแล้วด้วยวาจา อกรณโต เพราะอันไม่กระทำ มุสาวาทาทีนํ วจีทุจฺจริตานํ ซึ่งวจีทุจริต ท. มี มุสาวาทเป็นต้น วาจาย ด้วยวาจา ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สญฺญตตฺตภาโว เป็นผู้มีอัตภาพอัน สำรวมแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สญฺญตตฺตโม อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า อการโก เป็นผู้ไม่กระทำ กายจลน-สีสุกฺขิปนภมุกวิการาทีนํ อาการานํ ซึ่งอาการ ท. มีการยังกายให้หวั่น - ไหวและการยกขึ้นซึ่งศีรษะและวิการแห่งคิ้วเป็นต้น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า รโต เป็นผู้ยินดีแล้ว กมฺมฏฺฐานภาวนาย ในการยังกรรมฐานให้เจริญ โคจรชฺฌตฺตสงฺขาตาย อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าธรรมอันเป็นไปในภายในอันเป็นอารมณ์ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อชฺฌตฺตรโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมาหิโต เป็นผู้ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว สุฏฺฐุ โดยดี (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมาหิโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอกวิหารี เป็นผู้มีปกติอยู่คนเดียว หุตฺวา เป็น ตุสิโต เป็นผู้ยินดีแล้ว สุฏฺฐุ โดยดี คือว่า ตุฏฺฐมานโส เป็นผู้มีฉันทะอันมีในใจอันยินดีแล้ว อธิคเมน ด้วยมรรคและผลเป็นเครื่องบรรลุ อตฺตโน ของตน ปฏฺฐาย จำเดิม วิปสฺสนาจารโต แต่อันประพฤติซึ่งวิปัสสนา (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอโก สนฺตุสิโต อิติ ดังนี้ ฯ

หิ จริงอยู่ เสขา อ. พระเสขะ ท. สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง กตฺวา กระทำแ ปุถุชฺชนกลฺยาณกํ ซึ่งปุถุชนและกัลยาณเชน อาทึ ให้เป็นต้น สนฺตุสนฺติ ย่อมยินดีด้วยดี อธิคเมน ด้วยมรรคและผลเป็นเครื่องบรรลุ อตฺตโน ของตน อิติ เพราะเหตุนั้น (เต เสขา) อ. พระเสขะ ท. เหล่านั้น สนฺตุสิตา ชื่อว่าเป็นผู้ยินดีด้วยดีแล้ว (โหนฺติ) ย่อมเป็น ปน ส่วนว่า อรหา อ. พระอรหันต์ เอกนฺตสนฺตุสิโต ว เป็นผู้ยินดีด้วยดีแล้วโดยส่วนเดียวเทียว (โหติ) ย่อมเป็น เอตํ ปททฺวยํ อ. หมวดสองแห่งบทนี้ว่า (เอโก สนฺตุสิโต อิติ) ดังนี้ (สตฺถารา)

**อันพระศาสดา วุตฺตํ ตรัสแล้ว สนฺธาย ทรงหมายเอา ตํ อรหนฺตํ ซึ่งพระอรหันต์นั้น ฯ**

เรื่องโกกาลิกภิกษุ

๑๕. ๕๘/๔ ตั้งแต่ ตํ ตถา หํเสหิ นียมานํ คามทารกา เป็นต้นไป.

คามทารกา อ. เด็กในบ้าน ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ กจฺฉปํ ซึ่งเต่านั้น หํเสหิ นียมานํ ตัวอันหงส์ ท. นำไปอยู่ ตถา เหมือนอย่างนั้น อาหํสุ กล่าวแล้วว่า หํสา อ.หงส์ ท. เทฺว ๒ หรนฺติ นำไปอยู่ กจฺฉปํ ซึ่งเต่า ทณฺเฑน ด้วยท่อนไม้ อิติ ดังนี้ ฯ กจฺฉโป อ. เต่า วตฺตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกล่าวว่า ยทิ ผิว่า สหายกา อ. สหาย ท. เนนฺติ นำไปอยู่ มํ ซึ่งข้าไซร้ ทุฏฺจเปตา แน่ะเด็กเปรตผู้ชั่วร้าย ท. กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร ตุมฺหากํ ของเธอ ท. เอตฺถ วตฺถุมฺหิ ในเรื่องนี้ อิติ ดังนี้ (หุตฺวา) เป็น วิสฺสชฺเชตฺวา ปล่อยแล้ว ทณฺฑกํ ซึ่งท่อนไม้ ฑํสนฏฺฐานโต จากที่อันเป็นที่คาบ (อตฺตโน) สมฺปตฺตกาเล ในกาลแห่งตนถึงพร้อมแล้ว พาราณสีนคเร ในพระนครชื่อว่าพาราณสี หํสานํ สีฆเวคตาย เพราะความที่แห่งหงส์ ท. เป็นสัตว์มีกำลังเร็ว ปติตฺวา ตกแล้ว ราชงฺคเณ ที่เนินของพระราชา ภิชฺชิ แตกแล้ว ทฺวิธา โดยส่วนสอง ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้วนี้ พหุภาณิชาตกํ ยังชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยเต่าตัวมีปกติกล่าวมาก ทุกนิปาเต ในทุกนิบาต อิมํ นี้ว่า

**กจฺฉโป อ. เต่า วฺยาหรํ เมื่อเปล่ง คิรํ ซึ่งวาจา**
**อวธิ วต ได้ฆ่าแล้วหนอ อตฺตานํ ซึ่งตน กฏฺฐสฺมึ**
**ครั้นเมื่อไม้ (อตฺตนา) อันตน สุคฺคหิตสฺมึ**
**คาบไว้ดีแล้ว วธิ ฆ่าแล้ว (อตฺตานํ) ซึ่งตน**
**วาจาย ด้วยวาจา สกิยา อันเป็นของตน นรวีร-**
**เสฏฺฐ ข้าแต่พระองค์ผู้ทั้งแกล้วกล้าทั้งประเสริฐ**
**ที่สุดในนระ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ทิสฺวา**
**เห็นแล้ว เอตํปิ การณํ ซึ่งเหตุแม้นั่น ปมุญฺเจ**
**พึงเปล่ง วาจํ ซึ่งวาจา กุสลํ อันฉลาด น**
**(ปมุญฺเจ) ไม่พึงเปล่ง อติเวลํ วาจํ ซึ่งวาจา**
**อันล่วงซึ่งเวลา ตฺวํ อ. พระองค์ ปสฺสสิ ย่อม-**
**ทรงเห็น กจฺฉปํ ซึ่งเต่า คตํ ตัวถึงแล้ว วฺยสนํ**
**ซึ่งความย่อยยับ พหุภาเณน เพราะอันกล่าวมาก**
**อิติ ดังนี้**

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ มุขสญฺญเตน พึงเป็นผู้สำรวม

แล้วด้วยปาก สมจารินา พึงเป็นผู้มีปกติประพฤติสม่ำเสมอ อนุทฺธเตน พึงเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่านแล้ว นิพฺพุตจิตฺเตน พึงเป็นผู้มีจิตอันดับแล้ว ภวิตพฺพํ พึงเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด มุขสญฺญโต ผู้สำรวมแล้ว**
**ด้วยปาก มนฺตภาณี ผู้มีปกติกล่าวด้วยความรู้**
**อนุทฺธโต ผู้ไม่ฟุ้งซ่านแล้ว ทีเปติ ย่อมแสดง**
**อตฺถํ จ ซึ่งอรรถด้วย ธมฺมํ จ ซึ่งธรรมด้วย ภาสิตํ**
**อ. ภาษิต ตสฺส ภิกฺขุโน ของภิกษุนั้น มธุรํ**
**เป็นคำไพเราะ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สญฺญโต ชื่อว่าผู้สำรวมแล้ว มุเขน ด้วยปาก อวทนตาย เพราะความเป็นคืออันไม่กล่าว (วจนานํ) ซึ่งคำ ท. อันมีคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน ทุชฺชาโต เป็นผู้เกิดชั่วแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน ทุสฺสีโล เป็นผู้มีศีลชั่ว (อสิ) ย่อมเป็น อิติอาทีนํ ดังนี้เป็นต้น ทาสจณฺฑาลาทโยปิ ชเน กะชน ท. แม้มีทาสและคนจัณฑาลเป็นต้น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า มุขสญฺญโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปญฺญา อ. ปัญญา (ภควตา) อันพระผู้มีพระภาคเจ้า วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียก มนฺตา ว่ามันตา ภณนสีโล ผู้มีปกติกล่าว ตาย มนฺตาย ด้วยปัญญาชื่อว่ามันตานั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มนฺตภาณี อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิพฺพุตจิตฺโต ผู้มีจิตอันดับแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อนุทฺธโต อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กเถติ ย่อมกล่าว ภาสิตตฺถํ จเอว ซึ่งอรรถแห่งภาษิตด้วยนั่นเทียว เทสนาธมฺมํ จ ซึ่งธรรมคือเทศนาด้วย (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อตฺถํ ธมฺมญฺจ ทีเปติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภาสิตํ อ. ภาษิต ภิกฺขุโน ของภิกษุ เอวรูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนี้ มธุรํ นาม ชื่อว่าเป็นคำไพเราะ (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มธุรํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า ปน ก็ โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด อตฺถํเอว ยังอรรถนั่นเทียว สมฺปาเทติ ย่อมให้ถึงพร้อม ปาลึ ยังพระบาลี น สมฺปาเทติ ย่อมไม่ให้ถึงพร้อม ปาลึเอว ยังพระบาลีนั่นเทียว สมฺปาเทติ ย่อมให้ถึงพร้อม อตฺถํ ยังอรรถ น สมฺปาเทติ ย่อมไม่ให้ถึงพร้อม วา ปน ก็หรือว่า อุภยํ อตฺถปาลิวจนํ ยังคำคืออรรถและพระบาลี ทั้งสอง น สมฺปาเทติ ย่อมไม่ให้ถึงพร้อม ภาสิตํ อ. ภาษิต ตสฺส ภิกฺขุโน ของภิกษุนั้น มธุรํ นาม ชื่อว่าเป็นคำไพเราะ โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องภิกษุคบฝ่ายอื่นรูปใดรูปหนึ่ง

๑๖. ๖๒/๗ ตั้งแต่ อถ นํ ภควา กิญฺจาปิ ลทฺธึ น เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ น โรเจสิ ย่อมไม่ชอบใจ ลทฺธึ ซึ่งลัทธิ กิญฺจาปิ แม้โดยแท้ ปน ถึงอย่างนั้น ตฺวํ อ. เธอ วิจรสิ ย่อมเที่ยวไป โรเจนฺโต วิย เพียงดังว่าชอบใจอยู่ ลทฺธึ ซึ่งลัทธิ ทิฏฺฐทิฏฺฐานํเอว ชนานํ ของชน ท. ผู้อันตนเห็นแล้วและเห็นแล้วนั่นเทียว ตฺวํ อ. เธอ กโรสิ ย่อมกระทำ เอวํ อย่างนี้ อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ ตฺวํ อ. เธอ เอวรูโปเอว เป็นผู้มีรูปอย่างนี้นั่นเทียว (อสิ) ย่อมเป็น ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ นํ ภิกฺขุํ กะภิกษุนั้น ภิกฺขูหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. ทูลวิงวอนแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (เอโส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนี้ อมฺเหหิ อันข้าพระองค์ ท. ทิฏฺโฐ เห็นแล้ว สามํ เอง อิทานิ ในกาลนี้ ตาว ก่อน ปน แต่ว่า เอโส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ โรเจนฺโต ชอบใจอยู่ ลทฺธึ ซึ่งลัทธิ เกสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่าไหน วิจริ เที่ยวไปแล้ว ปุพฺเพ ในกาลก่อน ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. อาจิกฺขถ ขอจงตรัสบอก โน แก่ข้าพระองค์ ท. เถิด อิติ ดังนี้ อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว มหิลา-

มุชชาตกํ ยังชาดกอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยช้างชื่อว่ามหิลามุข อิมํ นี้ว่า

**มหิลามุโข อ. ช้างชื่อว่ามหิลามุข นิสมฺม ใคร่ครวญ**
**แล้ว วโจ ซึ่งคำ ปุราณโจรานํ ของโจรผู้มีใน**
**ก่อน ท. โปถยํ โบยอยู่ อนุจารี ซึ่งบุคคลผู้มี**
**ปกติเที่ยวไปตาม นิสมฺม ใคร่ครวญแล้ว วโจ**
**ซึ่งคำ สุสญฺญตานํ หิ สมณานํ ของสมณะ ท.**
**ผู้สำรวมด้วยดีแล้วแล คชุตฺตโม เป็นช้างตัวสูงสุด**
**(หุตฺวา) เป็น อฏฺฐ ได้ตั้งอยู่แล้ว สพฺพคุเณสุ**
**ในคุณทั้งปวง ท. อิติ ดังนี้**

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิสดารแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อน-ภิกษุ ท. ภิกฺขุนา นาม ชื่ออันภิกษุ สนฺตุฏฺเฐน พึงเป็นผู้ยินดีด้วยดีแล้ว สกลาเภนเอว ด้วยลาภอันเป็นของตนนั่นเทียว ภวิตพฺพํ พึงเป็น ปตฺเถตุํ อ. อันปรารถนา ปรลาภํ ซึ่งลาภของบุคคลอื่น น วฏฺฏติ ย่อมไม่ควร หิ เพราะว่า ฌานวิปสฺสนามคฺคผเลสุ ในฌานและวิปัสสนาและมรรคและผล ท. หนา เอกธมฺโมปิ แม้ อ. ธรรมอันหนึ่ง น อุปฺปชฺชติ ย่อมไม่เกิดขึ้น (ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุ ปตฺเถนฺตสฺส ผู้ปรารถนาอยู่ ปรลาภํ ซึ่งลาภของบุคคลอื่น ปน แต่ว่า ฌานาทีนิ คุรชาตานํ อ. คุณชาต ท. มีฌานเป็นต้น อุปฺปชฺชนฺติ ย่อมเกิดขึ้น (ภิกฺขุโน) แก่ภิกษุ สกลาภสนฺตุฏฺฐสฺสเอว ผู้ยินดีด้วยดีแล้วด้วยลาภอันเป็นของตา

นั่นเทียว อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**(ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ น อติมญฺญยฺย ไม่ควรดูหมิ่น**
**สลาภํ ซึ่งลาภอันเป็นของตน น ปิหยํ จเร ไม่ควร**
**เที่ยวไปปรารถนาอยู่ (ลาภํ) ซึ่งลาภ อญฺเญสํ**
**ชนานํ ของชน ท. เหล่าอื่น ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปิหยํ**
**ปรารถนาอยู่ (ลาภํ) ซึ่งลาภ อญฺเญสํ ชนานํ**
**ของชน ท.เหล่าอื่น น อธิคจฺฉติ ย่อมไม่ถึงทับ**
**สมาธึ ซึ่งสมาธิ เจ หากว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ**
**อปฺปลาโภปิ แม้เป็นผู้มีลาภอันน้อย (สมาโน)**
**เป็นอยู่ น อติมญฺญติ ย่อมไม่ดูหมิ่น สลาภํ ซึ่ง**
**ลาภอันเป็นของตนไซร้ เทวา อ. เทวดา ท.**
**สุทฺธาชีวํ ผู้มีอาชีพอันหมดจดแล้ว อตนฺทิตํ**
**ผู้ไม่เกียจคร้านแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อุปฺปชฺชนกลาภํ ซึ่งลาภอันเกิดขึ้น อตฺตโน แก่ตน (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สลาภํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อธิบายว่า หิ จริงอยู่ (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ วชฺเชตฺวา เว้นแล้ว สปทานจารํ ซึ่งการเที่ยวไปตามลำดับตรอก กปฺเปนฺโต สำเร็จอยู่

ชีวิตํ ซึ่งชีวิต อเนสนาย ด้วยการแสวงหาอันไม่สมควร อติมญฺญติ ชื่อว่าย่อมดูหมิ่น คือว่า หีเฬติ ชื่อว่าย่อมดูแคลน คือว่า ชิคุจฺฉติ นาม ชื่อว่าย่อมรังเกีย สลาภํ ซึ่งลาภอันเป็นของตน ตสฺมา เพราะเหตุนั้น ภิกฺขุ อ. ภิกษุ น อติมญฺเญยฺย ไม่พึงดูหมิ่น สลาภํ ซึ่งลาภอันเป็นของตน อกรเณน ด้วยการไม่กระทำ เอวํ อย่างนี้ (อิติ) ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปตฺเถนฺโต น จเรยฺย ไม่ควรเที่ยวไปปรารถนาอยู่ ลาภํ ซึ่งลาภ อญฺเญสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่าอื่น อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อญฺญฌสํ ปิหยํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เพราะว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปิหยนฺโต ปรารถนาอยู่ ลาภํ ซึ่งลาภ อญฺเญสํ ชนานํ ของชน ท.เหล่าอื่น อาปนฺโน ถึงทั่วแล้ว อุสฺสุกฺกํ ซึ่งความขวนขวาย จีวราทิกรเณ ในการกระทำซึ่งบริขารมีจีวรเป็นต้น เตสํ ชนานํ แก่ชน ท. เหล่านั้น น อธิคจฺฉติ ย่อมไม่ถึงทับ อปฺปนาสมาธึ วา ซึ่งอัปปนาสมาธิหรือ อุปจารสมาธึ วา หรือว่าซึ่งอุปจารสมาธิ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สมาธึ นาธิคฺฉติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ อปฺปลาโภปิ เป็นผู้แม้มีลาภอันน้อย สมาโน เป็นอยู่ จรนฺโต เที่ยวไปอยู่ สปทานํ ตามลำดับตรอก อุจฺจนีจกุลปฺปฏิปาฏิยา โดยลำดับแห่งตระกูลทั้งสูงทั้งต่ำ น อติมญฺญติ นาม ชื่อว่าย่อมไม่ดูหมิ่น สลาภํ ซึ่งลาภอันเป็นของตน (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแท่งพระคาถาว่า สลาภํ นาติมญฺญติ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เทวตา อ. เทวดา ท. ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ คือว่า โถเมนฺติ ย่อมชมเชย ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ ตํ นั้น คือว่า เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ สุทฺธาชีวํ ชื่อว่าผู้มีอาชีพอันหมดจดแล้ว (อตฺตโน) สารชีวิตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีชีวิตอันเป็นสาระ อตฺนฺทิตํ ชื่อว่าผู้ไม่เกียจคร้านแล้ว (อตฺตโน) อกุสีตตาย เรพาะความที่แห่งตนเป็นผู้ไม่เกียจคร้านแล้ว ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปเนน ด้วยการอาศัย ซึ่งกำลังแห่งแข้ง แล้วสำเร็จซึ่งชีวิต อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตํ เว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องปัญจัคคทายกพราหมณ์

๑๗. ๖๕/๖ ตั้งแต่ ตสฺมึ ขเณ สตฺถา เคหาภิมุขํ โอภาสํ เป็นต้นไป.

ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา มุญฺจิ ทรงเปล่งแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี เคหาภิมุขํ อันมีหน้าเฉพาะต่อเรือน ฯ พฺราหฺมโณปิ แม้ อ. พราหมณ์ ปิฏฺฐึ ทตฺวา นิสินฺโนเอว นั่งให้แล้วซึ่งหลังนั่นเทียว พฺราหฺมณิยา หสิตสทฺทํ สุตฺวา จ สดับแล้ว ซึ่งเสียงแห่งนางพราหมณีหัวเราะแล้วด้วย ฉพฺพณฺณานํ รํสีนํ โอภาสํ โอโลเกตฺวา จ แลดูแล้ว ซึ่งแสงสว่าง แห่งพระรัศมี ท. อันมีพรรณะ ๖ ด้วย อทฺทส ได้เห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ฯ หิ ก็ พุทฺธา นาม ชื่อ อ. พระพุทธเจ้า ท. อทสฺเสตฺวา ไม่ทรงแสดงแล้ว อตฺตานํ ซึ่งพระองค์ เหตุสมฺปนฺนานํ ชนานํ แห่ชน ท. ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยเหตุ คาเม วา ในบ้านหรือ อรญฺเญ วา หรือว่า ในป่า น ปกฺกมนฺติ ย่อมไม่เสด็จหลีกไป ฯ

พฺราหฺมโณปิ แม้ อ. พราหมณ์ ทิสฺวา ครั้นเห็นแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วตฺวา กล่าวแล้วว่า โภติ แน่ะนางผู้เจริญ อหํ อ. ฉัน ตยา ราชปุตฺตํ อาคนฺตฺวา ทฺวาเร ฐิตํ มยฺหํ อนาจิกฺขนฺติยา นาสิโต เป็นผู้อันเธอ ผู้ไม่บอกอยู่ ซึ่งพระราชบุตรผู้มีแล้ว ประทับยืนอยู่แล้วที่ประตู แก่ฉัน ให้ฉิบหายแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น กมฺมํ อ. กรรม

ภาริยํ อันหนัก เต อันเธอ กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ อาทาย
ถือเอาแล้ว อฑฺฒภุตฺตโภชนปาฏึ ซึ่งถาดแห่งโภชนะอันอันตนบริโภคแล้ว
ทั้งกึ่ง คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา
(อาห) กราบทูลแล้วว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ อหํ
อ. ข้าพระองค์ ทตฺวา ให้แล้ว อคฺคํ ทานํ ซึ่งทานอันเลิศ ฐเนสุ
ในฐานะ ท. ปญฺจสุ ๕ ภุญฺชามิ บริโภคอยู่ จ ก็ ภตฺตโกฏฺฐาโส
อ. ส่วนแห่งภัต เอโก ว ส่วนหนึ่งเทียว เม อันข้าพระองค์ ภินฺทิตฺวา
แบ่งแล้ว มชฺเฌ ในท่ามกลาง อิโต โกฏฺฐาสโต แต่ส่วนนี้ ภุตฺโต
บริโภคแล้ว ภตฺตโกฏฺฐาโส อ. ส่วนแห่งภัต เอโก ส่วนหนึ่ง อวสิฏฺโฐ
เหลือลงแล้ว (โคตโม) อ. พระโคดม ปฏิคฺคณหาตุ ของทรงรับเอา
อิทํ ภตฺตํ ซึ่งภัตนี้ เม ของข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อวตฺวา ไม่ตรัสแล้วว่า อตฺโถ อ. ความ
ต้องการ อุจฺฉิฏฺฐภตฺเตน ด้วยภัตอันเป็นเดน ตว ของท่าน น (อตฺถิ)
ย่อมไม่มี เม แก่เรา อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ ดูก่อน
พราหมณ์ อคฺคํปิ อ. ส่วนเลิศก็ดี มชฺเฌ ภินฺทิตฺวา (ตยา) ภุตฺต-
ภตฺตํปิ อ. ภัตอันอันท่าน แบ่งแล้ว ในท่ามกลาง บริโภคแล้วก็ดี
อนุจฺฉวิกํ เป็นภัตสมควร มยฺหํเอว แก่เรานั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น
จริมกภตฺตปิณฺโฑปิ แม้ อ. ก้อนแห่งภัตอันมีในเบื้องหลัง อนุจฺฉวิโก
เป็นของสมควร มยฺหํเอว แห่เรานั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น พฺราหฺมณ
ดูก่อนพราหมณ์ หิ เพราะว่า มยํ อ. เรา ท. ปรทตฺตุปชีวิโน เป็น
ผู้เข้าไปอาศัยซึ่งภัตอันอันบุคคลอื่นให้แล้วเป็นผู้โดยปกติ เปตสทิสา

เป็นผู้เช่นกับด้วยเปรต (อมฺห) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**(ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ปรทตฺตูปชีวี ผู้เข้าไปอาศัย**
**ซึ่งภัตอันอันบุคคลอื่นให้แล้วเป็นอยู่โดยปกติ ลเภถ**
**พึงได้ ปิณฺฑํ ซึ่งก้อนข้าว ยํ ใด อคฺคโต วา**
**จากส่วนเลิศหรือ มชฺฌโต วา หรือว่า จากส่วน**
**ท่ามกลาง เสสโต วา หรือว่าจากส่วนอันเหลือ**
**(โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น น อลํ เป็นผู้ไม่ควร**
**ถุตุํ เพื่ออันชมเชย (ตํ ปิณฺฑํ) ซึ่งก้อนข้าวนั้น**
**(โหติ) ย่อมเป็น นอปิ อลํ เป็นผู้แม้ไม่ควร**
**นิปจฺจขาที (ภวิตุํ) เพื่ออันเป็น เป็นผู้ติเตียน**
**แล้วเคี้ยวกิน (ตํ ปิณฺฑํ) ซึ่งก้อนข้าวนั้น**
**(โหติ ย่อมเป็น ธีรา อ. นักปราชญ์ ท. (ชเน)**
**ยังชน ท. เวทยนฺติ ย่อมให้รู้ ตํ วาปิ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุ**
**แม้นั้นบ้าง มุนิ ว่าเป็นมุนี อิติ ดังนี้ ฯ**

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ ตํ วจนํ สุตฺวา ว ฟังแล้ว ซึ่งพระ-ดำรัสนั้นเทียว ปสนฺนจิตฺโต เป็นผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว หุตฺวา เป็น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อโห โอ อจฺฉริยํ อ. ความน่าอัศจรรย์ ราชปุตฺโต อ.พระราชบุตร ทีปสามิโก นาม ชื่อว่าผู้เป็นเจ้าของแห่งประทีป อวตฺวา ไม่ตรัสแล้วว่า อตฺโถ อ. ความต้องการ อุจฺฉิฏฺจภตฺ-เตน ด้วยภัตอันเป็นแดน ตว ของท่าน น (อตฺถิ) ย่อมไม่มี เม

แก่เรา อิติ ดังนี้ วกฺขติ ย่อมตรัส เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ทฺวาเร
ฐิตโก ว ผู้ยืนอยู่แล้ว ที่ประตูเทียว ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว ปญฺหํ ซึ่ง
ปัญหาว่า โคตม ข้าแต่พระโคดม โภ ผู้เจริญ ตุมฺเห อ. พระองค์
ท. วทถ ย่อมตรัสเรียก สาวเก ซึ่งสาวก ท. อตฺตโน ของพระองค์ว่า
ภิกขุ เป็นภิกษุ อิติ ดังนี้ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ภิกฺขุ นาม ชื่อว่า
เป็นภิกษุ โหติ ย่อมเป็น กิตฺตาวตา การเณน ด้วยเหตุอันมีประมาณ
เพียงไร อิติ ดังนี้ สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อุปธาเรนฺโต ทรงใคร่ครวญอยู่ว่า ธมฺม-
เทสนา อ. พระธรรมเทศนา กถํรูปา นุ โข อันมีรูปอย่างไรหนอแล
สปฺปายา เป็นที่สบาย อิมสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์นี้ (โหติ)
ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า อิเม เทฺวปิ
ชนา อ.ชน ท. แม้สองเหล่านี้ สุณึสุ ฟังแล้ว กถํ ซึ่งถ้อยคำ (ภิกฺขูนํ)
ของภิกษุ ท. วทนฺตานํ ผู้กล่าวอยู่ว่า นามรูปํ อ. นามและรูป อิติ
ดังนี้ กสฺสปพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปะ
(มยา) นามรูปํ อวิสฺสชฺชิตฺวา ว เนสํ ชนานํ ธมฺมํ เทเสตุํ อ. อันอัน
เรา ไม่สละวิเศษแล้ว ซึ่งนามและรูปเทียว แสดงซึ่งธรรม แก่ชน ท.
เหล่านั้น วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า พฺราหฺมณ
ดูก่อนพราหมณ์ (ปุคฺคโล) อ. บุคคล อรชฺชนฺโต ผู้ไม่กำหนัดอยู่
อสชฺชนฺโต ผู้ไม่ข้องอยู่ นามรูเป ในนามและรูป ภิกฺขุ นาม ชื่อว่า
เป็นภิกษุ โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระ
คาถา อิมํ นี้ว่า

**มมายิตํ อ. การยึดถือเอาว่าเป็นของของเรา นาม-
รูปสฺมึ ในนามและรูป นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส
ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลใด สพฺพโส โดยประการ
ทั้งปวง จ อนึ่ง (โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด น
โสจติ ย่อมไม่เศร้าโศก (เตน นามรูเปน)
เพราะนามและรูปนั้น อสตา อันไม่มีอยู่ โส เว
ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้นแล (มยา) อันเรา วุจฺจติ
ย่อมเรียกว่า ภิกฺขุ เป็นภิกษุ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นามรูเป ในนามและรูป สพฺพสฺมึ ทั้งปวง ปวตฺเต อันเป็นไปแล้ว วเสน ด้วยอำนาจ ขนฺธานํ แห่งขันธ์ ท. ปญฺจนฺนํ ๕ อิติ คือ เวทนาทีนํ จตุนฺนํ ขนฺธานํ จ แห่งขันธ์ ท. ๔ มีเวทนาเป็นต้นด้วย รูปกฺขนฺธสฺส จ แห่งรูปขันธ์ด้วย (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า สพฺพโส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า คาโห อ. การยึดถือเอาว่า อหํ อ. เรา อิติ วา ดังนี้ก็ดี ว่า มมํ ของเรา อิติ วา ดังนี้ก็ดี นตฺถิ ย่อมไม่มี ยสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลใด (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า มมายิตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตสฺมึ นามรูเป ครั้นเมื่อนามและรูปนั้น ปตฺเต ถึงแล้ว ขยวยํ ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป (โย ปุคฺคโล)

อ. บุคคลใด น โสจติ ย่อมไม่เศร้าโศก คือว่า น วิหญฺญติ ย่อม
ไม่เดือดร้อนว่า รูปํ อ. รูป มม ของเรา ขณํ สิ้นไปแล้ (เวทนา)
อ. เวทนา ท. (มม) ของเรา (ขีณา) สิ้นไปแล้ว (สญฺญา) อ.
สัญญา (มม) ของเรา (ขีณา) สิ้นไปแล้ว (สงฺขารา) อ.สังขาร
ท. (มม) ของเรา (ขีณา) สิ้นไปแล้ว วิญฺญาณํ อ. วิญญาณ มม
ของเรา ขีณํ สิ้นไปแล้ว อิติ ดังนี้ คือว่า ปสฺสติ ย่อมเห็นว่า (นามรูปํ)
อ. นามและรูป ขยวยธมฺมํเอว อันมีความสิ้นไปและความเสื่อมไปเป็น
ธรรมนั่นเทียว ขีณํ สิ้นไปแล้ว อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส)
แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า อสตา จ น โสจติ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า โส ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น คือว่า เอวรูโป
ผู้มีรูปอย่างนี้ คือว่า มมายิตรหิโต ผู้เว้นแล้วจากการยึดถือเอาว่าเป็น
ของของเรา นามรูเป ในนามและรูป วิชฺชมาเนปิ แม้อันมีอยู่
อโสจนฺโต ผู้ไม่เศร้าโศกอยู่ เตน นามรูเปน เพราะนามและรูปนั้น
อสตาปิ แม้อันไม่มีอยู่ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุจฺจติ ย่อมตรัส
เรียกว่า ภิกฺขุ เป็นภิกษุ อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า
ส เว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องสัมพหุลภิกษุ

๑๘. ๗๓/๖ ตั้งแต่ สตฺถา วีสโยชนสตมตฺถเก เป็นต้นไป.

สตฺถา อ. พระศาสดา วีสโยชนสตมตฺถเก เชตวนมหาวิหาเร นิสินฺโน ว ประทับนั่งแล้ว ในมหาวิหารชื่อว่าเชตวัน ในที่สุดแห่งร้อยแห่งโยชน์ ๒๐ เทียว โอโลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว เต ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท.เหล่านั้น ววฏฺฐเปตฺวา ทรงกำหนดแล้ว ธมฺมเทสนํ ซึ่งซึ่งพระธรรมเทศนา จริยวเสน ด้วยอำนาจแห่งความประพฤติ เตสํ ภิกฺขูนํ แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ผริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี สมฺมุเข นิสีทิตฺวา กเถนฺโต วิย ผู้ราวกะว่าประทับนั่งตรัสอยู่ ในที่มีหน้าพร้อม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด เมตฺตาวิหาริ ผู้อยู่ด้วยเมตตา**
**โดยปกติ ปสนฺโน เป็นผู้เลื่อมใสแล้ว พุทฺธสาสเน**
**ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น**
**(โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น อธิคจฺเฉ พึงถึงทับ**
**ปทํ ซึ่งบท สนฺตํ อันสงบแล้ว สงฺขารูปสมํ อัน**
**เป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร สุขํ อันเป็นสุข ภิกฺขุ**
**ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ สิญฺจ จงวิด อิมํ นาวํ**
**ซึ่งเรือนี้ เต สิตฺตา นาวา อ. เรืออันอันเธอวิด**
**แล้ว เอสฺสติ จักถึง ลหุํ เร็ว ตฺวํ อ. เธอ เฉตฺวา**

**ตัดแล้ว ราคํ จ ซึ่งราคะด้วย โทสํ จ ซึ่งโทสะ ด้วย เอหิสิ จักถึง นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน ตโต กาลโต แต่กาลนั้น (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ปญฺจ ธมฺเม ฉินฺเท จ พึงตัด ซึ่งธรรม ท. ๕ ด้วย ปญฺจ ธมฺเม ชเห จ พึงละ ซึ่งธรรม ท. ๕ ด้วย ปญฺจ ธมฺเม อุตฺตริ ภาวเย จ พึงยังธรรม ท. ๕ ให้เจริญยิ่งขึ้นด้วย ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปญฺจ-สงฺคาติโค ผู้ล่วงแล้วซึ่งธรรมเป็นเครื่องข้อง ๕ (มยา) อันเรา วุจฺจติ ย่อมเรียกว่า โอฆติณฺโณ ผู้ข้ามแล้วซึ่งโอฆะ อิติ ดังนี้ ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ ฌาย จ จงเพ่งด้วย มา ปมาโท จ อย่าประมาทแล้วด้วย จิตฺตํ อ. จิต เต ของเธอ มา ภมสฺสุ จงอย่าหมุนไป กามคุเณ ในกามคุณ ตฺวํ อ. เธอ มา ปมตฺโต (หุตฺวา) คิลี อย่าเป็นผู้ประมาทแล้ว เป็น กลืนกินแล้ว โลหคุฬํ ซึ่งก้อนแห่งโลหะ ตฺวํ อ. เธอ มา ทยฺหมาโน (หุตฺวา) กนฺทิ อย่าเป็นผู้อันไฟเผาอยู่ เป็น คร่ำครวญแล้วว่า อิทํ การณํ อ. เหตุนี้ ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฌานํ อ. ฌาน นตฺถิ ย่อมไม่มี อปญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่มีปัญญา ปญฺญา อ. ปัญญา นตฺถิ ย่อมไม่มี อฌายิโน**

**ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่มีฌาน ฌานํ จ อ. ฌาน**
**ด้วย ปญฺญา จ อ. ปัญญาด้วย (อตฺถิ) มีอยู่ ยมฺหิ**
**ปุคฺคเล ในบุคคลใด โส เว ปุคฺคโล อ. บุคคล**
**นั้นแล (ฐิโต) ตั้งอยู่แล้ว นิพฺพานสนฺติเก ในที่**
**ใกล้แห่งพระนิพพาน รติ อ. ความยินดี อมานุสี**
**อันมิใช่ของมีอยู่ของมนุษย์ โหติ ย่อมมี ภิกฺขุโน**
**แก่ภิกษุ ปวิฏฺฐสฺส ผู้เข้าไปแล้ว สุญฺญาคารํ สู่**
**เรือนอันว่าง สนฺตจิตฺตสฺส ผู้มีจิตอันสงบแล้ว**
**วิปสฺสโต ผู้เห็นแจ้งอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม สมฺมา**
**โดยชอบ (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ สมฺมสติ พิจารณาอยู่**
**อุทยพฺพยํ ซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป**
**ขนฺธานํ แห่งขันธ์ ท. ยโต ยโต อาการโต โดย**
**อาการใดใด ลภติ ย่อมได้ ปีติปาโมฺชชํ ซึ่งปีติและ**
**ปราโมทย์ (ตโต ตโต อาการโต) โดยอาการ**
**นั้นนั้น ตํ ปีติปาโมชฺชลภนํ อ. อันได้ซึ่งปีติและ**
**ปราโมทย์นั้น อมตํ เป็นคุณชาตไม่ตายแล้ว**
**วิชานตํ ชนานํ ของชน ท. ผู้รู้แจ้งอยู่**
**(โหติ) ย่อมเป็น อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้**
**อินฺทฺริยคุตฺติ จ คือ อ. ความคุ้มครองซึ่งอินทรีย์**
**ด้วย สนฺตุฏฺฐิ จ คือ อ. ความยินดีด้วยดีด้วย**
**ปาฏิโมกฺเข สํวโร จ คือ อ. การสำรวม**

**ในพระปาฏิโมกข์ด้วย อาทิ เป็นเบื้องต้น ตตฺร อมตธมฺเม ในธรรมอันไม่ตายแล้วนั้น ภวติ ย่อมมี ภิกฺขุโน แก่ภิกษุ ปญฺญสฺส ผู้มีปัญญา อิธ สาสเน ในพระศาสนานี้ ตฺวํ อ. เธอ ภชสฺสุ จงคบ มิตฺเต ซึ่งมิตร ท. กลฺยาเณ ผู้ดีงาม สุทฺธาชีเว ผู้มีอาชีพอันหมดจดแล้ว อตนฺทิเต ผู้ไม่เกียจคร้านแล้ว (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ปฏิสนฺถาร-วุตฺติ พึงเป็นผู้ประพฤติในปฏิสันถาร อสฺส พึงเป็น อาจารกุสโล พึงเป็นผู้ฉลาดในอาจาระ สิยา พึงเป็น ตโต เพราะเหตุนั้น ตฺวํ อ. เธอ ปาโมชฺชพหุโล เป็นผู้มากด้วยปราโมทย์ (หุตฺวา) เป็น กริสฺสสิ จักกระทำ อนฺตํ ซึ่งที่สุด ทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล กโรนฺโตปิ แม้กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม เมตฺตากมฺมฏฺฐาเน ในกรรมฐานอันประกอบแล้วด้วยเมตตา เมตฺตาวเสน ติกจตุกฺกชฺฌานํ นิพฺพตฺติตฺวา ฐิโตปิ แม้ผู้ยังฌานอันประกอบด้วยหมวดสามและหมวดสี่ให้บังเกิดแล้ว ด้วยอำนาจแห่งเมตตา ดำรงอยู่แล้ว เมตฺตาวิหารีเอว นาม ชื่อว่าเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยเมตตานั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า เมตฺตาวิหาริ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ปน ก็ โย ภิกฺขุ อ. ภิกษุใด ปสนฺโน เป็น

ผู้เลื่อมใสแล้ว พุทฺธสาสเน ในคำสั่งสนของพระพุทธเจ้า โหติ ย่อมเป็น คือว่า โรเปติเอว ย่อมปลูก ปสาทํ ซึ่งความเลื่อมใส (พุทฺธสาสเน) ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั่นเทียว อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปสนฺโน อิติ ดังนี้ ฯ

เอตํ ปททฺวยํ อ. หมวดสองแห่งบทนี้ว่า ปทํ สนฺตํ อิติ ดังนี้ นามํ เป็นชื่อ นิพฺพานสฺส ของพระนิพพาน (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า หิ จริงอยู่ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ เอวรูโป ผู้มีรูปอย่างนี้ อธิคจฺฉติ ย่อมถึงทับ คือว่า วินฺทติเอว ย่อมประสพนั่นเทียว นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน สนฺติโกฏฺฐาสํ อันเป็นส่วนแห่งความสงบ สงฺขารูปสมํ อันชื่อว่าเป็นที่เข้าไปสงบแห่งสังขาร สพฺพสงฺขารานํ อุปสนฺตตาย เพราะความที่แห่งสังขารทั้งปวง ท. เป็นธรรมชาตเข้าไปสงบแล้ว ลทฺธนามํ อันมีชื่ออันได้แล้วว่า สุขํ เป็นสุข อิติ ดังนี้ (ตสฺส นิพฺพานสฺส) ปรมสุขตาย เพราะความที่แห่งพระนิพพานนั้น เป็นธรรมชาตเป็นสุขอย่างยิ่ง อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ สิญฺจิตฺวา วิดแล้ว ฉฑฺเฑนฺโต ทิ้งอยู่ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกํ ซึ่งน้ำคือมิจฉาวิตก สิญฺจ ชื่อว่าจงวิด นาวํ ซึ่งเรือ อิมํ นี้ คือว่า อตฺตภาวสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าอัตภาพ (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สิญฺจ ภิกฺขุ อิมํ นาวํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า หิ เหมือนอย่างว่า นาวา อ.เรือ ภริตา อันเต็มแล้ว มหาสมุทฺเท อุทกสฺสเอว ด้วยน้ำในมหาสมุทรนั่นเทียว

สิตฺตา ชื่อว่าอันอันบุคคลวิดแล้ว ฉิทฺทานิ ปิทหิตฺวา อุทกสฺส (ปุคฺคเลน) สิตฺตตาย เพราะความที่แห่งน้ำ เป็นน้ำอันบุคคลปิดแล้ว ซึ่งช่อง ท. วิดแล้ว สลฺลหุกา เป็นเรือเบาพร้อม หุตฺวา เป็น อโนสีทิตฺวา ไม่จมลงแล้ว มหาสมุทฺเท ในมหาสมุทร คจฺฉติ ย่อมไป สุปฏฺฏนํ สู่ท่า สีฆํ เร็ว ยถา ฉันใด อยํ อตฺตภาวนาวา อ. เรือคืออัตภาพนี้ ตวอปิ แม้ของเธอ มิจฺฉาวิตกฺกอุทกภริตา อันเต็มแล้วด้วยน้ำคือมิจฉาวิตก (เต) สิตฺตา ชื่อว่าอันอันเธอวิดแล้ว จกฺขุทฺวาราทีนิ ฉิทฺทานิ สํวเรน ปิทหิตฺวา อุปฺปนฺนสฺส มิจฺฉาวิตกฺกอุทกสฺส (ตยา) สิตฺตตาย เพราะความที่แห่งน้ำคือมิจฉาวิตก อันเกิดขึ้นแล้ว เป็นน้ำอันเธอปิดแล้วซึ่งช่อง ท. มีช่องคือจักษุเป็นต้น ด้วยความสำรวม วิดแล้ว สลฺลหุกา เป็นเรือเบาพร้อม (หุตฺวา) เป็น อโนสีทิตฺวา ไม่จมลงแล้ว สํสารวฏฺเฏ ในสังสารวัฏ คมิสฺสติ จักถึง นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน พระคาถาว่า สิตฺตา เต ลหุเมสฺสติ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. เธอ ฉินฺท จงตัด ราคโทสพนฺธนานิ ซึ่งเรื่องผูกพันคือราคะและโทสะ ท. ฉินฺทิตฺวา ครั้นตัดแล้ว เอตานิ ราคโทสพนฺธนานิ ซึ่งเครื่องผูกพันคือราคะและโทสะ ท. เหล่านั้น ปตฺโต จักเป็นผู้ถึงแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (ภวิสฺสสิ) จักเป็น เอหิสิ ชื่อว่าจักถึง นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน อนุปาทิเสสํ อันมีขันธบัญจกอันกรรมกิเลสเข้าไปยึดถือเหลืออยู่หามิได้ ตโต กาลโต แต่กาลนั้น คือว่า อปรภาเค ในกาลเป็นส่วนอื่นอีก

อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า เฉตฺวา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า (ภิกฺขุ) อ. ภิกษุ ฉินฺเทยฺย พึงตัด ปญฺโจรมฺภาคิยสญฺโญชนานิ ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องประกอพร้อมอันมีในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ท. เหฏฺฐาอปายสมฺปาปกานิ อันยังสัตว์ให้ถึงพร้อมซึ่งอบายในภายใต้ เหฏฺฐามคฺคตฺตเยน ด้วยหมวดสามแห่งมรรคในภายใต้ ปาเท พทฺธรชฺชุกํ ปุริโส สตฺเถน (ฉินฺทนฺโต) วิย ราวกะ อ.บุรุษ ตัดอยู่ ซึ่งเชือกอันอันบุคคลผูกแล้ว ที่เท้า ด้วยศัสตรา (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปญฺจ ฉินฺเท อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ชเหยฺย พึงละ คือว่า ปชเหยฺย พึงละขาด อตฺโถ อ. อธิบายว่า ฉินฺเทยฺย พึงตัด อิติ ดังนี้ ปญฺจุทฺธมฺภาคิย-สญฺโญชนานิ ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบพร้อมอันมีในส่วนเบื้องบน ๕ ท. อุปริเทวโลกสมฺปาปกานิ อันยังสัตว์ให้ถึงพร้อมซึ่งเทวโลกในเบื้องบน อรหตฺตมคฺเคน ด้วยอรหัตมรรค ปุริโส คีวาย พทฺธรชฺชุกํ (ฉินฺทนฺโต) วิย ราวกะ อ. บุรุษ ตัดอยู่ ซึ่งเชือกอันอันบุคคลผูกแล้วที่คอ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ปญฺจ ชเห อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปญฺจินฺทฺริยานิ ยังอินทรีย์ ๕ ท. สทฺธาทีนิ มีศรัทธาเป็นต้น ภาเวยฺย พึงให้เจริญ อุตฺตรึ ยิ่งขึ้น ปหานตฺถาย เพื่อประโยชน์แห่อันละ อุทฺธมฺภาคิยสญฺโญชนานํ ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบพร้อมอันมีในเบื้องบน ท. (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ปญฺจ จุตฺตริ ภาวเย อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต

มีอยู่ ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปญฺจสงฺคาติโค ชื่อว่าผู้ก้าวล่วงแล้ว ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องข้อง อติกฺกมเนน เพราะอันก้าวล่วง ราคโทสโมหมานทิฏฺฐิสงฺคานํ ซึ่งกิเลสเป็นเครื่องข้องคือราคะและโทสะและโมหะและมานะและทิฏฐิ ท. ปญฺจนฺนํ ๕ (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียกว่า โอฆติณฺโณ ผู้ข้ามแล้วซึ่งโอฆะ อิติ ดังนี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปญฺจสงฺคาติโค อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า (โส ภิกฺขุ) อ. ภิกษุนั้น (สตฺถารา) อันพระศาสดา วุจฺจติ ย่อมตรัสเรียกว่า จตฺตาโร โอเฆ ติณฺโณเอว ผู้ข้ามแล้ว ซึ่งโอฆะ ท. ๔ นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํ อ. เธอ ทฺวินฺนํ ฌานานํ วเสน ฌาย จเอว จงเพ่งด้วยอำนาจ แห่งฌาน ท. ๒ ด้วยนั่นเทียว กายกมฺมาทีสุ กมฺเมสุ (อตฺตโน) อปฺปมตฺตวิหาริตาย มา ปมชฺชิ จ ชื่อว่าอย่าประมาทแล้ว เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อันไม่ประมาทแล้ว ในกรรม ท. มีกายกรรมเป็นต้นด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ฌาย ภิกฺขุ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จ อนึ่ง จิตฺตํ อ. จิต เต ของเธอ มา ภมตุ จงอย่าหมุนไป กามคุเณ ในกามคุณ ปญฺจวิเธ อันมีอย่าง ๕ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ภมสฺสุ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิ ก็ (ชนา) อ. ชน ท. ปมตฺตา ผู้ประมาทแล้ว ปมาเทน ด้วยความประมาท สติโวสฺสคฺคลกฺขเณน อันมีการปล่อยลงซึ่งสติเป็นลักษณะ คิลนฺติ ย่อมกลืนกิน โลหคุฬํ

ซึ่งก้อนแห่งโลหะ ตตฺตํ อันร้อนแล้ว นิรเย ในนรก เตน การเณน
เพราะเหตุนั้น อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมกล่าว ตํ กะเธอ ตฺวํ อ. เธอ
มา ปมตฺโต หุตฺวา โลหคุฬํ คิลิ อย่าเป็นผู้ประมาทแล้ว เป็น กลืน
กินแล้ว ซึ่งก้อนแห่งโลหะ มา นิรเย ทยฺหมาโน (หุตฺวา) กนฺทิ
อย่าเป็นผู้อันไฟเผาอยู่ ในนรกเป็น คร่ำครวญแล้วว่า อิทํ การณํ อ.
เหตุนี้ ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น อิทํ การณํ อ. เหตุนี้
ทุกฺขํ เป็นทุกข์ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส)
แห่งบทว่า มา โลหคุฬํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ฌานํ นาม ชื่อ อ. ฌาน นตฺถิ ย่อม
ไม่มี อปฺปญฺญสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่มีปัญญา วายามปฺปญฺญาย
ด้วยปัญญาอันเป็นเหตุพยายาม ฌานุปฺปาทิกาย อันประกอบด้วยการยัง
ฌานให้เกิดขึ้น (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า
นตฺถิ ฌานํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า จ ก็ ปญฺญา อ. ปัญญา วุตฺตลกฺขณา
อันมีลักษณะอันอันพระศาสดาตรัสแล้วว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ สมาหิโต ผู้
ตั้งมั่นด้วยดีแล้ว ชานาติ ย่อมรู้ ปสฺสติ ย่อมเห็น ยถาภูตํ ตามความ
เป็นแล้วอย่างไร อิติ ดังนี้ นตฺถิ ย่อมไม่มี อชฺฌายนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส
แก่บุคคลผู้ไม่เพ่งอยู่ (อิติ) ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่ง
บทว่า นตฺถิ ปญฺญา อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อิทํ อุภยํปิ ฌานปญฺญาสงฺขาตํ อ. ฌาน
และปัญญาแม้ทั้งสองนี้ อตฺถิ มีอยู่ ยมฺหิ ปุคฺคลมฺหิ ในบุคคลใด โส

ปุคฺคโล อ. บุคคลนั้น ฐิโตเอว ชื่อว่าตั้งอยู่แล้วนั่นเทียว สนฺติเก ในที่ใกล้ นิพฺพานสฺสเอว แห่งพระนิพพานนั่นเทียว อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กิสฺมิญฺจิเอว วิวิตฺโตกาเส กมฺมฏฺฐานํ อวิชหิตฺวา กมฺมฏฺฐานมนสิกาเรน นิสินฺนสฺส ผู้ไม่ละวิเศษ ซึ่งกรรมฐาน แล้วนั่งแล้ว ด้วยการกระทำไว้ในใจซึ่งกรรมฐาน ในโอกาสอันสงัดแล้ว บางแห่งนั่นเทียว (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า สุญฺญาคารํ ปวิฏฺฐสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า นิพฺพุตจิตฺตสฺส ผู้มีจิตอันดับแล้ว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สนฺตจิตฺตสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า รติ อ. ความยินดี อมานุสี อันเป็นของมิใช่ของมีอยู่ของมนุษย์ วิปสฺสนาสงฺขาตา อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าวิปัสสนา รติ อ. ความยินดี ทิพฺพาปิ แม้อันเป็นทิพ อฏฺฐาสมาปตฺติสงฺขาตา อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าสมาบัติ ๘ โหติ ย่อมมี อตฺโถ อ. อธิบายว่า อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น อิติ ดังนี้ วิปสฺสนฺตสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้เห็นแจ้งอยู่ ธมฺมํ ซึ่งธรรม เหตุนา โดยเหตุ คือว่า การเณน โดยการณ์ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า สมฺมา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า กโรนฺโต กระทำอยู่ กมฺมํ ซึ่งกรรม อารมฺมเณสุ ในอารมณ์ ท. อฏฺฐตฺตึสาย ๓๘ อากาเรน โดยอาการ

เยน เยน ใดใด คือว่า ปุเรภตฺตาทีสุ กาเลสุ ยสฺมึ ยสฺมึ อตฺตนา อภิรุจิเต กาเล (กมฺมํ กโรนฺโต) วา กระทำอยู่ ซึ่งกรรม ในกาล ท. มีกาลก่อนแต่กาลแห่งภัตเป็นต้นหนา ในกาลใดใด อันอันตนชอบใจยิ่งแล้วหรือ อภิรุจิเต กมฺมฏฺฐาเน กมฺมํ กโรนฺโต วา หรือว่า กระทำอยู่ซึ่งกรรม ในกรรมฐาน อันอันตนชอบใจเฉพาะแล้ว สมฺมสติ ชื่อว่าย่อมพิจารณา (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระ-คาถาว่า ยโต ยโต สมฺมสติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ ปญฺจวีสติยา ลกฺขเณหิ อุทยํ จ ซึ่งความเกิดขึ้น แห่งขันธ์ ท. ๕ โดยลักษณะ ท. ๒๕ ด้วย (ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ) ปญฺจวีสติยาเอว ลกฺขเณหิ วยํ จ ซึ่งความเสื่อมไปแห่งขันธ์ ท. ๕ โดยลักษณะ ท. ๒๕ นั่นเทียวด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อุทยพฺพยํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สมฺมสนฺโต เมื่อพิจารณา อุทยพฺพยํ ซึ่งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ขนฺธานํ แห่งขันธ์ ท. เอวํ อย่างนี้ ลภติ ชื่อว่าย่อมได้ ธมฺมปีตึ จ ซึ่งปีติในธรรมด้วย ธมฺมปาโมชฺชํ จ ซึ่งความปราโมทย์ในธรรมด้วย (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปีติปาโมชฺชํ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า นามรูเป ครั้นเมื่อนามและรูป สปฺปจฺจเย อันเป็นไปกับด้วยปัจจัย ปากเฏ เป็นสภาพปรากฏแล้ว หุตฺวา เป็น อุปฏฺฐหนฺเต เข้าไปตั้งอยู่ ตํ ปีติปาโมชฺชํ อ. ปีติและปราโมทย์นั้น อุปฺปนฺนํ อันเกิดขึ้นแล้ว อมตํเอว ชื่อว่าเป็นอมตะ วิชานตํ ชนานํ

ของชน ท. ผู้รู้แจ้งอยู่ คือว่า ปณฺฑิตานํ ของบัณฑิต ท. นั่นเทียว (ตสฺส ปีติปาโมชฺชสฺส) อมตมหานิพฺพานสมฺปาปกตฺตา เพราะความที่แห่งปีติและปราโมทย์นั้น เป็นธรรมชาตยังสัตว์ให้ถึงพร้อมซึ่งมหา-นิพพานอันเป็นอมตะ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อมตํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อยํ ธมฺโม อ. ธรรมนี้ อาทิ เป็นเบื้องต้น (โหติ) ย่อมเป็น คือว่า อิทํ ปีติปาโมชฺชํ อ. ปีติและปราโมทย์นี้ ปุพฺพฏฺฐานํ เป็นฐานะมีในเบื้องต้น โหติ ย่อมเป็น ตตฺถ แห่งพระคาถาว่า ตตฺรายมาทิ ภวติ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปณฺฑิตภิกฺขุโน แก่ภิกษุผู้เป็นบัณฑิต อิมสฺมึ สาสเน ในพระศาสนานี้ (อิติ) ดังนี้ (ปทฑฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า อิธ ปญฺญสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

อิทานิ ในกาลนี้ (สตฺถา) อ. พระศาสดา ทสฺเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ปุพฺพฏฺฐานํ ซึ่งฐานะอันมีในเบื้องต้น วุตฺตํ อันอันพระองค์ตรัสแล้วว่า อาทิ เป็นเบื้องต้น อิติ ดังนี้ ตํ นั้น อาห ตรัสแล้ว (วจนํ) ซึ่งพระดำรัสอันมีคำว่า อินฺทฺริยคุตฺติ อ. การคุ้มครองซึ่งอินทรีย์ อิติอาทึ ดังนี้เป็นต้น น หิ จริงอยู่ จตุปาริสุทฺธิสีลํ อ. ศีลคือความบริสุทธิ์ ๔ ปุพฺพฏฺฐานํ นาม ชื่อว่าฐานะอันมีในเบื้องต้น ฯ อินฺทฺริยสํวโร อ. การสำรวมซึ่งอินทรีย์ อินฺทฺริยคุตฺติ อิติ ชื่อว่าการคุ้มครองซึ่งอินทรีย์ ตตฺถ คาถายํ ในพระคาถานั้น ฯ

จตุปจฺจยสนฺโตโส อ. ความยินดีด้วยดีด้วยปัจจัย ๔ สนฺตุฏฺฐิ อิติ ชื่อว่าความสันโดษ ฯ อาชีวปาริสุทฺธิ จเอว อ. ความบริสุทธิ์แห่งอาชีพด้วยนั่นเทียว ปจฺจยสนฺนิสฺสิตํ สีลํ จ อ. ศีลอันอาศัยแล้วซึ่งปัจจัยด้วย (สตฺถารา) อันพระศาสดา กถิตํ ตรัสแล้ว เตน สนฺตุฏฺฐิ อิติ ปเทน ด้วยบทว่า สนฺตุฏฺฐิ ดังนี้นั้น ฯ

(ภิกฺขุสฺส) ปาริปูริการิตา อ. ความที่แห่งภิกษุเป็นผู้มีปกติกระทำให้บริบูรณ์ เชฏฺฐกสีเล ในศีลอันเจริญที่สุด ปาฏิโมกฺขสงฺขาเต อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าพระปาฏิโมกข์ (สตฺถารา) อันพระศาสดา กถิตา ตรัสแล้ว (ปเทน) ด้วยบทว่า ปาฏิโมกฺเข อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. เธอ วชฺเชตฺวา จงเว้นแล้ว อปฺปฏิรูปสหาเย ซึ่งสหายผู้ไม่สมควร ท. วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺเต ผู้มีการงานอันสละวิเศษแล้ว ภชสฺสุ จงคบ คือ เสวสฺสุ จงเสพ กลฺยาณมิตฺเต ซึ่งมิตรผู้ดีงาม ท. สุทฺธาชีเว ชื่อว่าผู้มีอาชีพอันหมดจดแล้ว (อตฺตโน) สารชีวิตตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีชีวิตอันเป็นสาระ อกุสีเต ชื่อว่าผู้ไม่เกียจคร้านแล้ว ชงฺฆพลํ นิสฺสาย ชีวิตกปฺปนาย เพราะอันอาศัยซึ่งกำลังแห่งแข้ง แล้วสำเร็จซึ่งชีวิต อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า มิตฺเต ภชสฺสุ กลฺยาเณ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปฏิสนฺถารวุตฺติ พึงเป็นผู้ชื่อว่าประพฤติในปฏิสันถาร (อตฺตโน) สมฺปนฺนวุตฺติตาย เพราะความที่แหงตนเป็นผู้มีความประพฤติอันถึงพร้อมแล้ว อามิสปฏสนฺถาเรน จ ด้วย

อามิสปฏิสันถารด้วย ธมฺมปฏิสนฺถาเรน จ ด้วยธรรมปฏิสันถารด้วย อสฺส พึงเป็น (อิติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา ว่า ปฏิสนฺถารวุตฺยสฺส อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปฏิสนฺถารการโก พึงเป็นผู้กระทำซึ่ง ปฏิสันถาร ภเวยฺย พึงเป็น อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า สีลํปิ แม้ อ. ศีล อาจาโร ชื่อว่าอาจาระ วตฺตปฺปฏิวตฺตํปิ แม้ อ. วัตรและวัตรอันสมควร อาจาโร ชื่อว่า อาจาระ กุสโล พึงเป็นผู้ฉลาด สิยา พึงเป็น อตฺโถ อ. อธิบายว่า เฉโก พึงเป็นผู้เฉียบแหลม ภเวยฺย พึงเป็น อิติ ดังนี้ ตตฺถ อาจาเร ในอาจาระนั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า อาจารกุสโล อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อรรถว่า ตฺวํ อ. เธอ ปาโมชฺชพหุโล ชื่อว่าเป็นผู้มาก ด้วยความปราโมทย์ ธมฺมปาโมชฺเชน เพราะความปราโมทย์ในธรรม อุปฺปนฺเนน อันเกิดขึ้นแล้ว ปฏิสนฺถารวุตฺติโต จ จากการประพฤติ ในปฏิสันถารด้วย อาจารโกสลฺลโต จ จากความเป็นแห่งบุคคลผู้ฉลาดใน อาจาระด้วย ตโต นั้น หุตฺวา เป็น กริสฺสสิ จักกระทำ อนฺตํ ซึ่งที่สุด วฏฺฏทุกฺขสฺส แห่งทุกข์ในวัฏฏะ สกลสฺสอปิ แม้ทั้งสิ้น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ตโต ปาโมชฺชพหุโล อิติ ดังนี้ ฯ

ปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบ คาถาสุ ในพระคาถา ท. อิมาสุ เหล่านี้ สตฺถารา เทสิตาสุ อันอันพระศาสดาทรงแสดงแล้ว

เอวํ อย่างนี้หนา คาถาย แห่งพระคาถา เอกเมกิสฺสา คาถาหนึ่ง คาถาหนึ่ง ภิกฺขุสตํ อ. ร้อยแห่งภิกษุ เอกเมกํ หนึ่งหนึ่ง ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห พร้อม ปฏิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสัมภิทา ท. (อตฺตโน) นิสินฺนนิสินฺนฏฺฐาเนเอว ในที่แห่งตนนั่งแล้วและนั่งแล้วนั่นเทียว อพฺภุคฺคนฺตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว เวหาสํ สู่เวหาส เต ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม้ทั้งปวง อติกฺกมิตฺวา ก้าวล่วงแล้ว กนฺตารํ ซึ่งกันดาร วีสโยชนสติกํ อันประกอบด้วยร้อยแห่งโยชน์ ๒๐ อากาเสนเอว โดยอากาศนั่นเทียว วณฺเณนฺตา พรรณนาอยู่ สรีรํ ซึ่งพระสรีระ สุวณฺณวณฺณํ อันมีวรรณะเพียงดังว่าวรรณะแห่งทอง ตถาคตสฺส ของพระตถาคต วนฺทึสุ ถวายบังคมแล้ว ปาเท ซึ่งพระบาท ท. อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องพระนังคลกูฏเถระ

๑๙. ๘๒/๑๕ ตั้งแต่ อถ นํ ภิกฺขู ตตฺถ อภิณฺหํ คจฺฉนฺตํ เป็นต้นไป

อถ ครั้งนั้น ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ เถรํ ซึ่งพระเถระนั้น คจฺฉนฺตํ ผู้ไปอยู่ ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้น อภิณฺหํ เนือง ๆ ปุจฺฉึสุ ถามแล้วว่า นงฺคลกูฏตฺเถร แน่ะนังคลกูฏเถระ อาวุโส ผู้มีอายุ ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉสิ ย่อมไป เยตฺถ ฐาเน ในที่นั้น กสฺมา เพราะเหตุอะไร อิติ ดังนี้ ฯ โส นงฺคลกูฏตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่านังคลกูฏะนั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อหํ อ. ผม คจฺฉามิ ย่อมไป สนฺติกํ สู่สำนัก อาจริยสฺส ของอาจารย์ อิติ ดังนี้ ปาปุริ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ กติปาหสฺสเอว ต่อวันแม้เล็กน้อยนั่นเทียว ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. กโรนฺตา เมื่อจะกระทำ เกลึ ซึ่งการเยาะเย้ย สทฺธึ กับ เต เถเรน ด้วยพระเถระนั้น อาหํสุ กล่าวแล้วว่า นงฺคลกูฏตฺเถร แน่ะนังคลกูฏเถระ อาวุโส ผู้มีอายุ วิจรณมคฺโค อ. หนทางอันเป็นที่เที่ยวไป ตว แห่งท่าน อวลญฺโช วิย เป็นเพียงดังว่าไม่มีเครื่องใช้สอย ชาโต เกิดแล้ว ตฺวํ อ. ท่าน น คจฺฉสิ มญฺเญ ชะรอยจะไม่ไป สนฺติกํ สู่สำนัก อาจริยสฺส ของอาจารย์ อิติ ดังนี้ ฯ (เถโร) อ. พระเถระ (อาห) กล่าวแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อาม ขอรับ มยํ อ. ผม ท. สํสคฺเค ครั้นเมื่อความเกี่ยวข้อง สติ มีอยู่ อคมิมฺหา ได้ไปแล้ว ปน แต่ว่า อิทานิ ในกาลนี้ สํสคฺโค อ. ความเกี่ยวข้อง โน อันผม ท.

ฉินฺโน ตัดแล้ว เตน การเณน เพราะเหตุนั้น มยํ อ. ผม ท. น คจฺฉาม ย่อมไม่ไป อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า เอโส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อภูตํ วจนํ ซึ่งคำอันไม่มีแล้ว พฺยากโรติ ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ อรหตฺตผลํ ซึ่งอรหัตผลอันบุคคลพึงรู้ทั่ว อิติ ดังนี้ อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น สตฺถุ แด่พระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อาม เออ ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา โจเทตฺวา ตักเตือนแล้ว อตฺตานํ ซึ่งตน อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว ปตฺโต บรรลุแล้ว มตฺถกํ ซึ่งที่สุด ปพฺพชิตกิจฺจสฺส แห่งกิจของบรรพชิต อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**ตฺวํ อ. เธอ โจทย จงตักเตือน อตฺตานํ ซึ่งตน**
**อตฺตนา ด้วยตน ปฏิมํส จงพิจารณา เอตํ อตฺตานํ**
**ซึ่งตนนั่น อตฺตนา ด้วยตน ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ**
**โส ตฺวํ อ. เธอนั้น อตฺตคุตฺโต เป็นผู้มีตนอัน**
**คุ้มครองแล้ว สติมา เป็นผู้มีสติ (หุตฺวา) เป็น**
**วิหาหิสิ จักอยู่ สุขํ เป็นสุข อตฺตา หิ อ. ตนแล**
**นาโถ เป็นที่พึ่ง อตฺตโน ของตน (โหติ) ย่อม**
**เป็น อตฺตา ว อ. ตนเทียว คติ เป็นคติ อตฺตโน**
**ของตน (โหติ) ย่อมเป็น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น**

**ตฺวํ อ. เธอ สํยม จงสงวน อตฺตานํ ซึ่งตน**

**วาณิโช อิว ราวกะ อ. พ่อค้า (สํยเมนฺโต)**

**สงวนอยู่ อสฺสํ ซึ่งม้า ภทฺรํ ตัวเจริญ อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ตฺวํ อ. เธอ โจทย จงตักเตือน อตฺตานํ ซึ่งตน อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว คือว่า (อตฺตานํ) ยังตน สารย จงให้ระลึก (อตฺตนา ว) ด้วยตนเทียว (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า โจทยตฺตานํ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปริวีมํส จงพิจารณา อตฺตานํ ซึ่งตน อตฺตนา ว ด้วยตนเทียว (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปฏิมํเส อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ โส ตฺวํ อ. เธอนั้น เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ อตฺตคุตฺโต ชื่อว่าเป็นผู้มีตนอันคุ้มครองแล้ว (ตสฺส อตฺตโน) อตฺตนา ว คุตฺตตาย เพราะความที่แห่งตนนั้น เป็นสภาพอันตนคุ้มครองแล้ว ด้วยคนเทียว สติมา ชื่อว่าเป็นผู้มีสติ (อตฺตโน) อุปฏฺฐิตสฺสติตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้แล้ว หุตฺวา เป็น วิหริสฺสสิ จักอยู่ สุขํ เป็นสุข สพฺพิริยาปเถสุ ในอิริยาบถทั้งปวง ท. อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า โส อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อวสฺสโย เป็นที่พำนัก คือว่า ปติฏฺฐา เป็นที่ตั้งเฉพาะ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า นาโถ อิติ ดังนี้ ฯ (ปโร ปุคฺคโล อ. บุคคลอื่น โก หิ ใครแล นาโถ พึงเป็นที่พึ่ง

ภเวยฺย พึงเป็น) ฯ (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปติฏฺฐาย ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อตฺตภาเว ในอัตภาพ ปรสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลอื่น น สกฺกา ไม่อาจ ภวิตุํ เพื่ออันเป็น กุสลํ กตฺวา สคฺคปรายเนน วา เป็นผู้กระทำ ซึ่งกุศลแล้วมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้าหรือ มคฺคํ ภาเวตฺวา สจฺฉิกตผเลน วา หรือว่า เป็นผู้ยังมรรคให้เจริญแล้วมีผลอันกระทำให้แจ้งแล้ว ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น อตฺโถ อ. อธิบายว่า ปโร ชโน อ. ชนอื่น โก หิ นาม ชื่อว่าใครแล นาโถ พึงเป็นที่พึ่ง ภเวยฺย พึงเป็น อิติ ดังนี้ (โหติ) ย่อมมี ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อตฺตา ว อ. ตนเทียว คติ เป็นคติ คือว่า ปติฏฺฐา เป็นที่ตั้งเฉพาะ คือว่า สรณํ เป็นที่ระลึก อตฺตโน ของตน (โหติ) ย่อมเป็น ยสฺมา เหตุใด ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (วาณิโช) อ. พ่อค้า นิสฺสาย อาศัยแล้ว ภทฺรํ อสฺสํ ซึ่งม้าตัวเจริญ คือว่า อสฺสชานียํ ซึ่งม้าตัวอาชาไนย ตํ นั้น ปตฺถยนฺโต ปรารถนาอยู่ ลาภํ ซึ่งลาภ ปริจฺฉินฺทิตฺวา กำหนดแล้ว วิสมฏฺฐานจารํ ซึ่งการเที่ยวไปในที่อันมีความสม่ำเสมอไปปราศแล้ว ตสฺส อสฺสสฺส แห่งม้านั้น นหาเปนฺโต ยังม้าให้อาบอยู่ โภเชนฺโต ยังม้าให้บริโภคอยู่ ติกฺขตฺตุํ ๓ ครั้ง ทิวสสฺส ต่อวัน สํยเมติ ชื่อว่าย่อมสงวน คือว่า ปฏิชคฺคติ ชื่อว่าย่อมประคับประคอง ยถา ฉันใด ตฺวํปิ แม้ อ. เธอ นิวาเรนฺโต เมื่อห้าม อุปฺปาทํ ซึ่งความเกิดขึ้น อกุสลสฺส แห่งอกุศล อนุปฺปนฺนสฺส อันไม่เกิดขึ้นแล้ว ปชหนฺโต เมื่อละ อุปฺปนฺนํ อกุสลํ ซึ่งอกุศลอันเกิดขึ้นแล้ว สติสมฺโมเสน เพราะความหลงพร้อมแห่งสติ สํยม ชื่อว่า

จงสงวน คือว่า โคปย ชื่อว่าจงคุ้มครอง อตฺตานํ ซึ่งตน เอวํ ฉันนั้น เอวํ ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนี้ สนฺเต มีอยู่ ตฺวํ อ.เธอ อธิคมิสฺสสิ จักถึงทับ โลกิยโลกุตฺตรวิเสสํ ซึ่งคุณวิเศษอันเป็นโลกิยและโลกุตระ กตฺวา กระทำ ปรมชฺฌานํ ซึ่งปฐมฌาน อาทึ ให้เป็นต้น อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตสฺมา อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องพระวักกลิเถระ

๒๐. ๘๕/๕ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา นายํ ภิกฺขุ สํเวคํ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า อยํ ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว สํเวคํ ซึ่งความสังเวช น พุชฺฌิสฺสติ จักไม่รู้สึก อิติ ดังนี้ วสฺสูปนายิกาย ครั้นเมื่อดิถีอันเป็นที่นำเข้าไปสู่กาลฝน อุปกฏฺฐาย ใกล้เข้ามาแล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคหํ สู่เมืองราชคฤห์ ปณาเมติ ทรงขับไล่อยู่ นํ วกฺกลิตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าวักกลินั้น (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า วกฺกลิ ดูก่อนวักกลิ ตฺวํ อ. เธอ อเปหิ จงหลีกไปเถิด อิติ ดังนี้ วสฺสูปนายิกทิวเส ในวันแห่งดิถีเป็นที่นำเข้าไปสู่กาลฝน ฯ โส วกฺกลิตฺเถดร อ. พระเถระชื่อว่าวักกลินั้น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า สตฺถา อ. พระศาสดา น อาลปติ ย่อมไม่ทรงรับสั่ง มํ กระเรา อิติ ดังนี้ อสกฺโกนฺโต เมื่อไม่อาจ ฐาตุํ เมื่ออันดำรงอยู่ สมฺมุเข ในที่มีหน้าพร้อม สตฺถุ ต่อพระศาสดา เตมาสํ ตลอดกาลประกอบด้วยเดือนสาม (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร มยฺหํ ของเรา ชีวิเตน ด้วยชีวิต อหํ อ. เรา อตฺตานํ ยังตนปาเตสฺสามิ จักให้ตก ปพฺพตา จากภูเขา อิติ ดังนี้ อภิรุหิ ขึ้นไป

เฉพาะแล้ว คิชฺฌกูฏํ สู่ภูเขาชื่อว่า คิชฌกูฏ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ญตฺวา ทรงทราบแล้ว กิลมนภาวํ ซึ่งความเป็นคือความลำบาก ตสฺส วกฺกลิตฺเถรสฺส แห่งพระเถระชื่อว่าวักกลินั้น (จินฺเตตฺวา) ทรงพระดำริแล้วว่า อยํ ภิกฺขุ อ. ภิกษุนี้ อลภนฺโต เมื่อไม่ได้ อสฺสาสํ ซึ่งความเบาใจ สนฺติกา จากสำนัก มม ของเรา อุปนิสฺสยํ ยังอุปนิสัย มคฺคผลานํ แห่งมรรคและผล ท. นาเสยฺย พึงให้ฉิบหาย อิติ ดังนี้ มุญฺจิ ทรงเปล่งแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี ทสฺเสตุํ เพื่ออันทรงแสดง อตฺตานํ ซึ่งพระองค์ ฯ อถ ครั้งนั้น โสโก อ. ความเศร้าโศก ตาวมหนฺโตปิ แม้อันใหญ่เพียงนั้น ปหียิ เสื่อมไปแล้ว ปฏฺฐาย จำเดิม อสฺส วกฺกลิตฺเถรสฺส สตฺถุ ทิฏฺฐกาลโต แต่กาลแห่งพระศาสดา ผู้อันพระเถระชื่อว่าวักกลินั้นเห็นแล้ว ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุกฺขตฬากํ โอฆเน ปูเรนฺโต วิย ทรงเป็นผู้เพียงดังว่า ยังสระอันแห้ง ให้เต็มอยู่ ด้วยห้วงน้ำ (หุตฺวา) เป็น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปาโมชฺชพหุโล ผู้มากด้วยปราโมทย์**
**ปสนฺโน เลื่อมใสแล้ว พุทฺธสาสเน ในคำสั่งสอน**
**ของพระพุทธเจ้า อธิคจฺเฉ พึงถึงทับ ปทํ ซึ่งบท**
**สนฺตํ อันสงบแล้ว สงฺขารูปสมํ อันเป็นที่เข้าไป**
**สงบแห่งสังขาร สุขํ อันเป็นสุข อิติ ดังนี้**

พลวปฺปีติปาโมชฺชํ อุปฺปาเทตุํ เพื่ออันยังปีติและปราโมทย์อันมีกำลังให้เกิดขึ้น เถรสฺส แก่พระเถระ ฯ

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ ปาโมชฺชพหุโล ผู้มากด้วยความปราโมทย์ ปกติยาปิ แม้โดยปกติ โรเปติ ย่อมปลูก ปสาทํ ซึ่งความเลื่อมใส พุทฺธสาสเน ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โส ภิกฺขุ อ. ภิกษุนั้น ปสนฺโน เลื่อมใสแล้ว เอวํ อย่างนี้ อธิคจฺเฉยฺย พึงถึงทับ นิพฺพานํ ซึ่งพระนิพพาน พุทฺธสาสเน ในพระพุทธศาสนา ลทฺธนามํ อันมีชื่ออันได้แล้วว่า ปทํ อ. บท สนฺตํ อันสงบแล้ว สงฺขารูปสมํ อันเป็นที่เข้าไปเข้าไปสงบแห่งสังขาร สุขํ อันเป็นสุข อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

จ ปน ก็แล สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ครั้นตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ ปสาเรตฺวา ทรงเหยียดออกแล้ว หตฺถํ ซึ่งพระหัสถ์ วกฺกลิตฺเถรสฺส แก่พระเถระชื่อว่าวักกลิ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**วกฺกลิ ดูก่อนวักกลิ ตฺวํ อ. เธอ เอหิ จงมา มา**
**ภายิ อย่ากลัวแล้ว โอโลเกหิ จงแลดู กถาคตํ**
**ซึ่งตถาคต อหํ อ. เรา อุทฺธริสฺสามิ จักยกขึ้น ตํ**
**ซึ่งเธอ (ปุคฺคโล) อิว ราวกะ อ. บุคคล**
**(อุทฺธรนฺโต) ยกขึ้นอยู่ กุญฺชรํ ซึ่งช้าง สนฺนํ**

**ตัวจมลงแล้ว ปงฺเก ในเปือกตม วกฺกลิ ดูก่อน**
**วักกลิ ตุวํ อ. เธอ เอหิ จงมา มา ภายิ อย่า**
**กลัวแล้ว โอโลเกหิ จงแลดู ตถาคตํ ซึ่งตถาคต**
**อหํ อ. เรา อุทฺธริสฺสามิ จักยกขึ้น ตํ ซึ่งเธอ**
**(ปุคฺคโล) อิว ราวกะ อ. บุคคล (อุทฺธรนฺโต)**
**ยกขึ้นอยู่ จนฺทิมํ ซึ่งพระจันทร์ ราหุคฺคิตํ อัน**
**อันราหูจับแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ**

โส วกฺกลิตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าวักกลินั้น พลวปฺปีตึ ยัง ปีติอันมีกำลังว่า ทสพโล เม ทิฏฺโฐ จ อ. พระทศพล อันเราเห็น แล้วด้วย เอหิ อิติ อวฺหานํ (เม) ลทฺธํ จ อ. พระดำรัสว่า อ. เธอ จงมา ดังนี้ อันเรา ได้แล้วด้วย อิติ ดังนี้ อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิด ขึ้นแล้ว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า (มยา) อันเรา คนฺตพฺพํ พึงไป กุโต นุ โข ฐานโต โดยที่ไหนหนอแล อิติ ดังนี้ อปสฺสนฺโต เมื่อไม่เห็น คมนมคฺคํ ซึ่งหนทางอันเป็นที่ไป อุปฺปติตฺวา เหาะขึ้น ไปแล้ว อากาเส ในอากาศ สมฺมุเข อันมีหน้าพร้อม ทสพลสฺส ต่อ พระทศพล ปฐมปาเท ครั้นเมื่อเท้าที่หนึ่ง ปพฺพเต ฐิเตเอว ตั้งอยู่ แล้ว บนภูเขานั่นเทียว อาวชฺชนฺโต รำพึงถึงอยู่ สตฺถารา วุตฺตคาถํ ซึงพระคาถาอันอันพระศาสดาตรัสแล้ว วิกฺขมฺเภตฺวา ข่มแล้ว ปีตึ ซึ่งปีติ อากาเสเอว ในอากาศนั่นเทียว ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห พร้อม ปฏิสมฺภิทาหิ ด้วยปฏิสัม- ภิทา ท. ตถาคตํ วนฺทมาโน ว ถวายบังคมอยู่ ซึ่งพระศาสดาเทียว

โอตริตฺวา ข้ามลงแล้ว อฏฺฐาสิ ได้ยืนอยู่แล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ฐเปสิ ทรงตั้งไว้แล้ว นํ วกฺกลิตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าวักกลินั้น อคฺคฏฺฐาเน ในฐานะอันเลิศ สทฺธาธิมุตฺตานํ ภิกฺขูนํ กว่าภิกษุ ท. ผู้หลุดพ้นแล้วด้วยศรัทธา อิติ ดังนี้แล ฯ

เรื่องสุมนสามเณร

๒๑. ๙๖/๓ ตั้งแต่ โส สาธูติ อุปชฺฌายํ วนฺทิตฺวา เป็นต้นไป.

โส สามเณโร อ. สามเณรนั้น (สมฺปฏิจฺฉิตฺวา) รับพร้อมแล้วว่า สาธุ อ. ดีละ อิติ ดังนี้ วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว อุปชฺฌายํ ซึ่งพระอุปัชฌาย์ อพฺภุคฺคนฺตฺวา เหาะขึ้นไปแล้ว เวหาสํ สู่เวหาส อคมาสิ ได้ไปแล้ว ฐานํ ตลอดที่ ปญฺจโยชนสตํ อันมีร้อยแห่งโยชน์ห้าเป็นประมาณ ฯ ปน ก็ ตํทิวสํ ในวันนั้น นาคราชา อ. นาคผู้พระราชา นาคนาฏกปริวุโต ผู้อันนาคนักฟ้อนแวดล้อมแล้ว กีฬิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันเล่น อุทกกีสํ เล่นซึ่งน้ำ โหติ ยิมเป็น ฯ โส นาคราชา อ. นาคผู้พระราชานั้น สามเณรํ คจฺฉนฺตํ ทิสฺวา ว เห็นแล้ว ซึ่งสามเณร ผู้มีอยู่เที่ยว กุชฺฌิ โกรธแล้วว่า อยํ มุณฺฑกสมโณ อ. สมณะผู้โล้นนี้ โอกิรนฺโต วิจรติ ย่อมเที่ยวไปโปรยอยู่ ปาทปํสุ ซึ่งฝุ่นทีเท้า อตฺตโน ของตน มตฺถเก บนกระหม่อม มม ของเรา อาคโต จักเป็นผู้มาแล้ว ปานียตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่น้ำอันควรดื่ม อโนตตฺเต ที่สระชื่อว่าอโนดาด ภวิสฺสติจักเป็น อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ. เรา น ทสฺสามิ จักไม่ให้ ปานียํซึ่งน้ำอันควรดื่ม อสฺส มุณฺฑกสมณสฺส แก่สมณะผู้โล้นนั้น อิติ ดังนี้ปิทหิตฺวา นิปชฺชิ นอนปิดแล้ว อโนตตฺตทหํ ซึ่งสระชื่อว่าอโนดาด

ปญฺญาสโยชนิกํ อันประกอบด้วยโยชน์ห้าสิบ ผเณน ด้วยพังพาน ปิทหนฺโต ปุคฺคโล วิย ราวกะ อ. บุคคลปิดอยู่ อุกฺขลึ ซึ่งหม้อข้าว มหาปาติยา ด้วยถาดใบใหญ่ ฯ

สามเณโร อ. สามเณร นาคราชสฺส อาการํ โอโลเกตฺวา ว แลดูแล้ว ซึ่งอาการ ของนาคผู้พระราชาเทียว ญตฺวา ทราบแล้วว่า อยํ นาคราชา อ. นาคผู้พระราชานี้ กุทฺโธ โกรธแล้ว อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**นาคราช ดูก่อนนาคผู้พระราชา อุคฺคเตช ผู้มีเดช**
**อันกล้า มหพฺพล ผู้มีกำลังอันมาก ตฺวํ อ. ท่าน**
**สุโณหิ จงฟัง (วจนํ) ซึ่งคำ เม ของข้าพเจ้า**
**ตฺวํ อ. ท่าน เทหิ จงให้ ปานียฆฏํ ซึ่งหม้อแห่ง**
**น้ำอันควรดื่ม เม แก่ข้าพเจ้า อหํ อ. ข้าพเจ้า**
**อาคโต เป็นผู้มาแล้ว เภสชฺชตฺถํ เพื่อเภสัช**
**อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ**

นาคราชา อ. นาคผู้พระราชา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**มหานที อ. แม่น้ำอันใหญ่ คงฺคา นาม ชื่อว่า**
**คงคา ทิสาภาเค ในส่วนแห่งทิศ ปุรตฺถิมสฺมึ อัน**
**มีในเบื้องหน้า อปฺเปติ ย่อมไหลไป มหาสมุทฺทํ**
**สู่มหาสมุทร ตฺวํ อ. ท่าน หร จงนำไป ปานียํ**

**ซึ่งน้ำอันควรดื่ม ตโต คงฺคาโต จากแม่น้ำชื่อว่า**
**คงคานั้นเถิด อิติ ดังนี้ ฯ**

สามเณโร อ. สามเณร สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อยํ นาคราชา อ. นาคผู้พระราชานี้ น ทสฺสติ จักไม่ให้ อิจฺฉาย ตามคามปรารถนา อตฺตโน แห่งตน อหํ อ. เรา กตฺวา จักกระทำแล้ว พลการํ กระทำด้วยกำลัง ชานาเปตฺวา ยัง นาคผู้พระราชาให้ทราบแล้ว มหานุภาวํ ซึ่งอานุภาพอันใหญ่ อภิ-ภวิตฺวา จักครอบงำแล้ว อิมํ นาคราชานํ ซึ่งนาคผู้พระราชานี้ คณฺหิสฺสามิ จักดักเอา ปานียํ ซึ่งน้ำอันควรดื่ม อิติ ดังนี้ วตฺวา กล่าวแล้วว่า มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อุปชฺฌาโย อ. พระอุปัชฌาย์ มํ ยังข้าพเจ้า อาหราเปติ ย่อมให้นำมา ปานียํ ซึ่งน้ำอันควรดื่ม อโนตตฺตโต ว จากสระชื่อว่าอโนดาดเทียว เตน การเณน เพราะเหตุนั้น อหํ อ. ข้าพเจ้า หริสฺสามิ จักนำไป อิทํเอว ปานียํ ซึ่งน้ำอันควรดื่มนี้นั่นเทียว ตฺวํ อ. ท่าน อเปหิ จงหลีกไปเถิด มา คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**อหํ อ. ข้าพเจ้า หาสฺสํ จักนำไป ปานียํ ซึ่งน้ำ**
**อันควรดื่ม อิโต ว อโนตตฺตโต จากสระชื่อว่า**
**อโนดาดนี้เทียว อหํ อ. ข้าพเจ้า อตฺถิโก เป็นผู้**
**มีความต้องการ อิมินา ว อโนตตฺตปานีเยน ด้วย**

**น้ำอันควรดื่มจากสระชื่อว่าอโนดาดนี้เทียว อมฺหิ**

**ย่อมเป็น ยทิ ผิว่า ถามพลํ อ. เรี่ยวแรงและกำลัง**

**อตฺถิ มีอยู่ไซร้ นาคราช ดูก่อนนาคผู้พระราชา**

**ตฺวํ อ. ท่าน นิวารย จงห้ามเถิด อิติ ดังนี้ ฯ**

อถ ครั้งนั้น นาคราชา อ. นาคผู้พระราชา อาห กล่าวแล้วว่า

**สามเณร แน่ะสามเณร สเจ ถ้าว่า วิกฺกมฺโปริสํ**

**อ. ความเป็นแห่งบุรุษผู้พากเพียร ตว ของท่าน อตฺถิ**

**มีอยู่ไซร้ อหํ อ. ข้าพเจ้า อภินนฺทามิ ย่อมชอบ**

**ใจยิ่ง วาจํ ซึ่งวาจา เต ของท่าน ตฺวํ อ. ท่าน**

**หรสฺสุ จงนำไป ปานียํ ซึ่งน้ำอันควรดื่ม มม**

**ของข้าพเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ นํ สามเณรํ กะ**

**สามเณรนั้น ฯ**

เรื่องพระสารีบุตรเถระ

**๒๒. ๑๑๒/๙** ตั้งแต่ ภิกฺขู อุชฺฌายึสุ กินฺนาเมตํ เป็นต้นไป.

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. อุชฺฌายึสุ โพนทนาแล้วว่า เอตํ การณํ อ. เหตุนั้น กึ นาม ชื่ออะไร สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร เยน พฺราหฺมเณน ปหโฏ ผู้อันพราหมณ์ใดประหารแล้ว นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว เคเห ในเรือน ตสฺสเอว พฺราหฺมณสฺส ของพราหมณ์นั้นนั่นเทียว คเหตฺวา รับเอาแล้ว ภิกฺขํ ซึ่งภิกษา อาคโต มาแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น น ลชฺชิสฺสติ จักไม่ละอาย กสฺสจิ ต่อใคร ๆ ปฏฺฐาย จำเดิม เถรสฺส (พฺราหฺมเณน) ปหฏกาลโต แต่กาลแห่งพระเถระอันพราหมณ์ประหารแล้ว (โส พฺราหฺมโณ) อ.พราหมณ์นั้น โปเถนฺโต วิจริสฺสติ จักเที่ยวไปโบยอยู่ อวเสเส ภิกฺขู ซึ่งภิกษุ ท. ผู้เหลือลง อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำ กาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี

(เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ ปหรนฺโต นาม ชื่อว่าผู้ประหารอยู่ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ นตฺถิ ย่อมไม่มี ปน แต่ว่า สมณพฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ ผู้เป็นสมณะ คิหิพฺราหฺมเณน ปหโฏ จักเป็นผู้อันพราหมณ์ผู้เป็น คฤหัสถ์ประหารแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็น โกโธ นาม ชื่อ อ. ความ โกรธ เอโส นั่น คจฺฉติ ย่อมถึง สมุคฺฆาตํ ซึ่งอันถอนขึ้นด้วยดี อนาคามิมคฺเคน ด้วยอนาคามิมรรค อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรง แสดง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ น ปหเรยฺย ไม่พึง**
**ประหาร พฺราหฺมณสฺส ต่อพราหมณ์ น มุญฺเจถ**
**ไม่ควรจอง (เวรํ) ซึ่งเวร อสฺส พฺราหฺมณสฺส**
**ต่อพราหมณ์นั้น (อหํ) อ. เรา (ครหามิ) ย่อม**
**ติเตียน หนฺตารํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ผู้ประหาร**
**พฺราหฺมณสฺส ซึ่งพราหมณ์ ธิ แท้ (พฺราหฺมโณ)**
**อ. พราหมณ์ มุญฺจติ ย่อมจอง (เวรํ) ซึ่งเวร**
**ยสฺส พฺราหมฺณสฺส ต่อพราหมณ์ใด (อหํ) อ. เรา**
**(ครหามิ) ย่อมมติเตียน (ตํ พฺราหฺมณํ) ซึ่ง**
**พราหมณ์นั้น ตโต ธิ ปหรณกพฺราหฺมณโต**

**กว่าพราหมณ์ผู้ประหารนั้นแท้ อานิเสโธ อ. ความเกียดกัน มนโส ซึ่งใจ ปิเยหิ อารมฺมเณหิ จากอารมณ์ ท. อันเป็นที่รัก ยํ ใด เอตํ อานิเสธนํ อ. ความเกียดกันนั่น เสยฺโย เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า น กิญฺจิ ไม่น้อย พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ (โหติ) ย่อมเป็น หึสมโน อ. ใจอันระกอบแล้วด้วยความเบียดเบียน นิวตฺตติ ย่อมกลับได้ ยโต ยโต วตฺถุโต จากวัตถุใดใด ทุกขํ อ. ทุกข์สมฺมติเอว ย่อมสงบนั่นเทียว ตโต ตโต วตฺถุโต เพราะวัตถุนั้นนั้น อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ขีณาสวพฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ผู้เป็นพระขีณาสพ ชานนฺโต รู้อยู่ว่า อหํ อ. เรา อสฺมิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ น ปหเรยฺย ไม่พึงประหาร ขีณาสวสฺส พฺราหฺมณสฺส วา ต่อพราหมณ์ผู้เป็นขีณาสพหรือ อญฺญสฺส พฺราหฺมณสฺส วา หรือว่าต่อพราหมณ์อื่น (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า ปหเรยฺย อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า ขีณาสวพฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ผู้เป็นขีณาสพ โสปิ แม้นั้น (คิหิพฺราหฺมเณน) ปหโฏ ผู้อันพราหมณ์ผู้เป็นคฤหัสถ์ประหารแล้ว น มุญฺเจถ ไม่ควรจอง เวรํ ซึ่งเวร อสฺส คิหิพฺราหฺมณสฺส ต่อพราหมณ์ผู้เป็นคฤหัสถ์นั้น ปหริตฺวา จิตสฺส ผู้

ประหารแล้ว จึงยืนอยู่แล้ว คือว่า น กเรยฺย ไม่ควรกระทำ โกปํ ซึ่งความโกรธ ตสฺมึ คิหิพฺราหฺมเณ ในพราหมณ์ผู้เป็นคฤหัสถ์นั้น อิติ ดังนี้ (ปทฺทฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า นาสฺส มุญฺเจถ อิติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า อหํ อ. เรา ครหามิ ย่อมติเตียน หนฺตารํ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ผู้ประหาร ขีณาสวพฺราหฺมณสฺส ซึ่งพราหมณ์ผู้เป็นขีณาสพ (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ธิ พฺราหฺมณสฺส อติ ดังนี้ ฯ

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ปน ก็ โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ปฏิปฺปหรนฺโต ประหารตอบอยู่ ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ปหรนฺตํ ผู้ประหารอยู่ มุญฺจติ ชื่อว่าย่อมจอง เวรํ ซึ่งเวร อุปริ ในเบื้องบน ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น อหํ อ. เรา ครหามิเอว ย่อมติเตียน นั่นเทียว ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ตโตปิ ปหรณกปุคฺคลโต กว่า บุคคลผู้ประหารแม้นั้น (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ตโต ธิ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า อกฺโกสนฺตํ ปุคฺคลํ อปฺปจฺจกฺโกสนํ วา อ. การไม่ด่าตอบ ซึ่งบุคคลผู้ด่าอยู่หรือ ปหรนฺตํ ปุคฺคลั อปฺปฏิปฺปหรณํ วา หรือว่า อ. การไม่ประหารตอบ ซึ่งบุคคลผู้ประหารอยู่ ขีณาสวสฺส แห่งพระขีณาสพ ยํ ใด เอตํ อปฺปจฺจกฺโกสนปฺปฏิปฺปหรณํ อ. การไม่ด่าตอบและการไม่ประหารตอบนั่น เสยฺโย เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า น กิญฺจิ ไม่น้อย คือว่า อปฺปมตฺตกเสยฺโย เป็นคุณ

ชาตประเสริฐกว่ามีประมาณน้อย โหติ ย่อมเป็น น หามิได้ ตสฺส ขีณาสวพฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ผู้เป็นขีณาสพนั้น อถโข ที่แท้ (เอตํ อปฺปจฺจกฺโกสนปฺปฏิปฺปหรณํ) อ. การไม่ด่าตอบและการไม่ประหารตอบนั่น เสยฺโย เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า อธิมตฺตํเอว มีประมาณยิ่งนั่นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า เอตทกิญฺจิ เสยฺโย อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิ ก็ โกธุปฺปาโท อ. ความเกิดขึ้นแห่งความโกรธ ปิโย นาม ชื่อว่าอารมณ์เป็นที่รัก มนโส แห่งใจ โกธนสฺส ปุคฺคลสฺส แห่งบุคคลผู้โกรธโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น ปน ก็ (เอโส โกธนปุคฺคโล) อ. บุคคลผู้โกรธโดยปกตินั่น อปรชฺฌติ จะผิด มาตาปิตูสุปิ ในมารดาและบิดา ท. ก็ดี พุทฺธาทีสุปิ ปณฺฑิเตสุ ในบัณฑิต ท. มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นก็ดี เตหิ ปิเยหิ อารมฺมเณหิ เพราะอารมณ์ ท. อันเป็นที่รัก เหล่านั้น ตสฺมา เพราะเหตุนั้น นิเสโธ อ. ความเกียดกัน มนโส ซึ่งใจ เตหิ ปิยารมฺมเณหิ จากอารมณ์อันเป็นที่รัก ท. เหล่านั้น คือว่า นิคฺคโห อ. การข่ม จิตฺตสฺส ซึ่งจิต อุปฺปชฺชมานสฺส อันเกิดขึ้นอยู่ โกธวเสน ด้วยอำนาจแห่งความโกรธ อสฺส โกธนสฺส แห่งบุคคลผู้โกรธโดยปกตินั้น โย ใด เอตํ นิเสธนํ อ. ความเกียดกันนั่น เสยฺโย เป็นคุณชาตประเสริฐกว่า น กิญฺจิ ไม่น้อย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถาว่า ยทานิเสโธ มนโส ปิเยหิ อิติ ดังนี้ ฯ

โกธมโน อ.ใจอันประกอบแล้วด้วยความโกรธ หึสมโน อิติ

ชื่อว่าใจอันประกอบแล้วด้วยความเบียดเบียน ฯ โส โกธมโน อ. ใจอันประกอบแล้วด้วยความโกรธนั้น ตสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลนั้น คจฺฉนฺโต เมื่อจะถึง สมุคฺฆาตํ ซึ่งการถอนขึ้นด้วยดี อนาคามิมคฺเคน ด้วยอนาคามิมรรค นิวตฺตติ ชื่อว่าย่อมกลับได้ ยโต ยโต วตฺถุโต จากวัตถุใดใด ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า วฏฺฏทุกขํ อ. ทุกข์ในวัฏฏะ สกลํปิ แม้ทั้งสิ้น นิวตฺตติเอว ย่อมกลับได้นั่นเทียว ตโต ตโต วตฺถุโต เพราะวัตถุนั้นนั้น อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า ตโต ตโต อิติ ดังนี้ ฯ

๒๓. ๑๑๕/๑๖ ตั้งแต่ โส กิรายสฺมา อสฺสชิตฺเถรสฺส เป็นต้นไป.

กิร ได้ยินว่า โส อายสฺมา สารีปุตฺตตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร ผู้มีอายุนั้น สุณาติ ย่อมสดับว่า เถโร อ. พระเถระวสติ ย่อมอยู่ ยสฺสํ ทิสายํ ในทิศใด อิติ ดังนี้ ปฏฺฐาย จำเดิม (อตฺตโน) อสฺสชิตฺเถรสฺส สนฺติเก ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ ปตฺตกาลโต แต่กาลแห่งโสดาปัตติผลอันอันตนสดับแล้ว ซึ่งธรรม ในสำนัก ของพระเถระชื่อว่าอัสสชิ บรรลุแล้ว ปคฺคยฺห ประคองแล้ว อญฺชลึ ซึ่งอัญชลี ตโต ทิสโต โดยทิศนั้น นิปชฺชิ นอนแล้ว

กตฺวา กระทำ สีลํ ซึ่งศีรษะ ตโต ว ทิสโต โดยทิศนั้นเทียว ฯ ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า สารีปุตฺโต อ. พระเถระชื่อว่าสารีบุตร มิจฺฉาทิฏฺฐิโก ผู้มีความเห็นผิด นมสฺสมาโน วิจรติ ย่อมเที่ยวไปนอบน้อมอยู่ ทิสา ซึ่งทิศ ท. อชฺชอปิ แม้ในวันนี้ อิติ ดังนี้ อาโรเจสุํ กราบทูลแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น ตถาคตสฺส แก่พระตถาคต ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา ปกฺโกสาเปตฺวา ทรงยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า สารีปุตฺต ดูก่อนสารีบุตร กิร ได้ยินว่า ตฺวํ อ. เธอ นมสฺสมาโน วิจรสิ ย่อมเที่ยวไปนอบน้อมอยู่ ทิสา ซึ่งทิศ ท. สจฺจํ จริงหรือ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตุมฺเห ว อ. พระองค์ ท.เทียว ชานาถ ย่อมทรงทราบ นมสฺสนภาวํ วา ซึ่งความเป็นคืออันนอบน้อมหรือ อนมสฺสนภาวํ วา หรือว่า ซึ่งความเป็นคืออันไม่นอบน้อม ทิสา ซึ่งทิศ ท. มม แห่งข้าพระองค์ อิติ ดังนี้ (เตน เถเรน) อันพระเถระนั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สารีปุตฺโต อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร น นมสฺสติ ย่อมไม่นอบน้อม ทิสา ซึ่งทิศ ท. ปน แต่ว่า (สารีปุตฺโต) อ. ภิกษุชื่อว่าสารีบุตร นมสฺสติ ย่อมนอบน้อม อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ อตฺตโน ของตน อสฺสชิตฺเถรสฺส สนฺติกา ธมฺมํ สุตฺวา โสตาปตฺติผลํ (อตฺตโน) ปตฺตตาย เพราะความที่แห่งโสดาปัตติผลอันอันตนเป็นผู้สดับแล้ว ซึ่งธรรม จากสำนัก ของพระเถระชื่อว่าอัสสชิ บรรลุแล้ว หิ

เพราะว่า ภิกฺขุ อ. ภิกษุ นิสฺสาย อาศัยแล้ว ยํ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ใด วิชานาติ ย่อมรู้แจ้ง ธมฺมํ ซึ่งธรรม โส อาจริโย อ. อาจารย์นั้น เตน ภิกฺขุนา อันภิกษุนั้น สกฺกจฺจํ มนสฺสิตพฺโพเอว พึงนอบน้อม โดยเคารพนั่นเทียว พฺราหฺมเณน อคฺคิ (นมสฺสิยมาโน) วิย ราวกะ อ. ไฟ อันอันพราหมณ์ นอบน้อมอยู่ อิติ ดังนี้ เทเสนฺโต เมื่อจะทรงแสง ธมฺมํ ซึ่ง ธรรม อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**(ปุคฺคโล) อ. บุคคล วิชาเนยฺย พึงรู้แจ้ง ธมฺมํ**
**ซึ่งธรรม สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิตํ อันอันพระสัมมา-**
**สัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว ยมฺหา อาจริยา จาก**
**อาจารย์ใด มนสฺเสยฺย พึงนอบน้อม ตํ อาจริยํ**
**ซึ่งอาจารย์นั้น สกฺกาจฺจํ โดยเคารพ พฺราหฺมโณ**
**อิว ราวกะ อ. พราหมณ์ (นมสฺสมาโน) นอบ**
**น้อมอยู่ อคฺคิหุตฺตํ ซึ่งการบูชาซึ่งไฟ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ นมสฺสติ นอบน้อมอยู่ อคฺคิหุตฺตํ ซึ่งการบูชาซึ่งไฟ สกฺกจฺจํ โดยเคารพ สมฺมาปริจรเณน จเอว ด้วยการบำเรอ โดยชอบ ด้วยนั่นเทียว อญฺชลิกมฺมาทีหิ กิจฺเจหิ จ ด้วยกิจ ท. มีการกระทำซึ่งอัญชลีเป็นต้นด้วย ยถา ฉันใด (ปุคฺคโล) อ. บุคคล วิชาเนยฺย พึงรู้แจ้ง ธมฺมํ ซึ่งธรรม ตถาคตปฺปเวทิตํ อันอันพระตถาคตทรงยังมหาชนให้รู้ทั่วแล้ว

ยมฺหา อาจริยา จากอาจารย์ใด นมสฺเสยฺย พึงนอบน้อม ตํ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์นั้น สกฺกจฺจํ โดยเคารพ เอวํ ฉันนั้น อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อคฺคิหุตฺตํว อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องกุหกพราหมณ์

๒๔. ๑๑๙/๖ ตั้งแต่ ตาปโส มํสํ ขาทิตฺวา ว รสตณฺหาย เป็นต้นไป.

ตาปโส อ. ดาบส มํสํ ขาทิตฺวา ว เคี้ยวกินแล้ว ซึ่งเนื้อเทียว รสตณฺหาย พทฺโธ ผู้อันความอยากในรส ผูกพันแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้วว่า มํสํ นาม ชื่อ อ. เนื้อ เอตํ นั่น ก็ เป็นเนื้ออะไร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้วว่า (เอตํ มํสํ) อ. เนื้อนั่น โคธมํสํ เป็นเนื้อของเหี้ย (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ จริตฺวา เที่ยวไปแล้ว ภิกฺขาย เพื่อภิกษา คเหตฺวา รับเอาแล้ว สปฺปิทธิกฏุกภณฺฑาทีนิ วตฺถูนิ ซึ่งวัตถุ ท. มีเนยใสและนมส้มและสิ่งของอันเป็นเครื่องเผ็ดเป็นต้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ปณฺณสาลํ สู่บรรณศาลา ฐเปสิ วางไว้แล้ว เอกมนฺเต ณ ที่สุดข้างหนึ่ง ฯ ปน ก็ โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชา วิหรติ อยู่อยู่ วมฺมิเก ในจอมปลวก เอกสฺมึ แห่งหนึ่ง อวิทูเร ณ ที่ไม่ไกล ปณฺณสาลาย แต่บรรณศาลา ฯ โส โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชานั้น อาคจฺฉติ ย่อมมา วนฺทิตุํ เพื่ออันจบ ตาปสํ ซึ่งดาบส กาลํ ตลอดกาล กเลน ตามกาล ฯ

ปน ก็ ตํทิวสํ ในวันนั้น เอโส ตาปโส อ. ดาบสนั่น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อหํ อ. เรา วธิสฺสามิ จักฆ่า ตํ โดยราชานํ

ซึ่งเหี้ยผู้พระราชานั้น อิติ ดังนี้ ปฏิจฺฉาเทตฺวา ปกปิดแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งท่อนไม้ นิสีทิ นั่งแล้ว นิทฺทายนฺโต วิย เพียงดังว่าประพฤติหลับอยู่ ฐาเน ในที่ อวิทูเร อันไม่ไกล ตสฺส วมฺมิกสฺส แห่งจอบปลวกนั้น ฯ โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชา นิกฺขมิตฺวา ออกไปแล้ว วมฺมิกโต จากจอมปลวก อาคจฺฉนฺโต มาอยู่ สนฺติกํ สู่สำนัก ตสฺส ตาปสสฺส ของดาบสนั้น สลฺลกฺเขตฺวา กำหนดแล้ว อาการํ ซึ่งอาการ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า อชฺช ในวันนี้ อากาโร อ. อาการ อาจริยสฺส ของอาจารย์ เม อันเรา น รุจฺจติ ย่อมไม่ชอบใจ อิติ ดังนี้ นิวตฺติ กลับแล้ว ตโต ว ฐานโต จากที่นั้นเทียว ฯ ตาปโส อ. ดาบส ญตฺวา ทราบแล้ว นิวตฺตนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันกลับ ตสฺส โคธรญฺโญ แห่งเหี้ยผู้พระราชานั้น ขิปิ ขว้างไปแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งท่องไม้ มรณตฺถาย เพื่อประโยชน์แห่อันตาย ตสฺส โคธรญฺโญ แห่งเหี้ยผู้พระราชานั้น ฯ ทณฺโฑ อ. ท่อนไม้ วิรชฺฌิตฺวา ตโต พลาดไปแล้ว ฯ

โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชา ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว วมฺมิกํ สู่จอมปลวก นีหริตฺวา นำออกแล้ว สิสํ ซึ่งศีรษะ ตโต วมฺมิกโต จากจอมปลวกนั้น โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ (อตฺตโน) อาคตมคฺคํ ซึ่งหนทางแห่งตนมาแล้ว อาห กล่าวแล้วว่า

**อหํ อ. ข้าพเจ้า มญฺญมาโน สำคัญอยู่ ตํ ซึ่งท่าน**
**อสญฺญตํ ผู้ไม่สำรวมแล้ว สมณํ ว่าเป็นสมณะ**

**อุปคญฺฉึ เข้าไปหาแล้ว ตฺวํ อ. ท่าน อสฺสมโณ เป็นผู้ไม่ใช่สมณะ (อสิ) ย่อมเป็น โส ตฺวํ อ. ท่านนั้น ปาหาสิ ได้ประหารแล้ว มํ ซึ่งข้าพเจ้า ทณฺเฑน ด้วยท่อนไม้ ยถา โดยประการใด ตถา โดยประการนั้น ทุมฺเมธ แน่ะท่านผู้มีปัญญาชั่ว กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เต ของท่าน ชฏาหิ ด้วยชฎา ท. กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เต ของท่าน อชินสาฏิยา ด้วยผ้าอันอันบุคคลกระทำแล้วด้วยหนังเสือ อพฺภนฺตรํ อ. ภายใน เต ของท่าน คหนํ เป็นธรรมชาตรกชัฏ (โหติ) ย่อม เป็น ตฺวํ อ. ท่าน ปริมชฺชสิ ย่อมขัดเกลา พาหิรํ ในภายนอก อิติ ดังนี้**

ตาปสํ กะดาบส ฯ

อถ ครั้นนั้น ตาปโส อ. ดาบส อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า **โคธ ดูก่อนเหี้ย ตฺวํ อ. ท่าน เอหิ จงมา นิวตฺตสฺสุ จงกลับมา ภุญฺช จงบริโภค โทนํ ซึ่งข้าวสุก สาลีนํ แห่งข้าวสาลี ท. เตลํ จ อ. น้ำมันด้วย โลณํ จ อ. เกลือด้วย เม ของเรา อตฺถิ มีอยู่ ปิปฺผลิ อ. ดีปลี มยฺหํ ของเรา ปหูตํ เพียงพอแล้ว อิติ ดังนี้**

ปโลเภตุํ เพื่ออันประเล้าประโลม นํ โคธราชานํ ซึ่งเหี้ยผู้พระราชา นั้น สนฺตเกน ด้วยวัตถุอันเป็นของมีอยู่ อตฺตโน ของตน ฯ

โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชา สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำ นั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน กเถสิ กล่าวแล้ว ยถา ยถา โดยประการใด โดยประการใด เม ปลายิตุกามตา ว อ.ความที่แห่งข้าพเจ้าเป็นผู้ใคร่เพื่ออันหนีไปเทียว โหติ ย่อมมี ตถา ตถา โดยประการนั้น โดยประการนั้น อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**เอโส อหํ อ. ข้าพเจ้านั่น ปเวกฺขามิ จักเข้าไป**
**วมฺมิกํ สู่จอมปลวก สตโปริสํ อันมีบุรุษมีร้อย**
**เป็นประมาณ ภิยฺโย ยิ่ง เตลํ จ อ. น้ำมันด้วย**
**โลณํ จ อ. เกลือด้วย เต ของท่าน กึ เป็น**
**อะไร อาสิ ได้เป็นแล้ว ปิปฺผลิ อ. ดีปลี อหิตํ**
**เป็นของไม่เกื้อกูล มยฺหํ แก่ข้าพเจ้า (โหติ)**
**ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ**

จ ปน ก็แล (โคธราชา) อ. เหี้ยผู้พระราชา วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อาห กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า อกาสึ ได้กระทำแล้ว สมณสญฺญํ ซึ่งความหมายรู้ว่าเป็นสมณะ ตยิ ในท่าม กาลํ สิ้นกาล เอตฺตกํ อันมีประมาณเท่านี้ อิทานิ ในกาลนี้ ทณฺโฑ อ. ท่อนไม้ เต อันท่าน ขิตฺโต ขว้างไปแล้ว (อตฺตโน) มํ ปหริตุ-

กามตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นใครเพื่ออันประหาร ซึ่งข้าพเจ้า ตฺวํ อ. ท่าน อสฺสมโณ เป็นผู้ไม่ใช่สมณะ ชาโต เกิดแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น ตสฺส ทณฺฑสฺส (ตยา) ขิตฺตกาลโตเอว แต่กาลแห่งท่อนไม้นั้นอันอันท่านขว้างไปแล้วนั่นเทียว กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ทุปฺปญฺญสฺส ผู้มีปัญญาชั่ว ตาทิสสฺส ผู้เช่นกับด้วยท่าน ชฏาหิ ด้วยชฎา ท. กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร อชินจมฺเมน ด้วยหนังของเสือเหลือง สขุเรน อันเป็นไปกับด้วยเล็บหิ เพราะว่า อพฺภนฺตรํ อ. ภายใน เต ของท่าน คหนํ เป็นธรรมชาตรกชัฏ (โหติ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. ท่าน ปริมชฺชสิ ย่อมขัดเกลาเกวลํ พาหิรํเอว ในภายนอก อย่างเดียวนั่นเทียว อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา อาหริตฺวา ครั้นทรงนำมาแล้ว อิมํ อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้วนี้ วตฺวา ตรัสแล้วว่า เอโส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นี้ ตาปโส เป็นดาบส กุหโก ผู้หลอกลวง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ตทา ในกาลนั้น ปน ส่วนว่า โคธราชา อ. เหี้ยผู้พระราชา (ตทา) ในกาลนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนตฺวา ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว ทสฺเสนฺโต เมื่อจะทรงแสดง ตทา โคธปณฺฑิเตน ตสฺส ตาปสสฺส นิคฺคหิตการณํ ซึ่งเหตุแห่งดาบสนั้นผู้อันเหี้ยตัวฉลาดข่มขี่แล้ว ในกาลนั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**ทมฺเมธ ดูก่อนบุคคลผู้มีปัญญาชั่ว กึ ปโยชนํ**
**อ. ประโยชน์อะไร เต ของเธอ ชฏาหิ ด้วยชฎา**
**ท. กึ โยชนํ อ. ประโยชน์อะไร เต ของเธอ**
**อชินสาฏิยา ด้วยผ้าอันอันบุคคลกระทำแล้วด้วยหนัง**
**ของเสือเหลือง อพฺภนฺตรํ อ. ภายใน เต ของเธอ**
**คหนํ เป็นธรรมชาตรกชัฏ (โหติ) ย่อมเป็น**
**ตฺวํ อ. เธอ ปริมชฺชสิ ย่อมขัดเกลา พาหิรํ ใน**
**ภายนอก อิติ ดังนี้ ฯ**

(อตฺโถ) อ. อรรถว่า ทุปฺปญฺญ ดูก่อนบุคคลผู้มีปัญญาทราม อมฺโภ ผู้เจริญ กึ อตฺโถ อ. ประโยชน์อะไร ตว ของเธอ ตว สุพทฺธาหิปิ อิมาหิ ชฏาหิ จ ด้วยชฎา ท. เหล่านี้ แม้อันอันเธอผูกไว้ดีแล้วด้วย สขุราย นิวตฺถาย อิมาย อชินจมฺมสาฏิยา จ ด้วยผ้าอันอันบุคคลกระทำแล้วด้วยหนังของเสือเหลืองนี้ อันเป็นไปกับด้วยเล็บอันอันเธอนุ่งแล้วด้วย (อิติ) ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า กินฺเต ชฏาหิ อิติ ดังนี้ ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า หิ เพราะว่า อพฺภนฺตรํ อ. ภายใน เต ของเธอ ราคาทิกฺกิเบสคหนํ เป็นธรรมชาตรกชัฏด้วยกิเลสมีราคะเป็นต้น (โหติ) ย่อมเป็น ตฺวํ อ. เธอ ปริมชฺชสิ ย่อมขัดเกลา พาหิรํ ในภายนอก เกวลํ อย่างเดียว หตฺถิลณฺฑํ (วิย) ราวกะ

อ. คูถแห่งช้าง อสฺสลณฺฑํ วิย ราวกะ อ. คูถแห่งม้า มฏฺจํ อัน
เกลี้ยงเกลาแล้ว (พาหิรํ) ในภายนอก อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่ง
บทว่า อพฺภนฺตรํ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องอักโกสกภารทวาชพราหมณ์

๒๕. ๑๒๖/๔ ตั้งแต่ อกฺโกสกภารทฺวาชสฺส หิ ภาตุ ภารคฺวาชสฺส เป็นต้นไป.

หิ ความพิสดารว่า พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณี ธนญฺชานี นาม ชื่อว่าธนัญชานี ภารทฺวาชสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่าภารทวาชะ ภาตุ ผู้เป็นพี่ชาย อกฺโกสกภารทฺวาชสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่าอักโกสกภาร-ทวาชะ โสตาปนฺนา เป็นโสดาบัน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ สา ธนญฺชานี อ. นางพราหมณีชื่อว่าธนัญชานีนั้น ขิปิตฺวาปิ จามแล้วก็ดี กาสิตฺวาปิ ไอแล้วก็ดี ปกฺขลิตฺวาปิ ซวนแล้วก็ดี อุทาเนสิ เปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งอุทาน อิมํ นี้ว่า นโม อ. ความนอบน้อม (อตฺถุ) จงมี ภควโต แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตสฺส พระองค์นั้น อรหโต ผู้เป็นพระอรหันต์ สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ผู้ตรัสรู้แล้วด้วยพระองค์เองโดยชอบ อิติ ดังนี้ ฯ เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สา ธนญฺชานี อ. นางพราหมณีชื่อว่าธนัญชานีนั้น ปกฺขลิตฺวา ซวนแล้ว พฺราหฺมณปริเวสนาย ในเวลาเป็นที่เลี้ยงดูซึ่งพราหมณ์ อุทาเนสิ เปล่งแล้ว อุทานํ ซึ่งอุทาน มหาสทฺเทน ด้วยเสียงอันดัง ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ กุชฺฌิตฺวา โกรธแล้ว วตฺวา กล่าวแล้วว่า อยํ วสลี อ. หญิงถ่อยนี้ ปกฺขลิตฺวา ซวนแล้ว ยตฺถ

ฐาเน วา ในที่ใดหรือ ตตฺถ ฐาเน วา หรือว่าในที่นั้น ภาสติ ย่อมกล่าว วณฺณํ ซึ่งคุณอันบุคคลพึงพรรณนา สมณสฺส ของสมณะ มุณฺฑกสฺส ผู้โล้น ตสฺส นั้น เอวํเอว อย่างนี้นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า วสลิ แน่ะหญิงถ่อย อิทานิ ในกาลนี้ อหํ อ. ข้า คนฺตฺวา จักไปแล้ว อาโรเปสฺสามิ จักยกขึ้น วาทํ ซึ่งวาทะ ตสฺส สตฺถุโน ต่อพระศาสดานั้น เต ของเธอ อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้นนั้น สา พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณีนั้น อาห กล่าวแล้วว่า พฺราหฺมณ ข้าแต่พราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน คจฺฉ จงไปเถิด โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อาโรเปยฺย พึงยกขึ้น วาทํ ซึ่งวาทะ ตสฺส ภควโต ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อหํ อ. ดิฉัน น ปสฺสามิ ย่อมไม่เห็น ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น อปิจ อีกอย่างหนึ่ง ตฺวํ อ. ท่าน คนฺตฺวา ไปแล้ว ปุจฺฉสฺสุ จงทูลถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา ภควนฺตํ กะพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด อิติ ดังนี้ นํ พฺราหฺมณํ กะพราหมณ์นั้น ฯ

โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อวนฺทิตฺวา ว ไม่ถวายบังคมแล้วเทียว ฐิโต ยืนอยู่แล้ว เอกมนฺตํ ณ ส่วนสุดข้างหนึ่ง ปุจฺฉนฺโต เมื่อจะทูลถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ฆตฺวา ฆ่าแล้ว กึ สุ ซึ่ง**
**อะไรสิ เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข ฆตฺวา ฆ่า**
**แล้ว กึ สุ ซึ่งอะไรสิ น โสจติ ย่อมไม่เศร้า**

**โศก โคตม ข้าแต่พระโคดม ตฺวํ อ. พระองค์**
**โรเจสิ ย่อมทรงชอบใจ วธํ ซึ่งการฆ่า กิสฺส สุ**
**ธมฺมสฺส ซึ่งธรรมอะไรสิ เอกธมฺมสฺส อันเป็น**
**ธรรมอันเอก อิติ ดังนี้ ฯ**

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา พฺยากโรนฺโต เมื่อจะทรงกระทำให้แจ้ง ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์นั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ฆตฺวา ฆ่าแล้ว โกธํ ซึ่ง**
**ความโกรธ เสติ ย่อมนอน สุขํ เป็นสุข ฆตฺวา**
**ฆ่าแล้ว โกธํ ซึ่งความโกรธ น โสจติ ย่อมไม่**
**เศร้าโศก พฺราหฺมณ ดูก่อนพราหมณ์ อริยา**
**อ. พระอริยเจ้า ท. ปสํสนฺติ ย่อมสรรเสริญ วธํ**
**ซึ่งการฆ่า โกธสฺส ซึ่งความโกรธ วิสมูลสฺส อัน**
**มีรากเป็นพิษ มธุรคฺคสฺส อันมียอดหวาน หิ**
**เพราะว่า (ปุคฺคโล) อ. บุคคล ฆตฺวา ฆ่าแล้**
**ตํ โกธํ ซึ่งความโกรธนั้น น โสจติ ย่อมไม่**
**เศร้าโศก อิติ ดังนี้ ฯ**

โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น ปสีทิตฺวา เลื่อมใสแล้ว สตฺถริ ในพระศาสดา ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ อถ ครั้งนั้น อกฺโกสกภาร-

ทฺวาโช อ. พราหมณ์ชื่อว่าอักโกสกภารทวาชะ กนิฏฺโฐ ผู้เป็นน้องชาย อสฺส ภารทฺวารชสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่าภารทวาชะนั้น สุตฺวา สดับแล้วว่า กิร ได้ยินว่า ภาตา อ. พี่ชาย เม ของเรา ปพฺพชิโต บวชแล้ว อิติ ดังนี้ กุทฺโธ โกรธแล้ว อาคนฺตฺวา มาแล้ว อกฺโกสิ ด่าแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา วาจาหิ ด้วยวาจา ท. ผรุสาหิ อันหยาบ อสพฺภาหิ อันมิใช่วาจาของสัตบุรุษ ฯ โสปิ อกฺโกสกภารทฺวาโช อ. พราหมณ์ชื่อว่าอักโกสกภารทวาชะแม้นั้น สตฺถารา สญฺญตฺโต ผู้อันพระศาสดาทรงให้รู้พร้อมแล้ว ขาทนียาทิทานโอปมฺเมน ด้วยความเปรียบเทียบด้วยการให้ซึ่งวัตถุมีวัตถุอันบุคคลพึงเคี้ยวเป็นต้น อติถีนํ แก่แขก ท. ปสนฺโน เลื่อมใสแล้ว สตฺถริ ในพระศาสดา ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปุณิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ กนิฏฺฐภาตโร อ. น้องชายผู้น้อยที่สุด ท. เทฺว ๒ อิติ คือ สุนฺทริกภารทฺวาโช อ. พราหมณ์ชื่อว่าสุนทริกภารทวาชะ พิลงฺคกภารทฺวาโช อ. พราหมณ์ชื่อว่าพิลังคกภารทวาชะ อปเรปิ แม้เหล่าอื่นอีก อสฺส ภารทฺวาชสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่าภารทวาชะนั้น สตฺถารํ อกฺโกสนฺตา ว ด่าอยู่ ซึ่งพระศาสดาเทียว สตฺถารา วินีตา ผู้อันพระศาสดาทรงแนะนำแล้ว ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว ปาปุณึสุ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ ท. พุทฺธคุณา อ. พระคุณของพระพุทธเจ้า ท. อจฺฉริยา วต เป็นคุณน่าอัศจรรย์หนอ (โหนฺติ) ย่อม

เป็น ภาติเกสุ พฺราหฺมเณสุ ครั้นเมื่อพราหมณ์ ท. ผู้เป็นพี่น้องชาย จตูสุ นาม ชื่อว่า ๔ อกฺโกสนฺเตสุ ด่าอยู่ สตฺถา อ. พระศาสดา อวตฺวา ไม่ตรัสแล้ว กิญฺจิ วจนํ ซึ่งพระดำรัสอะไร ๆ ปติฏฺฐา ทรงเป็นผู้เป็นที่ตั้งเฉพาะ เตสํเอว พฺราหฺมณานํ ของพราหมณ์ ท.เหล่านั้นนั่นเทียว ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํ ในธรรมสภา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ตุมฺเห อ. เธอ ท. สนฺนิสินฺนา เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว กถาย ด้วยถ้อยคำกาย นุ อะไรหนอ อตฺถ ย่อมมี เอตรหิ ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. ข้าพระองค์ ท. (สนฺนิสินฺนา) เป็นผู้นั่งประชุมกันแล้ว อิมาย นาม กถาย ด้วยถ้อยคำชื่อนี้ (อมฺห) ย่อมมี (เอตรหิ) ในกาลบัดนี้ อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขูหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหํ อ. เรา อทุสฺสนฺโต ไม่ประทุษร้ายอยู่ ทุฏฺเฐสุ ชเนสุ ในชน ท. ผู้ประทุษร้ายแล้ว มม ขนฺติพเลน สมนฺนาคตตฺตา เพราะความที่แห่งเราเป็นผู้มาตามพร้อมแล้ว ด้วยกำลังคือขันติ ปติฏฺฐา เป็นผู้เป็นที่ตั้งเฉพาะ มหาชนสฺส ของมหาชน โหมิเอว ย่อมเป็นนั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อทุฏฺโฐ ผู้ไม่ประทุษ-**
**ร้ายแล้ว ติติกฺขติ ย่อมอดกลั้น อกฺโกสํ จ ซึ่ง**

**การด่าด้วย วธพนฺธํ จ ซึ่งการฆ่าและการจองจำ ด้วย อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่ง บุคคลนั้น ขนฺติพลํ ผู้มีกำลังคือขันติ พลานีกํ ผู้มีหมู่แห่งกำลัง พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด อกุทฺธมานโส เป็นผู้มีฉันทะอันมีในใจอันไม่โกรธแล้ว หุตฺวา เป็น ทสหิ อกฺโกสวตฺถูหิ อกฺโกสํ จ ยังการด่า ด้วยวัตถุอันเป็นเครื่องด่า ท. ๑๐ ด้วย ปริภาสํ จ ยังการบริภาษาด้วย ปาณิอาทีหิ วตฺถูหิ โปถนํ จ ยัง การโบย ด้วยวัตถุ ท. มีฝ่ามือเป็นต้นด้วย อธิวาเสติ ย่อมให้อยู่ทับ เอวํ อย่างนี้ อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคล นั้น คือว่า เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ ขนฺติพลํ ชื่อว่าผู้มีกำลังคือขันติ (อตฺตโน) สมนฺนาคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อม แล้ว ขนฺติพเลน ด้วยกำลังคือขันติ พลานีกํ ชื่อว่าผู้มีหมู่แห่งกำลัง (อตฺตโน) สมนฺนาคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้มาตามพร้อม แล้ว ขนฺติพเลน ด้วยกำลังคือขันติ ปุนปฺปุนํ อุปฺปตฺติยา อนีกภูเตนเอว อันชื่อว่าเป็นหมู่เป็นแล้ว เพราะความเกิดขึ้น บ่อย ๆ นั่นเทียว พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่า นั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อทุฏฺโฐ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

เรื่องสามเณร

๒๖. ๑๔๑/๔ ตั้งแต่ อถ นํ พฺราหฺมณี เอหิ พฺราหฺมณ เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณี (อาห) กล่าวแล้วว่า พฺราหฺมณ ข้าแต่พราหมณ์ ตฺวํ อ. ท่าน เอหิ จงมา ตฺวํ อ. ท่าน คณฺห จงจับ เอกสฺมึ หตฺเถ ที่มือข้างหนึ่ง อหํ อ. ดิฉัน คณฺหิสฺสามิ จักจับ เอกสฺมึ หตฺเถ ที่มือข้างหนึ่ง อิติ ดังนี้ นํ พฺราหฺมณํ กะพราหมณ์นั้น ฯ อุโภปิ ชายปติกา อ. เมียและผัว ท. แม้ทั้งสอง คเหตฺวา จับแล้ว ทฺวีสุ หตฺเถสุ ที่มือ ท. ๒ โปเถนฺตา โบยอยู่ ปิฏฺฐิยํ ที่หลัง อกํสุ ได้กระทำแล้ว พหิ ในภายนอก เคหทฺวารโต แต่ประตูแห่งเรือน ฯ สกฺโกปิ แม้ อ. ท้าวสักกะ นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว (อตฺตโน) นิสินฺนฏฺฐาเนเอว ในที่แห่งพระองค์ประทับนั่งแล้วนั่นเทียว หตฺถํ ยังพระหัตถ์ ปริวตฺเตสิ ทรงให้เป็นไปรอบแล้ว ฯ เต ชายปติกา อ. เมียและผัว ท. เหล่านั้น นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ สกฺกํ ซึ่งท้าวสักกะนั้น นิสินฺนํเอว ผู้ประทับนั่งแล้วนั่นเทียว รวนฺตา ร้องอยู่ ภีตรวํ ร้องเพียงดังว่าบุคคลผู้กลัวแล้ว วิสฺสชฺเชสุํ ปล่อยแล้ว ฯ ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สกฺโก อ. ท้าวสักกะ ชานาเปสิ ทรงยังเมียและผัวให้รู้แล้ว อตฺตโน สกฺกภาวํ ซึ่งความที่แห่ง

พระองค์ทรงเป็นท้าวสักกะ ฯ อถ ครั้งนั้น (ชายปติกา) อ. เมียและผัว ท. อทํสุ ได้ถวายแล้ว อาหารํ ซึ่งอาหาร เนสํ สามเณรานํ แก่สามเณร ท. เหล่านั้น ฯ

ชนา อ. ชน ท. ปญฺจปิ แม้ห้า คเหตฺวา รับเอาแล้ว อหารํ ซึ่งอาหาร เอโก สามเณโร อ. สามเณรรูปหนึ่ง วินิวิชฺฌิตฺวา เจาะแล้ว กณฺณิกมณฑลํ ซึ่งมณฑลแห่งช่อฟ้า (นิกฺขมิ) ออกไปแล้ว เอโก สามเณโร อ. สามเณรรูปหนึ่ง (วินิวิชฺฌิตฺวา) เจาะแล้ว ปุริมภาคํ ซึ่งส่วนอันมีในเบื้องหน้า ฉทนสฺส แห่งชายคา (นิกฺขมิ) ออกไปแล้ว เอโก สามเณโร อ. สามเณรรูปหนึ่ง (วินิวิชฺฌิตฺวา) เจาะแล้ว ปจฺฉิมภาคํ ซึ่งส่วนอันมีในเบื้องหลัง (ฉทนสฺส) แห่งชายคา (นิกฺขมิ) ออกไปแล้ว เอโก สามเณโร อ. สามเณรูปหนึ่ง นิมุชฺชิตฺวา คำลงแล้ว ปฐวิยํ ในแผ่นดิน (นิกฺขมิ) ออกไปแล้ว สกฺโกปิ แม้ อ. ท้าวสักกะ นิกฺขมิ เสด็จออกไปแล้ว เอเกน ฐาเนน โดยที่ที่หนึ่ง ชนา อ. ชน ท. ปญฺจปิ แม้ห้า อคมํสุ ได้ไปแล้ว ฐานานิ สู่ที่ ท. ปญฺจ ๕ เอวํ อย่างนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ จ ปน ก็แล กิร ได้ยินว่า ตํ เคหํ อ. เรือนนั้น ปญฺจฉิทฺทเคหํ นาม ชื่อว่าเป็นเรือนมีช่อง ๕ ชาตํ เกิดแล้ว ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต กาลโต แต่กาลนั้น น (เตสํ สามเณรานํ) วิหารํ คตกาเล ในกาลแห่งสามเณร ท. เหล่านั้น ไปแล้ว สู่วิหาร ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. ปุจฺฉึสุ ถามแล้ว สามเณเรปิ แม้ซึ่งสามเณร ท. ว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ (อิทํ วตฺถุ) อ. เรื่องนี้ กีทิสํ เป็นเรื่องเช่นไร (โหติ) ย่อมเป็น

อิติ ดังนี้ ฯ

(สามเณรา) อ. สามเณร ท. (อาหํสุ) เรียนแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา ปุจฺฉถ จงอย่าถาม โน ซึ่งกระผม ท. พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณี โกธาภิภูตา ผู้อันความโกรธครอบงำแล้ว ปฏฺฐาย จำเดิม อมฺหากํ (อตฺตนา) ทิฏฺฐกาลโต แต่กาลแห่งกระผม ท. ผู้อันตนเห็นแล้ว อทตฺวา ไม่ให้แล้ว นิสีทิตุํปิ แม้เพื่ออันนั่ง ปญฺญตฺตา-สเนสุ บนอาสนะอันตนปูลาดแล้ว ท. โน แก่กระผม ท. อาห กล่าวแล้วว่า ตฺวํ อ. ท่าน อาเนหิ จงนำมา มหลฺลกพฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ผู้แก่ สีฆํ เร็ว อิติ ดังนี้ อุปชฺฌาโย อ. พระอุปัชฌายะ อมฺหากํ ของกระผม ท. อาคนฺตฺวา มาแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว อมฺเห ซึ่งกระผม ท. (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า อิเมสํ นิสินฺนพฺราหฺมณานํ ลทฺธุํ อ. อันอันพราหมณ์ผู้นั่งแล้ว ท. เหล่านี้ได้ วฏฺฏติ ย่อมควร อิติ ดังนี้ อาหราเปตฺวา ยังพราหมณ์ให้นำมาแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร นิกฺขมิ ออกไปแล้ว (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน อาเนหิ จงนำมา มหลฺลกพฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ผู้แก่ อญฺญํ อื่น อิติ ดังนี้ (ตาย พฺราหฺมณิยา) อันนางพราหมณีนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ อาเนสิ นำมาแล้ว มหาโมคฺคลฺลานตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะ โส มหาโมคฺคลฺลานตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่ามหาโมคคัลลานะนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว อมฺเห ซึ่งกระผม ท. วตฺวา กล่าวแล้ว ตถาเอว เหมือนอย่างนั้นนั่นเทียว ปกฺกามิ หลีกไปแล้ว อถ ครั้งนั้น พฺราหฺมณี อ. นางพราหมณี ปหิณิ ส่งไปแล้ว พฺราหฺมณํ

ซึ่งพราหมณ์ (วจเนน) ด้วยคำว่า เอเต พฺราหฺมณา อ. พราหมณ์ ท. เหล่านั่น ภุญฺชิตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันฉัน (โหนฺติ) ย่อมเป็น น หามิได้ ตุวํ อ. ท่าน อาเนหิ จงนำมา มหลฺลกพฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ผู้แก่ เอกํ คนหนึ่ง พฺราหฺมณวาทกโต จากที่เป็นที่กล่าวแห่งพราหมณ์ อิติ ดังนี้ โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ ฐาเน ในที่นั้น อาเนสิ นำมาแล้ว สกฺกํ ซึ่งท้าวสักกะ อาคตํ ผู้เสด็จมาแล้ว พฺราหฺมณเวเสน ด้วยเพศแห่งพราหมณ์ ตสฺส สกฺกสฺส อาคตกาเล ในกาลแห่งท้าวสักกะนั้นเสด็จมาแล้ว (พฺราหฺมณพฺราหฺมณิโย) อ. พราหมณ์และนางพรหมณี ท. อทํสุ ได้ถวายแล้ว อาหารํ ซึ่งอาหาร อมฺหากํ แห่กระผม ท. อิติ ดังนี้ ฯ

(ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. (ปุจฺฉึสุ) ถามแล้วว่า ปน ก็ ตุมฺเห อ. เธอ ท. น กุชฺฌิตฺถ ไม่โกรธแล้ว เตสํ ชนานํ ต่อชน ท. เหล่านั้น กโรนฺตานํ ผู้กระทำอยู่ เอวํ อย่างนี้หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (สามเณรา) อ. สามเณร ท. (อาหํสุ) เรียนแล้วว่า มยํ อ. กระผม ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น อาโรเจสุํ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิเม สามเณรา อ. สามเณร ท. เหล่านี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อภูตํ วจนํ ซึ่งคำอันไม่มีแล้วว่า ม ยํ อ. กระผม ท. น กุชฺฌิมฺหา ไม่โกรธแล้ว อิติ ดังนี้ พฺยากโรนฺติ ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ อรหตฺตผลํ ซึ่งอรหัตผลอันบุคคลพึงรู้ทั่ว อิติ ดังนี้ สตฺถุ แห่พระศาสดา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ขีณาสวา นาม ชื่อ อ. พระขีณาสพ ท. วิรุทฺเธสุปิ ชเนสุ น วิรุชฺฌนฺติเอว ย่อมไม่เคียดแค้น ในชน ท. ผู้แม้เคียดแค้นแล้ว นั่นเทียว อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก (ปุคฺคลํ) ซึ่งบุคคล**
**อวิรุทฺธํ ผู้ไม่เคียดแค้นแล้ว วิรุทฺเธสุ ชเนสุ ใน**
**ชน ท. ผู้เคียดแค้นแล้ว นิพฺพุตํ ผู้ดับแล้ว**
**อตฺตทณฺเฑสุ ชเนสุ ในชน ท. ผู้มีอาชญาในตน**
**อนาทานํ ผู้ไม่ถือมั่น สาทาเนสุ ชเนสุ ในชน ท.**
**ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น คือว่า เอวรูปํ ผู้มีรูปอย่างนี้ อวิรุทฺธํ ชื่อว่าผู้ไม่เคียดแค้นแล้ว อาฆาตาภาเวน เพราะความไม่มีแห่งความอาฆาต โลกิยมหาชเนสุ ในโลกิยมหาชน ท. วิรุทฺเธสุปิ ผู้แม้เคียดแค้นแล้ว อาฆาตวเสน ด้วยอำนาจแห่งความอาฆาต นิพฺพุตํ ชื่อว่าผู้ดับแล้ว คือว่า นิกฺขิตฺตทณฺฑํ ชื่อว่าผู้มีอาชญาอันวางลงแล้ว ชเนสุ ในชน ท. อตฺตทณฺเฑสุ ชื่อว่าผู้มีอาชญาในตน (เตสํ ชนานํ) อวิรตตฺตา เพราะความที่แห่งชน ท. เหล่านั้น เป็นผู้ไม่เว้นแล้ว หตฺถคเต ทณฺเฑ วา สตฺเถ วา อวิชฺชมาเนปิ ปเรสํ ปหารทานโต จากอัน - ครั้นเมื่อ

ท่อนไม้หรือ หรือว่า ครั้นเมื่อศัสตรา อันไปแล้วในมือ แม้ไม่มีอยู่ ให้ซึ่งการประหาร ซึ่งชน ท. เหล่าอื่น อนาทานํ ชื่อว่าผู้ไม่ถือมั่น อภาเวน เพราะความไม่มี ตหณสฺส แห่งการถือเอา ตสฺส นั้น สาทาเนสุ ชเนสุ ในชน ท. ชื่อว่าผู้เป็นไปกับด้วยความถือมั่น ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ (อตฺตนา) อหํ อิติ มมํ อิติ คหิตตฺตา เพราะความที่ แห่งขันธ์ ท. ๕ เป็นสภาพอันตนถือเอาแล้วว่า อ.เรา ดังนี้ ว่า ของเรา ดังนี้ พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท. เหล่านั้นหนา (ปทสฺส) แห่งบทว่า อวิรุทฺธํ อิติ ดังนี้ เป็นต้น ฯ

เรื่องพระสุนทรสมุทรเถระ

๒๗. ๑๕๙/๑๐ ตั้งแต่ สา เถรํ นิสีทาเปตฺวา จตฺตาลีสาย เป็นต้นไป.

สา คณิกา อ. หญิงแพศยานั้น เถรํ ยังพระเถระ นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว อิตฺถีกุตฺตํ ซึ่งแง่งอนแห่งหญิง อิตฺถีลีฬฺหํ ซึ่งลีลาศแห่งหญิง อาคตํ อันมาแล้ว เอวํ อย่างนี้ว่า สมฺม แน่ะสหาย ปุณฺณมุข ผู้มีหน้าอันเต็มแล้ว ขลุ ได้ยินว่า อิตฺถี อ. หญิง อจฺจาวทติ ย่อมพูดเกี้ยว ปุริสํ ซึ่งบุรุษ ฐาเนหิ ด้วยฐานะ ท. จตฺตาลีสาย ๔๐ คือว่า วิชมฺภติ ย่อมสะบัดสะบิ้ง วินมติ ย่อมน้อมลง วิลสติ ย่อมกรีดกราย วิลชฺชติ ย่อมชะมดชะม้อย ฆฏฺเฏติ ย่อมดีด นขํ ซึ่งเล็บ นเขน ด้วยเล็บ อกฺกมติ ย่อมเหยียบ ปาทํ ซึ่งเท้า ปาเทน ด้วยเท้า วิลิขติ ย่อมขีด ปฐวึ ซึ่งแผ่นดิน กฏฺเฐน ด้วยไม้ ทารกํ อุลฺลงฺเฆติ ย่อมยังเด็กให้กระโดดขึ้น โอลงฺเฆติ ย่อมยังเด็กให้กระโดดลง กีฬติ ย่อมเล่น กีฬาเปติ ย่อมยังเด็กให้เล่น จุมฺพติ ย่อมจูบ จุมฺพาเปติ ย่อมยังเด็กให้จูบ ภุญฺชติ ย่อมบริโภค ภุญฺชาเปติ ย่อมยังเด็กให้บริโภค ททาติ ย่อมให้ อายาจติ ย่อมขอ อนุกโรติ ย่อมกระทำตาม กตํ กิริยํ ซึ่งกริยา อันอันเด็กกระทำแล้ว ภาสติ

ย่อมกล่าว อุจฺจํ วจนํ ซึ่งคำอันดัง ภาสติ ย่อมกล่าว นีจํ วจนํ ซึ่งคำอันต่ำ ภาสติ ย่อมกล่าว อาวิจฺจํ วจนํ ซึ่งคำอันเปิดเผย ภาสติ ย่อมกล่าว วิวิจฺจํ วจนํ ซึ่งคำอันลี้ลับ (กโรติ) ย่อมกระทำ (นิมิตฺตํ) ซึ่งนิมิต นจฺเจน ด้วยการฟ้อน คีเตน ด้วยการขับร้อง วาทิเตน ด้วยการประโคม โรทิเตน ด้วยการร้องไห้ วิลสิเตน ด้วยการเยื้องกราย วิภูสิเตน ด้วยการแต่งตัว ชคฺฆติ ย่อมซิกซี้ เปกฺขติ ย่อมเพ่งดู กตึ จาเลติ ย่อมยังสะเอวให้ไหวหวั่น คุยฺหภณฺฑกํ จาเลติ ย่อมยังภัณฑะอันบุคคลพึงถือเอาให้หวั่นไหว วิวรติ ย่อมเปิด อูรุํ ซึ่งขาอ่อน ปิทหติ ย่อมปิด อูรุํ ซึ่งขาอ่อน ทสฺเสติ ย่อมแสดง ถนํ ซึ่งนม ทสฺเสติ ย่อมแสดง กจฺฉํ ซึ่งรักแร้ ทสฺเสติ ย่อมแสดง นาภึ ซึ่งสะดือ นิขนติ ย่อมขยิบ อกฺขึ ซึ่งนัยน์ตา อุกฺขิปติ ย่อมพยัก ภมุกํ ซึ่งคิ้ว ปลิขติ ย่อมเม้ม โอฏฺฐํ ซึ่งริมฝีปาก ชิวฺหํ นิลฺลาเลติ ย่อมยังลิ้นให้แลบออก มุญฺจติ ย่อมเปลื้อง ทุสฺสํ ซึ่งผ้า พนฺธติ ย่อมผูก ทุสฺสํ ซึ่งผ้า มุญฺจติ ย่อมเปลื้อง สิรสํ ซึ่งศีรษะ พนฺธติ ย่อมผูก สิรสํ ซึ่งศีรษะ อิติ ดังนี้ ฐิตา ยืนอยู่แล้ว ปุรโต ข้างหน้า ตสฺส เถรสฺส ของพระเถระนั้น อาห กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**เวสิยา อ. หญิงแพศยา ปาทา มีเท้า อลฺลตฺตกตา อันอันบุคคลกระทำแล้วด้วยครั่งอันสด อารุยฺห ขึ้นแล้ว ปากุทา สู่เขียงเท้า ท. ตฺวํปิ มม ทหโร**

**(อสิ) จ แม้ อ. ท่าน เป็นชายหนุ่ม เพื่อดิฉัน ย่อมเป็นด้วย อหํปิ ตว ทหรา (อมฺหิ) จ แม้ อ. ดิฉัน เป็นหญิงสาว เพื่อท่าน ย่อมเป็นด้วย อุโภปิ มยํ อ. เรา ท. แม้ทั้งสอง ชิณฺณา ผู้ชรา แล้ว ทณฺฑปรายนา ผู้มีไม้เท้าเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ปพฺพชิสฺสาม จักบวช อิติ ดังนี้ ฯ**

อถ ครั้งนั้น มหาสํเวโค อ. ความสังเวชอันใหญ่ว่า อโห วต โอหนอ เม อนุปราเธตฺวา กตกมฺมํ อ. กรรมอันอันเราไม่ใคร่ครวญแล้ว กระทำแล้ว ภาริยํ เป็นกรรมหนัก (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อุทปาทิ ได้เกิดขึ้นแล้ว เถรสฺส แก่พระเถระ ฯ ตสฺมึ ขเณ ในขณะนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปญฺจจตฺตาลีสโยชนมตฺถเก เชตวเน นิสินฺโน ว ประทับนั่งแล้ว ในพระเชตวัน ในที่สุดแห่งโยชน์ ๔๕ เทียว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ตํ การณํ ซึ่งเหตุนั้น อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว สิตํ ซึ่งอันแย้ม ปาตุ ให้ปรากฏ ฯ อถ ครั้นนั้น อานนฺทตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าอานนท์ ปุจฺฉิ ทูลถามแล้ว นํ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดานั้นว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โก นุ โข อ. อะไรหนอแล เหตุ เป็นเหตุ (สิตสฺส ปาตุกมฺมาย) เพื่อการกรำทำซึ่งอันแย้ม ให้ปรากฏ (โหติ) ย่อมเป็น โก อ. อะไร ปจฺจโย เป็นปัจจัย สิตสฺส ปาตุกมฺมาย เพื่ออันกระทำ ซึ่งอันแย้ม ให้ปรากฏ (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อนอานนท์ สงฺคาโม อ. สงคราม

สุนฺทรสมุทฺทสฺส ภิกฺขุโน จ แห่งภิกษุ ชื่อว่าสุนทรสมุทรด้วย คณิกาย จ แห่งหญิงแพศยาด้วย วตฺตติ เป็นไปอยู่ สตฺตภูมิกปาสาทตเล บน พื้นแห่งปราสาทอันประกอบด้วยภาคพื้น ๗ ราชคหนคเร ในพระนคร ชื่อว่าราชคฤห์ อิติ ดังนี้ ฯ (อานนฺโท) อ. พระเถระชื่อว่าอานนท์ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชโย อ. ความ ชนะ ภวิสฺสติ จักมี กสฺส นุ โข แก่ใครหนอแล ปราชโย อ. ความ แพ้ (ภวิสฺสติ) จักมี กสฺส แก่ใคร อิติ ดังนี้ ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้วว่า อานนฺท ดูก่อน อานนท์ ชโย อ. ความชนะ ภวิสฺสติ จักมี สุนฺทรสมุทฺทสฺส แก่ ภิกษุชื่อว่าสุนทรสมุทร ปราชโย อ. ความแพ้ (ภวิสฺสติ) จักมี คณิกาย แก่หญิงแพศยา อิติ ดังนี้ ปกาเสตฺวา ทรงประกาศแล้ว ชยํ ซึ่งความชนะ เถรสฺส แห่งพระเถระ ตตฺถ เชตวเน นิสินฺนโก ว ผู้ประทับนั่งแล้ว ในพระเชตวันนั้นเทียว ผริตฺวา ทรงแผ่ไปแล้ว โอภาสํ ซึ่งพระรัศมี วตฺวา ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ นิรเปกฺโข จงเป็นผู้ไม่มีความเยื่อใย (หุตฺวา) เป็น ปชห จงละ กาเม ซึ่งกาม ท. อุโภปิ แม้ทั้งสอง อิติ ดังนี้ อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ปหนฺตฺวาน ละแล้ว**
**กาเม ซึ่งกาม ท. อิธ โลเก ในโลกนี้ อนาคาโร**
**เป็นผู้ไม่มีเรือน (หุตฺวา) เป็น ปริพฺพเช พึง**

**เว้นรอบ อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น กามภวปริกฺขีณํ ผู้มีกามและภพอันสิ้นรอบแล้ว พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด หิตฺวา ละแล้ว กาเม ซึ่งกาม ท. อุโภปิ แม้ทั้งสอง อิธ โลเก ในโลกนี้ อนาคาโร เป็นผู้ไม่มีเรือน หุตฺวา เป็น ปริพฺพชติ ย่อมเว้นรอบ อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ปริกฺขีณกามํ จเอว ผู้มีกามอันสิ้นรอบแล้วด้วยนั่นเทียว ปริกฺขีณภวํ จ ผู้มีภพอันสิ้นรอบแล้วด้วย พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ อตฺโถ เป็นเนื้อความ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เทสนาวสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงแห่งเทศนา เถโร อ. พระเถระ ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ อพฺภุคฺคนฺตฺวา เหาะขึ้นไปเฉพาะแล้ว เวหาสํ สู่เวหาส อิทฺธิพเลน แห่งช่อฟ้า สตฺถุ สรีรํ โถเมนฺโตเอว ทูลชมเชยอยู่ ซึงพระสรีระของพระศาสดานั่นเทียว อาคนฺตฺวา มาแล้ว วนฺทิ ถวายบังคมแล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ฯ (ภิกฺขู) อ. ภิกษุ ท. กถํ ยังถ้อยคำว่า อาวุโส แน่ะผู้มีอายุ สุนฺทรสมุทฺทตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าสุนทรสมุทร นิสฺสาย อาศัยแล้ว รสํ ซึ่งรส ชิวฺหาวิญฺเญยฺยํ อันอันบุคคลพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น นฏฺโจ ฉิบหายแล้ว มนํ เล็กน้อย ปน แต่ว่า

สตฺถา อ. พระศาสดา อวสฺสโย เป็นผู้ทรงเป็นที่พำนัก อสฺส เถรสฺส ของพระเถระนั้น ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ สมุฏฺฐาเปสุํ ให้ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ธมฺมสภายํปิ แม้ในธรรมสภา ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ตํ กถํ ซึ่งถ้อยคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้วว่า อหํ อ. เรา (อวสฺสโย) เป็นผู้เป็นที่พำนัก (เอตสฺส สุนฺทรสมุทฺทสฺส) ของภิกษุชื่อว่าสุนทรสมุทรนั่น (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิทานิเอว ในกาลนี้นั่นเทียว น หามิได้ อหํ อ. เรา เอตสฺส สุนฺทรสมุทฺทสฺส รสตณฺหาย พชฺฌมานสฺส อวสฺสโย ชาโตเอว เป็นผู้เป็นที่พำนัก ของภิกษุชื่อว่าสุนทรสมุทรนั่น ผู้อันความอยากในรสผูกพันอยู่ เกิดแล้วนั่นเทียว (อมฺหิ) ย่อมเป็น ปุพฺเพปิ แม้ในกาลก่อน อิติ ดังนี้ เตหิ ภิกฺขูหิ ยาจิโต ผู้อันภิกษุ ท. เหล่านั้นทูลวิงวอนแล้ว อาหริตฺวา ทรงนำมาแล้ว อตีตํ วตฺถุํ ซึ่งเรื่องอันล่วงไปแล้ว ปกาสนตฺถํ เพื่ออันทรงประกาศ ตสิส อตฺถสฺส ซึ่งเนื้อความนั้น วาตมิคชาตกํ ยังชาดกอันอันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยเนื้อสมัน อิมํ นี้ว่า

**กิร ได้ยินว่า (ฉนฺทราโค) อ. ความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความพอใจ ปาปิโย อันลามกกว่า รเสหิ กว่ารส ท. อาวาเสหิ วา คือกว่าความเคยชิน ท. หรือ สนฺถเวหิ วา คือหรือว่า กว่าความสนิทสนม ท. น อตฺถิ ย่อมไม่มี สญฺชโย อ. บุคคลผู้รักษาซึ่งอุทยานชื่อว่าสญชัย อาเนติ**

**ย่อมนำมา วาตมิคํ ซึ่งเนื้อสมัน คหนนิสฺสิตํ**

**ตัวอาศัยแล้วซึ่งรกชัฏ วสํ สู่อำนาจ รเสหิ**

**เพราะรส ท. อิติ ดังนี้**

วิตฺถาเรตฺวา ทรงให้พิศดารแล้ว ชาตกํ ยังชาดก สโมธาเนสิ ทรงให้ตั้งลงพร้อมแล้ว (วจเนน) ด้วยพระดำรัสว่า ตทา ในกาลนั้น สุนฺทรสมุทฺโท อ. ภิกษุชื่อว่าสุนทรสมุทร วาตมิโค เป็นเนื้อสมน อโหสิ ได้เป็นแล้ว ปน ส่วนว่า มหามจฺโจ อ. มหาอำมาตย์ รญฺโญ ของพระราชา อิมํ คาถํ วตฺวา ตสฺส วาตมิคสฺส วิสฺสชฺชาปิโต ผู้กล่าวแล้ว ซึ่งคาถานี้ ยังบุคคลผู้รักษาซึ่งอุทยานให้ปล่อยแล้ว ซึ่งเนื้อสมันนั้น อหํเอว เป็นเรานั่นเทียว (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระโชติกเถระ

๒๘. ๑๖๓/๖ ตั้งแต่ ปจฺเจกพุทฺโธ ปน ปจมํ อุจฺฉุรสสฺส เป็นต้นไป.

ปน ส่วนว่า ปจฺเจกพุทฺโธ อ. พระปัจเจกพุทธเจ้า สํวิกชิตุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันแบ่ง ตํ อุจฺฉุรสํ ซึ่งรสแห่งอ้อยนั้น สทฺธึ กับ อญฺเญหิ ปจฺเจกพุทฺเธหิ ด้วยพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. เหล่าอื่น อุจฺฉุรสสฺส (อตฺตนา) ปีตตฺตา เพราะความที่แห่งรสแห่งอ้อย เป็นรสอันตนดื่มแล้ว ปจมํ ก่อน หุตฺวา เป็น คเหตฺวา ว รับเอาแล้วเทียว นิสีทิ นั่งแล้ว ฯ โส กนิฏฺจกุฏุมฺพโก อ. กุฎุมพีผู้น้อยที่สุดนั้น ญตฺวา ทราบแล้ว อาการํ ซึ่งอาการ ตสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว ปญฺจปฺปติฏฺจิเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะแห่งองค์ ๕ จเปสิ ตั้งไว้แล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนาว่า ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โย อยํ อคฺครโส อ. รสอันเลิศนี้ใด มยา อันข้าพเจ้า ทินฺโน ถวายแล้ว อหํ อ. ข้าพเจ้า อนุภวิตฺวา พึงเสวยแล้ว สมฺปตฺตึ ซึ่งสมบัติ เทวมนุสฺเสสุ ในเทวดาและมนุษย์ ท. ปาปุเณยฺยํ พึงบรรลุ ตุมฺเหหิ ปตฺตธมฺมํเอว ซึ่งธรรมอันอันท่าน ท. บรรลุแล้วนั่นเทียว ปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สุดลงรอบ นิสฺสนฺเทน ด้วยผลเป็นเครื่องหลั่งไหลออก (ตสฺส) อิมสฺส อคฺครสสฺส แห่งรสอันเลิศนี้นั้น

อิติ ดังนี้ ฯ ปจฺเจกพุทฺโธปิ แม้ อ. พระปัจเจกพุทธเจ้า วตฺวา กล่าวแล้วว่า เอวํ ตยา วุตฺตวจนํ อ. คำอันอันท่านกล่าวแล้วอย่างนี้ โหตุ จงมีเถิด อิติ ดังนี้ อสฺส กนิฏฺฐกุฏุมฺพิกสฺส แก่กุฎุมพีผู้น้อยที่สุดนั้น กตฺวา กระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งอันอนุโมทนา คาถาหิ ด้วยคาถา ท. ทฺวีหิ ๒ อันมีคำว่า อิจฺฉิตํ ปตฺถิตํ ตุยฺหํ อิติอาทีหิ ดังนี้เป็นต้น โส กนิฏฺฐกุฏุมฺพิโก อ. กุฎุมพีผู้น้อยที่สุดนั้น ปสฺสติ ย่อมเห็น ยถา โดยประการใด อธิฏฺฐหิตฺวา อธิษฐานแล้ว เวํ โดยประการนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว คนฺธมาทนํ สู่ภูเขาชื่อว่าคันธมาทน์ อากาเสน โดยอากาศ อทาสิ ได้ถวายแล้ว รสํ ซึ่งรส ปจฺเจกพุทฺธ-สตานํ แก่ร้อยแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. ปญฺจนฺนํ ๕ ฯ

โส กนิฏฺฐกุฏุมฺพิโก อง กุฎุมพีผู้น้อยที่สุดนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ปาฏิหาริยํ ซึ่งปาฏิหาริย์นั้น คนฺตวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก ภาตุ ของพี่ชาย (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า ตฺวํ อ. เธอ คโต เป็นผู้ไปแล้ว กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อสิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ (เตน เชฏฺฐกุฏุมฺพิเกน) อันกุฎุมพีผู้เจริญที่สุดนั้น วุตฺเต กล่าวแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า คโต เป็นผู้ไปแล้ว โอโลเกตุํ เพื่ออันตรวจดู อุจฺฉุกฺเขตฺตํ ซึ่งไร่แห่งอ้อย อมฺหิ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ภาตรา วุตฺโต ผู้อันพี่ชายกล่าวแล้วว่า กึ ปโยชนํ อ. ประโยชน์อะไร ตาทิเสน ปุคฺคเลน ด้วยบุคคลผู้เช่นกับด้วยเธอ คเตน ผู้ไม่แล้ว อุจฺฉุกฺเขตฺตํ สู่ไร่แห่งอ้อย (ตยา) เอกํ อุจฺฉุยฏฺฐึ วา เทฺว อุจฺฉุยฏฺฐิโย วา อาทาย อาคนฺตพฺพํ อ. อันอันเธอ ถือเอา ซึ่งลำ

แห่งอ้อยลำหนึ่งหรือ หรือว่า ซึ่งลำแห่งอ้อย ท. ๒ แล้วพึงมา ภเวยฺย พึงมี นนุ นาม ชื่อมิใช่หรือ อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้วว่า ภาติก ข้าแต่พี่ชาย อาม เออ เทฺว อุจฺฉุยฏฺฐิโย อ. ลำแห่งอ้อย ท. ๒ เม อันข้าพเจ้า คหิตา ถือเอาแล้ว ปน แต่ว่า รโส อ. รส อุจฺฉุยฏฺฐิโต จากลำแห่งอ้อย ตุมฺหากํปิ แม้ของท่าน ท. เม อันข้าพเจ้า ทิสฺวา เห็นแล้ว เอกํ อจฺเจกพุทฺธํ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่ง ทตฺวา ถวายแล้ว รสํ ซึ่งรส อุจฺฉุยฏฺฐิโต จากลำแห่งอ้อย มม ของข้าพเจ้า ทินฺโน ถวายแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. ข้าพเจ้า ทสฺสามิ จักให้ มูลํ วา ซึ่งมูลค่าหรือ ปตฺตึ วา หรือว่า ซึ่งส่วนบุย อิติ ดังนี้ ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คณฺหิสฺสถ จักรับเอา มูลํ ซึงมูลค่า ตสฺส อุจฺฉุสฺส ของอ้อยนั้น กึ นุ โข หรือหนอแล อุทาหุ หรือว่า (ตมฺเห) อ. ท่าน ท. (คณฺหิสฺสถ) จักรับเอา ปตฺติ ซึ่งส่วนบุญ อิติ ดังนี้ ฯ

(เชฏฺฐภาติโก) อ. พี่ชายผู้เจริญที่สุด (อาห) กล่าวแล้วว่า ปน ก็ กึ อ. อะไร ปจฺเจกพุทฺเธน อันพระปัจเจกพุทธเจ้า กตํ กระทำแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ (กนิฏฺฐกุฏุมฺพิโก) อ. กุฎุมพีผู้น้อยที่สุด (อาห) กล่าวแล้วว่า (ปจฺเจกพุทฺโธ) อ. พระปัจเจกพุทธเจ้า ปิวิตฺวา ดื่มแล้ว รสํ ซึ่งรส อุจฺฉุยฏฺฐิโต จากลำแห่งอ้อย มม ของข้าพเจ้า อาทาย ถือเอาแล้ว รสํ ซึ่งรส อุจฺฉุยฏฺฐิโต จากลำแห่งอ้อย ตุมฺหากํ ของทาน ท. คนฺตฺวา ไปแล้ว คนฺธมาทนํ สู่ภูเขาชื่อว่า คันธมาทน์ อากาเสน โดยอากาศ อทาสิ ได้ถวายแล้ว ปจฺเจกพุทฺธานํ แก่พระ

ปัจเจกพุทธเจ้า ทง ปญฺจสตานํ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ อิติ ดังนี้ ฯ โส เชฏฺฐกุฏุมฺพิโก อ. กุฎุมพีผู้เจริญที่สุดนั้น ตสฺมึ กนิฏฺฐกุฏุมฺพิเก ครั้นเมื่อกุฎุมพีผู้น้อยที่สุดนั้น กเถนฺเตเอว กล่าวอยู่นั่นเทียว ปีติยา ผุฏฺฐสรีโร เป็นผู้มีสรีระอันอันปีติถูกต้องแล้ว นิรนฺตรํ มีระหว่างออกแล้ว หุตฺวา เป็น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนาว่า อธิคโม อ. การถึงทับ เตน ปจฺเจกพุทฺเธน ทิฏฺฐธมฺมสฺสเอว ซึ่งธรรมอันอันพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นเห็นแล้วนั่นเทียว ภเวยฺย พึงมี เม แก่เรา อิติ ดังนี้ ฯ สมฺปตฺติโย อ. สมบัติ ท. ติสฺโส ๓ กนิฏฺเฐน อันน้องชาย ปตฺถิตา ปรารถนาแล้ว เอวํ อย่างนี้ ปน ส่วนว่า อรหตฺตํ อ. ความเป็นแห่งพระอรหันต์ เชฏฺเฐน อันพี่ชาย ปตฺถิตํ ปรารถนาแล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ อิทํ กมฺมํ อ. กรรมนี้ ปุพฺพกมฺมํ เป็นกรรมในกาลก่อน เตสํ ชนานํ ของชน ท. เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

เต ชนา อ. ชน ท. เหล่านั้น ฐตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ยาวตายุกํ กำหนดเพียงใดแห่งอายุ จุตา เคลื่อนแล้ว ตโต อตฺตภาวโต จากอัตภาพนั้น นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก พุทฺธนฺตรํ ยังพุทธันดร เอกํ หนึ่ง เขปยึสุ ให้สิ้นไปแล้ว ฯ เตสํ ชนานํ เทวโลกํ คตกาเลเอว ในกาลแห่งชน ท. เหล่านั้น ไปแล้วสู่เทวโลกนั่นเทียว สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า วิปสฺสี ทรงพระนามว่าวิปัสสี อุปฺปชฺชิ ทรงอุบัติแล้ว โลเก ในโลก ฯ เตปิ ชนา อ. ชน ท. แม้เหล่านั้น จวิตฺวา เคลื่อนแล้ว เทวโลกโต จากเทวโลก

เชฏฺโจ อ. พี่ชาย เชฏฺโจ ว เป็นพี่ชายเทียว หุตฺวา เป็นแล้ว กนิฏฺโจ อ. น้องชาย กนิฏฺโจ ว เป็นน้องชายเทียว หุตฺวา เป็นแล้ว คณฺหึสุ ถือเอาแล้ว ปฏิสนฺธึ ซึ่งปฏิสนธิ เอกสฺมึ กุลเคเห ในเรือนแห่งตระกูลหลังหนึ่ง พนฺธุมติยํ ในพระนครชื่อว่าพันธุมดี ฯ (มาตา-ปิตโร) อ. มารดาและบิดา ท. อกํสุ ได้กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำว่า เสโน อ. เสนะ อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ เตสุ ทารเกสุ ในเด็ก ท. เหล่านั้นหนา เชฏฺฐสฺส ของเด็กผู้เป็นพี่ชาย (อกํสุ) ได้กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำว่า อปราชิโต อ. อปราชิตะ อิติ ดังนี้ (นามํ) ให้เป็นชื่อ กนิฏฺฐสฺส ของเด็กผู้เป็นน้องชาย ฯ

เตสุ เชฏฺฐกนิฏฺเฐสุ ครั้นเมื่อพี่ชายและน้องชาย ท. เหล่านั้น สณฺฐเปตฺวา ตั้งไว้ด้วยดีแล้ว กุฏุมฺพํ ซึ่งขุมทรัพย์ วิหรนฺเตสุ อยู่อยู่ (อตฺตโน) วยปฺปตฺตกาเล ในกาลแห่งตนถึงแล้วซึ่งวัย เสนกุฏุมฺพิโก อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะ สุตฺวา สดับแล้ว โฆสนํ ซึ่งการโฆษณา พนฺธุมตีนคเร ในพระนครชื่อว่าพันธุมดี ธมฺมโฆสกสฺส อุปาสกสฺส แห่งอุบาสก ผู้โฆษณาซึ่งธรรมว่า พุทฺธรตนํ อ. รตนะคือพระพุทธเจ้า อุปฺปนฺนํ เกิดขึ้นแล้ว (โลเก) ในโลก ธมฺมรตนํ อ. รตนะคือพระธรรม (อุปฺปนฺนํ) เกิดขึ้นแล้ว (โลเก) ในโลก สงฺฆรตนํ อ.รตนะคือพระสงฆ์ (อุปฺปนฺนํ) เกิดขึ้นแล้ว (โลเก) ในโลก ตุมฺเห อ. ท่าน ท. เทถ จงถวาย ทานานิ ซึ่งทาน ท. กโรถ จงกระทำ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. อชฺช อ. วันนี้ จาตุทฺทสี เป็นดิถีที่ ๑๔ (โหติ) ย่อมเป็น อชฺช อ. วันนี้ ปณฺณรสี เป็นดิถีที่ ๑๕ (โหติ) ย่อมเป็น ตุมฺเห

อ. ท่าน ท. กโรถ จงกระทำ อุโปสถํ ซึ่งอุโบสถ สุณาถ จงฟัง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว มหาชนํ ซึ่งมหาชน ปุเรภตฺตํ ทานํ ทตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉนฺตํ ผู้ถวายแล้วซึงทาน ในกาลก่อนแต่กาลแห่งภัต ไปอยู่ เพื่ออันฟังซึ่งธรรม ในกาลภายหลังแต่กาลแห่งภัต ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. คจฺฉถ ย่อมไป กหํ ฐาเน ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า (มยํ) อ. เรา ท. (คจฺฉาม) ย่อมไป สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ธมฺมสฺสวนาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม อิติ ดังนี้ (มหาชเนน) อันมหาชน วุตฺเต กล่าวแล้ว (วตฺวา) กล่าวแล้วว่า อหํปิ แม้ อ. เรา คมิสฺสามิ จักไป อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว เตหิ ชเนหิ สทฺธึเอว พร้อม ด้วยชน ท. เหล่านั้นนั่นเทียว นิสีทิ นั่งแล้ว ปริสปริยนฺเต ณ ที่สุดรอบแห่งบริษัท ฯ

สตฺถา อ. พระศาสดา วิทิตฺวา ทรงทราบแล้ว อชฺฌาสยํ ซึ่งอัธยาศัย ตสฺส เสนกุฏุมฺพิกสฺส ของกุฎุมพีชื่อว่าเสนะนั้น กเถสิ ตรัสแล้ว อนุปุพฺพีกถํ ซึ่งอนุบุพพีกถา ฯ โส เสนกุฏุมฺพิโก อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะนั้น สุตฺวา สดับแล้ว ธมฺมํ ซึ่งธรรม สตฺถุ ของพระศาสดา อสฺสาหชาโต ผู้มีความอาจหาญขึ้นเกิดแล้ว ปพฺพชฺชาย ในบรรพชา ยาจิ ทูลขอแล้ว ปพฺพชฺชํ ซึ่งอันบรรพชา สตฺถารํ กะพระศาสดา ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว นํ เสนกุฏุมฺพิกํ ซึ่งกุฎุมพีชื่อว่าเสนะนั้นว่า ปน กํ ญาตกา อ. ญาติ ท. เต อปโลเกตพฺพา ผู้อันท่านพึงอำลา อตฺถิ มีอยู่หรือ อิติ ดังนี้ ฯ (เสนกุฏุมฺพิโก)

อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะ (อาห) กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ญาตกา) อ. ญาติ ท. (เม อปโลเกตพฺพา) ผู้อันข้าพระองค์พึงอำลา อตฺถิ มีอยู่ อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ. พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตฺวํ อ.ท่าน อปโลเกตฺวา อำลาแล้ว เอหิ จงมาเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

โส เสนกุฎุมฺพิโก อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก กนิฏฺฐสฺส ของน้องชาย อาห กล่าวแล้วว่า สาปเตยฺยํ อ. ทรัพย์สมบัติ กุเล ในตระกูล อิมสฺมึ นี้ ยํ ใด ตํ สาปเตยฺยํ อ. ทรัพย์สมบัตินั้น สพฺพํ ทั้งปวง โหตุ จงมี ตว แก่เธอเถิด อิติ ดังนี้ ฯ (กนิฏฺโฐ) อ. น้องชาย (ปุจฺฉิ) ถามแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ปน ก็ ตุมฺเห อ.ท่าน ท. (คมิสฺสถ) จักไป (กหํ ฐาเน) ณ ที่ไหน อิติ ดังนี้ ฯ (เสนกุฎุมฺพิโก) อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะ (อาห) กล่าวแล้วว่า อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา อิติ ดังนี้ ฯ (กนิฏฺโฐ) อ. น้องชาย (อาห) กล่าวแล้วว่า สามิ ข้าแต่นาย ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วเทถ ย่อมกล่าว กึ วจนํ ซึ่งคำอะไร อหํ อ. ข้าพเจ้า มาตริ ครั้นเมื่อมารดา มตาย ตายแล้ว (อลตฺถํ) ได้ได้แล้ว (ตุมฺเห) ซึ่งท่าน ท. มาตรํ (ปุคฺคโล ลภนฺโต) วิย ราวกะ อ. บุคคล ได้อยู่ ซึ่งมารดา อหํ อ. ข้าพเจ้า ปิตริ ครั้นเมื่อบิดา มเต ตายแล้ว อลตฺถํ ได้ได้แล้ว ตุมฺเห ซึ่งท่าน ท. ปิตรํ (ปุคฺคโล ลภนฺโต) วิย ราวกะ อ. บุคคล ได้อยู่ ซึ่งบิดา อิทํ กุลํ อ. ตระกูลนี้ มหาโภคํ เป็นตระกูลมีโภคะมาก (โหติ)

ย่อมเป็น (ตยา) อันท่าน เคเห ฐิเตนเอว ผู้ดำรงอยู่แล้ว ในเรือนนั่นเทียว สกฺกา อา กาตุํ เพื่ออันกระทำ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. ตุมฺเห อ. ท่าน ท. มา กริตฺถ อย่ากระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ดังนี้ ฯ (เสนกุฏุมฺพิโก) อ. กุฎุมพีชื่อว่าเสนะ (อาห) กล่าวแล้วว่า ธมฺโม อ. ธรรม มยา อันฉัน สุโต ฟังแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา (มยา) อันฉัน ฐิเตน ผู้ดำรงอยู่แล้ว อคารมชฺเฌ ในท่ามกลางแห่งเรือน น สกฺกา ไม่อาจ ตํ ธมฺมํ ปูเรตุํ เพื่ออันยังธรรมนั้นให้เต็ม อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิเอว จักบวชนั่นเทียว ตฺวํ อ. เธอ นิวตฺตาหิ จงกลับเถิด อิติ ดังนี้ ฯ

๒๙. ๑๗๖/๑๒ ตั้งแต่ อถ นํ สา ทาสี ทิสฺวา อมฺม เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สา ทาสี อ. นางทาสีนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว นํ คพฺภํ ซึ่งครรภ์นั้น วตฺวา กล่าวแล้วว่า อมฺม แน่ะแม่ อิทํ วตฺถุ อ. วัตถุนี้ กึ เป็นอย่างไร (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ตาย เสฏฺฐิธีตรา วุตฺตา ผู้อันธิดาของเศรษฐีนั้นกล่าวแล้วว่า (เอตํ วตฺถุ) อ. เรื่องนั่น โหตุ จงมีเถิด ตฺวํ อ. ท่าน มา อาจิกฺขิ อย่างบอกแล้ว กสฺสจิ แก่ใคร ๆ อิติ ดังนี้ ตุณฺหี เป็นผู้นิ่ง ภเยน เพราะความกลัว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ สาปิ เสฏฺฐิธีตา อ. ธิดาของเศรษฐีแม้นั้น

วิชายิตฺวา คลอดแล้ว ปุตฺตํ ซึ่งบุตร ทสมาสจฺจเยน โดยอันล่วงไป แห่งเดือน ๑๐ อาหราเปตฺวา ยังนางทาสีให้นำมาแล้ว นวภาชนํ ซึ่งภาชนะอันใหม่ ตํ ทารกํ ยังเด็กนั้น นิปชฺชาเปตฺวา ให้นอนแล้ว ตตฺถ ภาชเน ในภาชนะนั้น ปิทหิตฺวา ปิดแล้ว ตํ ภาชนํ ซึ่งภาชนะนั้น ฐเปตฺวา วางไว้แล้ว ปุปฺผทามานิ ซึ่งพวงแห่งดอกไม้ ท. อุปริ ในเบื้องบน ทาสึ ยังนางทาสี อาณาเปสิ ให้รู้ทั่วแล้ว (วจเนน) ด้วยคำว่า ตฺวํ อ. ท่าน อุกฺขิปิตฺวา จงยกขึ้นแล้ว อิมํ ภาชนํ ซึ่งภาชนะนี้ สีเสน ด้วยศีรษะ คนฺตฺวา จงไปแล้ว วิสฺสชฺเชหิ จงปล่อย คงฺคาย ในแม่น้ำชื่อว่าคงคา จ อนึ่ง ตฺวํ อ. ท่าน (เกนจิ) ปุฏฺฐา ผู้อันใคร ๆ ถามแล้วว่า อิทํ วตฺถุ อ. วัตถุนี้ กึ อะไร อิติ ดังนี้ วเทยฺยาสิ พึงกล่าวว่า (อทิทํ วตฺถุ) อ. วัตถุนี้ พลิกมฺมํ เป็นพลีกรรม อยฺยาย ของแม่เจ้า เม ของดิฉัน (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ อิติ ดังนี้ ฯ สา ทาสี อ. นางทาสีนั้น อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ฯ

จ ก็ อิตฺถิโย อ. หญิง ท. เทฺว ๒ นหายมานา อาบน้ำอยู่ เหฏฺฐาคงฺคาย ในภายใต้แหงแม่น้ำชื่อว่าคงคา ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ ภาชนํ ซึ่งภาชนะนั้น อุทเกน อาหริยมานํ อันอันน้ำนำมาอยู่ เอกา อิตฺถี อ. หญิงคนหนึ่ง อาห กล่าวแล้วว่า เอตํ ภาชนํ อ. ภาชนะนั่น ภาชนํ เป็นภาชนะ มยฺหํ ของฉัน (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ฯ เอกา อิตฺถี อ. หญิงคนหนึ่ง วตฺวา กล่าวแล้วว่า ยํ วตฺถ อ. วัตถุใด (อตฺถิ) มีอยู่ อนฺโต ในภายใน เอตสฺส ภาชนสฺส ของภาชนะนั่น ตํ วตฺถุ อ. วัตถุนั้น (โหติ) ย่อมมี มยฺหํ แก่ฉัน

อิติ ดังนี้ (ตา อิตฺถิโย) อ. หญิง ท. เหล่านั้น ภาชเน ครั้นเมื่อภาชนะ สมฺปตฺเต ถึงพร้อมแล้ว อาทาย ถือเอาแล้ว ตํ ภาชนํ ซึ่งภาชนะนั้น ฐเปตฺวา วางไว้แล้ว ถเล บนบก วิวริตฺวา เปิดแล้ว ทิสฺวา เห็นแล้ว ทารกํ ซึ่งเด็ก เอกา อิตฺถี อ. หญิงคนหนึ่ง อาห กล่าวแล้วว่า ทารโก อ. เด็ก โหติ ย่อมมี มมเอว แก่ดิฉันนั่นเทียว มม ภาชนํ (เอตํ ภาชนํ โหติ) อิติ (วจนสฺส มยา) วุตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งคำว่า อ. ภาชนะนั่น เป็นภาชนะ ของฉัน ย่อมเป็น ดังนี้ เป็นคำอันดิฉันกล่าวแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ เอกา อิตฺถี อ. หญิงคนหนึ่ง อาห กล่าวแล้วว่า ทารโก อ. เด็ก (โหติ) ย่อมมี มม แก่ดิฉัน ยํ วตฺถุ ภาชนสฺส อนฺโต (โหติ) ตํ มมเอว โหติ อิติ (วจนสฺส มยา) วุตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งคำว่า อ. วัตถุใด มีอยู่ ในภายใน ของภาชนะ อ. วัตถุนั้น ย่อมมี แก่ฉันนั่นเทียว ดังนี้ เป็นคำอัน ดิฉันกล่าวแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

ตา อิตฺถิโย อ. หญิง ท. เหล่านั้น วิวทมานา วิวาทกันอยู่ คนฺตฺวา ไปแล้ว วินิจฺฉยํ สู่ที่เป็นที่วินิจฉัย อาโรเจตฺวา บอกแล้ว ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น อมจฺเจสุ ครั้นเมื่ออำมาตย์ ท. อสกฺโกนฺเตสุ ไม่อาจอยู่ วินิจฺฉิตุํ เพื่ออันวินิจฉัย อคมํสุ ได้ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก รญฺโญ ของพระราชา ฯ ราชา อ. พระราชา สุตฺวา ทรงสดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตาสํ อิตฺถีนํ ของหญิง ท. เหล่านั้น อาห ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ คณฺเห จงรับเอา ทารกํ ซึ่งเด็ก ตฺวํ อ. เธอ คณฺห จงรับเอา ภาชนํ ซึ่งภาชนะ อิติ ดังนี้ ฯ ปน ก็ ทารโก อ. เด็ก

ยาย อิตฺถิยา อันหญิงใด ลทฺโธ ได้แล้ว สา อิตฺถี อ. หญิงนั้น อุปฏฺฐายิกา เป็นหญิงอุปัฏฐาก มหากจฺจายนตฺเถรสฺส ของพระเถระชื่อว่ามหากัจจายนะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (สา อิตฺถี) อ. หญิงนั้น โปเสสิ เลี้ยงดูแล้ว ตํ ทารกํ ซึ่งเด็กนั้น (จินฺตเนน) ด้วยอันคิดว่า อหํ อ. เรา อิมํ ทารกํ ยังเด็กนี้ ปพฺพาเชสฺสามิ จักให้บวช สนฺติเก ในสำนัก เถรสฺส ของพระเถระ อิติ ดังนี้ ฯ เกสา อ. ผม ท. ชฏิตา เป็นผมรกรุงรังแล้ว หุตฺวา เป็น อฏฺฐํสุ ได้ตั้งอยู่แล้ว คพฺภมลสฺส โธวิตฺวา (ปุคฺคเลน) อนปนีตตาย เพราะความที่แห่งมลทินแห่งครรภ์เป็นมลทินอันบุคคล ล้างแล้ว ไม่นำไปปราศแล้ว ตสฺส ทารกสฺส ชาตกาเล ในกาลแห่งเด็กนั้นเกิดแล้ว ฯ เตน การเณน เพราะเหตุนั้น (ชนา) อ. ชน ท. กรึสุ กระทำแล้ว (วจนํ) ซึ่งคำว่า ชฏิโล อ. ชฏิละ อิติเอว ดังนี้นั่นเทียว นามํ ให้เป็นชื่อ อสฺส ทารกสฺส ของเด็กนั้น ฯ วิจรณกาเล ในกาลอันเป็นที่เที่ยวไป ปทสา ด้วยเท้า ตสฺส ทารกสฺส แห่งเด็กนั้น เถโร อ. พระเถระ ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ตํ เคหํ สู่เรือนนั้น ปิณฺฑาย เพื่อบิณฑบาต ฯ อุปาสิกา อ. อุบาสิกา เถรํ ยังพระเถระ นิสีทาเปตฺวา ให้นั่งแล้ว อทาสิ ได้ถวายแล้ว อาหารํ ซึ่งอาหาร ฯ เถโร อ. พระเถระ ทิสฺวา เห็นแล้ว ทารกํ ซึ่งเด็ก ปุจฺฉิ ถามแล้วว่า อุปาสิเก ดูก่อนอุบาสิกา ทารโก อ. เด็ก เต อันท่าน ลทฺโธ ได้แล้ว กึ หรือ อิติ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระวังคีสเถระ

๓๐. ๑๙๐/๑๒ ตั้งแต่ อถ นํ สตฺถา กึ วงฺคีส น เป็นต้นไป.

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า วงฺคีส ดูก่อนวังคีสะ ตฺวํ อ. ท่าน น ชานาสิ ย่อมไม่รู้ กึ หรือ อิติ ดังนี้ นํ วงฺคีสํ กะพราหมณ์ชื่อว่าวังคีสะนั้น (วจเน) ครั้นเมื่อคำว่า อาม พระเจ้าข้า อหํ อ. ข้าพระองค์ น ชานามิ ย่อมไม่รู้ อิติ ดังนี้ (วงฺคีเสน) อันพราหมณ์ชื่อว่าวังคีสะ วุตฺเต กราบทูลแล้ว อาห ตรัสแล้วว่า อหํ อ. เรา ชานามิ ย่อมรู้ อิติ ดังนี้ ฯ (วงฺคีโส) อ. พราหมณ์ชื่อว่าวังคีสะ (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้วว่า ตฺวํ อ. พระองค์ ชานาสิ ย่อมทรงทราบ เกน ด้วยอะไร อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า อหํ อ. เรา ชานามิ ย่อมทราบ มนฺตพเลน ด้วยกำลังแห่งมนต์ อิติ ดังนี้ ฯ อถ ครั้งนั้น วงฺคีโส อ. พราหมณ์ชื่อว่าวังคีสะ ยาจิ ทูลอ้อนวอนแล้ว นํ สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดานั้นว่า ตุมฺเห อ. พระองค์ ท. เทถ ขอจงประทาน อิมํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นี้ เม แก่ข้าพระองค์เถิด อิติ ดังนี้ ฯ (สตฺถา) อง พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้วว่า (มยา) อันเรา น สกฺกา ไม่อาจ ทาตุํ เพื่ออันให้ อปพฺพชิตสฺส ปุคฺคลสฺส แก่บุคคลผู้ไม่บวชแล้ว อิติ ดังนี้ ฯ

โส วงฺคีโส อ. พราหมณ์ชื่อว่าวังคีสะนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้วว่า อิมสฺมึ มนฺเต ครั้นเมื่อมนต์นี้ (มยา) อันเรา คหิเต เรียนเอาแล้ว อหํ อ. เรา เชฏฺโก จักเป็นผู้เจริญที่สุด สกลชมฺพุทีเป ในชมพูทวีปทั้งสิ้น ภวิสฺสามิ จักเป็น อิติ ดังนี้ อุยฺโยเชตฺวา ส่งไปแล้ว เต พฺราหฺมเณ ซึ่งพราหมณ์ ท. เหล่านั้น (วจเนน) ด้วยคำว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. วสถ จงอยู่ ตตฺถเอว ธาเน ในที่นั้นนั่นเทียว กติปาหํ สิ้นวันแม้เล็กน้อย อหํ อ. ฉัน ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช อิติ ดังนี้ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ลทฺธูปสมฺปโท ผู้มีอุปสมบทอันได้แล้ว วงฺคีสตฺเถโร นาม เป็นผู้ชื่อว่าวังคีสเถระ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา ทตฺวา ทรงประทานแล้ว ทฺวตฺตึสาการกมฺมฏฺฐานํ ซึ่งพระกรรมฐานอันมีอาการ ๓๒ เป็นอารมณ์ อสฺส วงฺคีสสฺส แก่ภิกษุชื่อว่าวังคีสะนั้น อาห ตรัสแล้วว่า ตฺวํ อ. เธอ สชฺฌายาหิ จงสาธยาย ปริกมฺมํ ซึ่งบริกรรม มนฺตสฺส แห่งมนต์ อิติ ดังนี้ ฯ โส วงฺคีโส อ. ภิกษุชื่อว่าวังคีสะนั้น สชฺฌายนฺโต สาธยายอยู่ ตํ มนฺตํ ซึ่งมนต์นั้น พฺราหฺมเณหิ ปุจฺฉิยมาโน ผู้อันพราหมณ์ ท. ถามอยู่ว่า มนฺโต อ. มนต์ เต อันท่าน คหิโต เรียนเอาแล้วหรือ อิติ ดังนี้ อนฺตรนฺตรา ในระหว่างและระหว่าง วตฺวา กล่าวแล้วว่า ตุมฺเห อ. ท่าน ท. อาคเมถ จงยังกาลให้มา ตาว ก่อนเถิด อหํ อ. ฉัน คณฺหามิ เรียนเอาอยู่ อิติ ดังนี้ ปตฺวา บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ กติปาหสฺสเอว ต่อวันแม้เล็กน้อยนั่นเทียว พฺราหฺมเณหิ ปุฏฺโฐ ผู้อัน

พราหมณ์ ท. ถามแล้ว ปุน อีก อาห กล่าวแล้วว่า อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ อหํ อ. ฉัน อภพฺโพ เป็นผู้ไม่ควร คนฺตุํ เพื่ออันไป (อมฺหิ) ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้ อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกฺขู อ. ภิกษุ ท. สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น อาโรเจสุํ กราบทูลแล้วว่า ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อยํ วงฺคีสตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าวังคีสะนี้ พฺยากโรติ ย่อมพยากรณ์ อญฺญํ อรหตฺตผลํ อิติ ดังนี้ สตฺถุ แก่พระศาสดา ฯ สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. ติมฺเห อ. เธอ ท. มา อวจุตฺถ อย่าได้กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อิทานิ ในกาลนี้ ปุตฺโต อ. บุตร มม ของเรา จุติปฏิสนฺธิกุสโล เป็นผู้ฉลาดในการจุติและปฏิสนธิ ชาโต เกิดแล้ว อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ทรงภาษิตแล้ว คาถา ซึ่งพระคาถา ท. อิมา เหล่านี้ว่า

**โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด เวทิ รู้แล้ว จุตึ จ**
**ซึ่งการจุติด้วย อุปปตฺตึ จ ซึ่งการอุบัติด้วย**
**สตฺตานํ แห่งสัตว์ ท. สพฺพโส โดยประการทั้งปวง**
**อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น**
**อสตฺตํ ผู้ไม่ข้องแล้ว สุคตํ ผู้ไปดีแล้ว พุทฺธํ**
**ผู้รู้แล้ว พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ ฯ เทวา อ.**
**เทวดา ท. คนฺธพฺพมานุสา อง คนธรรพ์และหมู่**

**แห่งมนุษย์ ท. น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ คตึ ซึ่งคติ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลใด อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ขีณาสวํ ผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อรหนฺตํ ผู้เป็นพระอรหันต์ พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. อรรถว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ชานาติ ย่อมรู้ จุตึ จ ซึ่งการจุติด้วย ปฏิสนฺธึ จ ซึ่งการปฏิสนธิด้วย สตฺตานํ แห่งสัตว์ ท. สพฺพากาเรน โดยอาการทั้งปวง กตฺวา กระทำ ปากฏํ ให้ปรากฏแล้ว อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น อสตฺตํ ชื่อว่าผู้ไม่ข้องแล้ว (อตฺตโน) อลคฺคตาย เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไม่ข้องแล้ว สุคตํ ชื่อว่าผู้ไปดีแล้ว (อตฺตโน) สุฏฺฐุคตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไปแล้วด้วยดี ปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติ พุทฺธํ ชื่อว่าผู้รู้แล้ว จตุนฺนํ สจฺจานํ (อตฺตนา) พุทฺธตาย เพราะความที่แห่งสัจจะ ท. ๔ เป็นธรรมชาตอันตนรู้แล้ว พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ตตฺถ ปเทสุ ในบท ท.เหล่านั้นหนา (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบทว่า โย เวทิ อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

อตฺโถ อ. อรรถว่า เทวาทโย สตฺตา อ. สัตว์ ท. มีเทวดาเป็นต้น เอเต เหล่านั่น น ชานนฺติ ย่อมไม่รู้ คตึ ซึ่งคติ ยสฺส ปุคฺคลสฺส ของบุคคลใด อหํ อ. เรา วทามิ ย่อม เรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น ขีณาสวํ ชื่อว่าผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว อาสวานํ ขีณตาย

เพราะความที่แห่งอาสวะ ท. เป็นกิเลสสิ้นไปแล้ว อรหนฺตํ ชื่อว่าผู้เป็นพระอรหันต์ (อตฺตโน) อารกตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้ไกลกิเลเสหิ จากกิเลส ท. พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบทว่า ยสฺส อิติ ดังนี้เป็นต้น ฯ

## เรื่องเทวหิตพราหมณ์

๓๑. ๑๙๕/๑๒ ตั้งแต่ เอกสฺมึ หิ สมเย ภควา วาเตหิ เป็นตนไป.

หิ ความพิสดารว่า เอกสฺมึ สมเย ในสมัยหนึ่ง ภควา อ. พระผู้มีพระภาคเจ้า อาพาธิโก เป็นผู้ทรงมีพระอาพาธ วาเตหิ ด้วยพระวาโย ท. หุตฺวา เป็น ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว อุปวานตฺเถรํ ซึ่งพระเถระชื่อว่าอุปวานะ สนฺติกํ สู่สำนัก เทวหิตพฺราหฺมณสฺส ของพราหมณ์ชื่อว่าเทวหิตะ อุณฺโหทกตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่น้ำอันร้อน ฯ โส อุปวานตฺเถโร อ. พระเถระชื่อว่าอุปวานะนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อาจิกฺขิตฺวา บอกแล้ว สตฺถุ อาพาธิกาภาวํ ซึ่งความที่แห่งพระศาสดา เป็นผู้ทรงมีพระอาพาธ ยาจิ ขอแล้ว อุณฺโหทกํ ซึ่งน้ำอันร้อน ฯ พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ วจนํ ซึ่งคำนั้น ตุฏฺฐมานโส เป็นผู้มีฉันทะอันมีในใจอันยินดีแล้ว หุตฺวา เป็น (จินฺเตตฺวา) คิดแล้วว่า สมฺมาสมฺพุทฺโธ อ. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปหิณิ ทรงส่งไปแล้ว (อุปวานตฺเถรํ) ซึ่งพระเถระชื่อว่าอุปวานะ สนฺติกํ สู่สำนัก มม ของเรา อตฺถาย เพื่อประโยชน์ อุณฺโหทกสฺส แก่น้ำอันร้อน ยํ ใด ลาภา วต อ. ลาภ ท. หนอ (โหนฺติ) ย่อมมี (ตสฺส) เม แก่เรานั้น อิติ ดังนี้ อุณฺโหทกสฺส กาชํ ปุริเสน คาหาเปตฺวา จ ยังบุรุษให้ถือเอาแล้ว ซึ่งหาบ แห่งน้ำอันร้อนด้วย ผาณิตสฺส ปุฏํ (ปุริเสน

คาหาเปตฺวา) จ ยังบุรุษให้ถือเอาแล้ว ซึ่งห่อ แห่งน้ำอ้อยด้วย ปาทาสิ ได้ถวายแล้ว อุปวานตฺเถรสฺส แก่พระเถระชื่อว่าอุปวานะ น เถโร อ. พระเถระ คาหาเปตฺวา ยังบุคคลให้ถือเอาแล้ว ตํ ผาณิตาทิวตฺถุํ ซึ่งวัตถุมีน้ำอ้อยเป็นต้นนั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว วิหารํ สู่วิหาร สตฺถารํ ทูลยังพระศาสดา นหาเปตฺวา ให้ทรงสรงน้ำแล้ว อุณฺโหทเกน ด้วยน้ำอันอุ่น อาโลเฬตฺวา ละลายแล้ว ผาณิตํ ซึ่งน้ำอ้อย อุณฺโหทเกน ด้วยน้ำอันอุ่น ปาทาสิ ได้ถวายแล้ว ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ โส อาพาโธ อ. พระอาพาธนั้น ตสฺส สตฺถุ ของพระศาสดานั้น ปฏิปสฺสมฺภิ ระงับเฉพาะแล้ว ตํขณํเอว ในขณะนั้นนั่นเทียว ฯ

พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์ จินฺเตสิ คิดแล้วว่า เทยฺยธมฺโม อ. ไทยธรรม (มยา) อันเรา ทินฺโน ให้แล้ว กสฺส นุ โข แก่ใคร หนอแล มหปฺผโล เป็นของมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น อหํ อ. เรา ปุจฺฉิสฺสามิ จักทูลถาม สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา อิติ ดังนี้ ฯ โส พฺราหฺมโณ อ. พราหมณ์นั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว สนฺติกํ สู่สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ปุจฺฉนฺโต เมื่อจะทูลถาม ตํ อตฺถํ ซึ่งเนื้อความนั้น อาห ทูลแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิมํ นี้ว่า

**(ปุคฺคโล) อ. บุคคล ทชฺชา พึงให้ เทยฺยธมฺมํ**
**ซึ่งไทยธรรม กตฺถ ปุคฺคเล ในบุคคลไหน ทินฺนํ**
**เทยฺยธมฺมวตฺถุ อ. วัตถุคือไทยธรรม อันอันบุคคล**
**ให้แล้ว กตฺถ ปุคฺคเล ในบุคคลไหน มหปฺผลํ**
**เป็นวัตถุมีผลมาก (โหติ) ย่อมเป็น ทกฺขิณา**

**อ. ทักษิณา ท. ปุคฺคลสฺส ของบุคคล ยชมานสฺส ผู้บูชาอยู่ กถํ อย่างไร อิชฺฌนฺติ ย่อมสำเร็จ กถํ อย่างไร อิติ ดังนี้ ฯ**

อถ ครั้งนั้น สตฺถา อ. พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้วว่า ทินฺนํ เทยฺยธมฺมวตฺถุ อ. วัตถุคือไทยธรรม อันอันบุคคลให้แล้ว พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์ เอวรูปสฺส ผู้มีรูปอย่างนี้ มหปฺผลํ เป็นทานมีผลมาก โหติ ย่อมเป็น อิติ ดังนี้ ปกาเสนฺโต เมื่อจะทรงประกาศ พฺราหฺมณํ ซึ่งพราหมณ์ อสฺส พฺราหฺมณสฺส แก่พราหมณ์นั้น อาห ตรัสแล้ว คาถํ ซึ่งพระคาถา อิมํ นี้ว่า

**โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ปุพฺเพนิวาสํ เวทิ จ รู้แล้ว ซึ่งขันธ์เป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อนด้วย สคฺคาปายํ ปสฺสติ จ ย่อมเห็น ซึ่งสวรรค์และอบายด้วย อโถ อนึ่ง (โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด ปตฺโต ถึงแล้ว ชาติกฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชาติ โวสิโต อยู่เสร็จสิ้นแล้ว อภิญฺญา เพราะรู้ยิ่ง มุนิ เป็นมุนี (โหติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา พฺรูมิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น สพฺพโวสิตโวสานํ ผู้มีพรหมจรรย์เป็นที่อยู่จบแห่งกิเลสทั้งปวงอันอยู่เสร็จสิ้นแล้ว พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ฯ**

อตฺโถ อ. เนื้อความว่า โย ปุคฺคโล อ. บุคคลใด ชานาติ ย่อมรู้ ปุพฺเพนิวาสํ ซึ่งขันธ์เป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน กตฺวา กระทำ จ ซึ่งสวรรค์ อันต่างด้วยเทวโลก ๒๖ ด้วย จตุพฺพิธํ อปายํ จ ซึ่งอบายอันมีอย่าง ๔ ด้วย ทิพฺพจกฺขุนา ด้วยจักษุอันเป็นทิพ อโถ อนึ่ง (โย ปุคฺคโล) อ. บุคคลใด ปตฺโต บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ชาติกฺขยสงฺขาตํ อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่าความสิ้นไปแห่งชาติ โวสิโต อยู่เสร็จสิ้นแล้ว อภิชานิตฺวา เพราะรู้ยิ่ง ธมฺมํ ซึ่งธรรม อภิญฺเญยฺยํ อันอันบุคคลพึงรู้ยิ่ง ปริชานิตฺวา เพราะกำหนดรู้ ปริญฺเญยฺยํ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อันบุคคลพึงกำหนดรู้ ปหาย เพราะละ ปหาตพฺพํ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อันอันบุคคลพึงละ สจฺฉิกตฺวา เพราะกระทำให้แจ้ง สจฺฉิกาตพฺพํ ธมฺมํ ซึ่งธรรม อันอันบุคคลพึงกระทำให้แจ้ง คือว่า นิพฺพานํ ปตฺโต วา บรรลุแล้ว ซึ่งพระนิพพานหรือ วุสิตโวสานํ ปตฺโต วา หรือว่า บรรลุแล้ว ซึ่งพรหมจรรย์เป็นที่อยู่เสร็จสิ้นอันตนอยู่เสร็จสิ้นแล้ว มุนิ ชื่อว่าเป็นมุนี (อตฺตโน) ปตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้บรรลุแล้ว โมนภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้รู้ อาสวกฺขยปฺปญฺญาย ด้วยปัญญาอันเป็นเหตุสิ้นไปแห่งอาสวะ (โหติ) ย่อมเป็น อหํ อ. เรา วทามิ ย่อมเรียก ตํ ปุคฺคลํ ซึ่งบุคคลนั้น สพฺพโวสิตโวสานํ ชื่อว่าผู้มีพรหมจรรย์เป็นที่อยู่เสร็จสิ้นแห่งกิเลสทั้งปวงอันอยู่เสร็จสิ้นแล้ว (อตฺตโน) วุตฺถภาเวน เพราะความที่แห่งตนเป็นผู้อยู่แล้ว พฺรหฺมจริยวาสํ อยู่เพื่อพรหมจรรย์ โวสานํ อันเป็นที่

สิ้นสุดลง กิเลสานํ แห่งกิเลส ท. สพฺเพสํ ทั้งปวง คือว่า อรหตฺตมคฺ-
คญฺญาณํ อันเป็นญาณประกอบพร้อมเฉพาะแล้วด้วยอรหัตมรรค
พฺราหฺมณํ ว่าเป็นพราหมณ์ อิติ ดังนี้ ตสฺสา คาถาย แห่งพระคาถานั้น
(ปณฺฑิเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) พึงทราบ ฯ

สรุปและปณิธานของผู้แต่ง

๓๒. ๑๙๘/๑ ตั้งแต่ เอตฺตาวตา สพฺพปฐเม ยมกวคฺเค เป็นต้นไป.

อฏฺฐกถา อ. อรรถกถา ธมฺมปทสฺส แห่งพระธรรมบท ทฺวาสตฺตติภาณวารปฺปมาณา อันมีภาณวาร ๗๒ เป็นประมาณ (มยา) อันอันข้าพเจ้า ปกาเสตฺวา ประกาศแล้ว วตฺถุสตานิ ซึ่งร้อยแห่งเรื่อง ท. ตีณิ ๓ อูนานิ อันหย่อน เอเกน วตฺถุนา ด้วยเรื่องหนึ่ง อิติ คือ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. จุทฺทส ๑๔ ยมกวคฺฌค ในยมกวรรค สพฺพปฐเม อันเป็นที่หนึ่งแห่งวรรคทั้งปวง นฺว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ อปฺปมาทวคฺเค ในอัปมาทวรรค นว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ จิตฺตวคฺเค ในจิตตวรรค ทฺวาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๒ ปุปฺผวคฺเค ในปุปผวรรค ปณฺณรส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๕ พาลวคฺเค ในพาลวรรค เอกาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๑ ปณฺฑิตวคฺเค ในบัณฑิตวรรค ทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๐ อรหนฺตวคฺเค ในอรหันตวรรค จุทฺทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๔ สหสฺสวคฺเค ในสหัสสวรรค ทฺวาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๒ ปาปวคฺเค ในปาปวรรค เอกาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๑ ทณฺฑวคฺเค ในทัณฑวรรค นว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ ชราวคฺเค ในชราวรรค ทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๐ อตฺตวคฺเค ในอัตตวรรค เอกาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๑ โลกวคฺเค ในโลกวรรค อฏฺฐ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง

ท. ๘ พุทฺธวคฺเค ในพุทธวรรค อฏฺฐ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๘ สุขวคฺเค ในสุขวรรค นว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ ปิยวคฺเค ในปิยวรรค อฏฺฐ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๘ โกธวคฺเค ในโกธวรรค ทฺวาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๒ มลวคฺเค ในมลวรรค ทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๐ ธมฺมฏฺฐวคฺเค ในธัมมัฏฐวรรค ทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๐ มคฺควคฺเค ในมรรควรรค นว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ ปกิณฺณกวคฺเค ในปกิณณกวรรค นว วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๙ นิรยวคฺเค ในนิรยวรรค อฏฺฐ วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๘ นาควคฺเค ในนาควรรค ทฺวาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๒ ตณฺหาวคฺเค ในตัณหาวรรค ทฺวาทส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๑๒ ภิกฺขุวคฺเค ในภิกษุวรรค เอกูนจตฺตาฬีส วตฺถูนิ ซึ่งเรื่อง ท. ๔๐ หย่อมหนึ่ง พฺราหฺมณวคฺเค ในพราหมณวรรค อุปรจิตา เข้าไปรจนาไว้แล้ว นาติสงฺเขปนาติ-วิตฺถารวเสน ด้วยอำนาจแห่งความไม่ย่อเกินและความไม่พิสดารเกิน นิฏฺฐิตา จบลงแล้ว เอตฺตาวตา วจเนน ด้วยคำอันมีประมาณเพียงเท่านี้ ฯ

**ธมฺมปทํ อ. พระธรรมบท อนุตฺตรํ อันยอดเยี่ยม**
**เยน ภควตา อันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด**
**ธมฺมราเชน ผู้เป็นพระธรรมราชา ปตฺตํ ทรงบรรลุ**
**แล้ว คาถา อ. พระคาถา ท. ยา เหล่าใด ธมฺมปเท**
**ในพระธรรมบท จตุสฺสตา อันมีร้อยสี่เป็นประมาณ**
**สเตวีสา อันเป็นไปกับด้วย ๒๓ สมุฏฺฐิตา อันตั้ง**
**ขึ้นพร้อมแล้ว สตตฺตยมฺหิ ในเพราะหมวดสาม**
**แห่งร้อย วตฺถูนํ แห่งเรื่อง ท. อูเน อันหย่อน**

เอเกน วตฺถุนา ด้วยเรื่องหนึ่ง เตน ภควตา
อันพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น มเหสินา ผู้ทรง
แสวงหาซึ่งคุณอันใหญ่โดยปกติ จตุสฺสจฺจวิภาวินา
ผู้ทรงยังสัจจะสี่ให้เป็นแจ้งโดยปกติ ภาสิตา
ทรงภาษิตแล้ว ยํ กุสลํ อ. กุศลอันใด มยา
อันข้าพเจ้า วิหรตา ผู้อยู่อยู่ ปาสาเท ในปราสาท
สิริกูฏสฺส รญฺโญ ของพระราชาพระนามว่าสิริกูฏ
วิหาเร ในวิหาร อธิราเชน กตญฺญุนา การิตมฺหิ
อันอันพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ ผู้ทรงพระกตัญญู ทรงยัง
บุคคลให้กระทำแล้ว กโรนฺเตน ผู้กระทำอยู่ อฏฺฐกถํ
ซึ่งอรรถกถา เอตํ นี้ ตาสํ คาถานํ แห่งพระคาถา
ท. เหล่านั้น อตฺถพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ ให้ถึงพร้อม
แล้วด้วยอรรถและพยัญชนะ สุนิมฺมลํ ให้มีมลทิน
ออกแล้วด้วยดี ปาลิยา ตามพระบาลี ทฺวาสตฺตติปฺ-
ปมาณาย อันมีพระบาลี ๗๘ เป็นประมาณ ภาณ-
วาเรหิ โดยภาณวาร ท. อตฺถาย จ เพื่อประโยชน์ด้วย
หิตาย จ เพื่อเกื้อกูลด้วย โลกสฺส แก่ชาวโลก
(อตฺตโน) สทฺธมฺมฏฺฐิติกามตา เพราะความทีแห่ง
ตนเป็นผู้ใคร่เพื่อความตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม
โลกนาคสฺส ของพระโลกนาถเจ้า ปตฺตํ บรรลุแล้ว
สงฺกปฺปา อ. ความดำริ ท. กุสลา อันเป็นกุศล

**สพฺเพ ทั้งปวง ผลนฺตา เมื่อเผล็ด ผลํ ซึ่งผล มธุรํ อันอร่อย อิชฺฌนฺตุ จงสำเร็จ สพฺพปาณีนํ แก่สัตว์ผู้มีลมปราณทั้งปวง ท. เตน กุสลวเสน ด้วยอำนาจแห่งกุศลนั้น อิติ ด้วยประการฉะนี้ ฯ**

อตฺถวณฺณนา อ. การพรรณนาซึ่งเนื้อความ ธมฺมปทสฺส แห่งพระธรรมบท อยํ นี้ เถเรน อันพระเถระ ครูหิ คหิตนามเธยฺเยน ผู้มีนามภิไธยอันอันครู ท. ถือเอาแล้วว่า พุทฺธโฆโส อ. พุทธโฆสะ อิติ ดังนี้ ปรมวิสุทฺธสทฺธาพุทฺธิวิริยปฏิมณฺฑิเตน ผู้ประดับแล้วด้วยศรัทธาและความรู้และความเพียรอันหมดจดรอบแล้วอย่างยิ่ง สีลาจารชฺชวมทฺทวาทิคุณสมุทยสมุทิเตน ผู้มีความเกิดขึ้นด้วยดีแห่งคุณมีศีลและอาจาระและความเป็นผู้ซึ่งตรงและความเป็นผู้อ่อนโยนเป็นต้นอันเกิดขึ้นด้วยดีแล้ว สกสมยสมยนฺตรคหนชฺโฌคาหนสมตฺเถน ผู้สามารถเพื่ออันหยั่งลงทับในการถือเอาซึ่งลัทธิอันเป็นของตนและลัทธิอื่น ปญฺญาเวยฺยตฺติสมนฺนาคเตน ผู้มาตามพร้อมแล้วด้วยความเป็นผู้เฉียบแหลมด้วยปัญญา อปฺปฏิหตญฺญาณปฺปเวทิเตน ผู้ยังบุคคลอื่นให้รู้ทั่วแล้วซึ่งความรู้ อันอันอะไร ๆ ไม่กระทบแล้ว สตฺถุสาเสน ในคำสั่งสอนของพระศาสดาสาฏฺฐกเถ อันเป็นไปกับด้วยอรรถกถา เตปิฏกปริยตฺติปฺปเภเท อันต่างด้วยปริยัติคือประชุมแห่งปิฎกสาม มหาเวยฺยากรเณน ผู้มีไวยากรณ์มาก กรณสมฺปตฺติชนิตสุขวินิคฺคตมธุโรทารวจนลาวณฺณยุตฺเตน ผู้ประกอบแล้วด้วยความเกลี้ยงเกลาแห่งคำอันไพเราะอันเปล่งออกแล้วโดยสะดวกอันยังความถึงพร้อมแห่งกรณ์ให้เกิดแล้ว ยุตฺตมุตฺตวาทินา

ผู้กล่าวซึ่งคำอันควรแล้วและพ้นแล้วเป็นปกติ วาทิวเรน ผู้ประเสริฐ ในบุคคลผู้มีปกติกล่าว มหากวินา ผู้เป็นมหากวี วํสาลงฺการภูเตน ผู้เป็นเครื่องประดับซึ่งวงศ์เป็นแล้ว เถรานํ ของพระเถระ ท. มหา-วิหารวาสีนํ ผู้อยู่ในมหาวิหารโดยปกติ เถรวํสปฺปทีปานํ ผู้เพียงดังว่าประทีปในวงศ์ของพระเถระ อปฺปฏิหตพุทฺธีนํ ผู้มีความรู้อันอันอะไร ๆ ไม่กระทบแล้ว อุตฺตริมนุสฺสธมฺเม ในธรรมของมนุษย์อันยอดเยี่ยม ฉฬภิญฺญาปฏิสมฺภิทาทิปฺปเภทคุณปปฏิมณฺฑิเต อันประดับแล้วด้วยคุณอันต่างด้วยคุณมีอภิญญาหกและปฏิสัมภิทาเป็นต้น วิปุลวิสุทฺธพุทฺธินา ผู้มีความรู้ทั้งไพบูลทั้งหมดจดวิเศษแล้ว กตา กระทำแล้ว ฯ

คัณฐีธัมมปทัฏฐกถา ยกศัพท์แปล

ภาค ๘ จบบริบูรณ์แล.